

Johanna Hiitola

Erilaisin eväin huostassapidon jälkeen

Selvitys Tampereella, Hämeenlinnassa, Porissa ja Tampereen seutukunnassa vuonna 2007 lakkautetuista huostassapidoista

© Johanna Hiitola ja THL

Taitto: Johanna Hiitola

Valopaino Oy
Helsinki 2009

Lukijalle

Tämän selvityksen aineisto koostuu sosiaalityöntekijöiden täyttämistä lomakkeista, joissa kuvaillaan lasten ja nuorten huostaanottoa, sijaishuoltoa, huostassapidon lakkauttamista ja tämänhetkistä tilannetta. Aineistossa on kuvaus 89 lapsesta, joiden huostassapito lakkautettiin Tampereella, Porissa, Hämeenlinnassa tai Tampereen seutukunnassa vuonna 2007.

Selvitys on osa kolmen erillisen tutkimuksen sarjaa. Ensimmäisessä tutkittiin *avohuollon asiakkaiden tilanteita* Tampereella, Tampereen seutukunnassa, Porissa ja Hämeenlinnassa (Heino 2008, N = 330). Toinen tutkimus keskittyi *huostaanotettujen lasten tilanteiden* tarkasteluun Tampereella sekä Tampereen seutukunnassa (Hiitola 2008a, N = 103). Kolmas tutkimus, jota raportoidaan tässä selvityksessä, keskittyi niiden *lasten tilanteisiin, joiden huostassapito lakkautettiin* joko täysi-ikäisyyden perusteella tai muusta syystä alaikäisenä vuonna 2007 (N = 89). Näiden kolmen tutkimuksen lisäksi erillisessä "Lastensuojelun tieto" -hankkeessa on selvitetty avohuollon asiakkaiksi 2006 tulleiden lasten tilanteita Tampereella, Porissa ja Hämeenlinnassa vuoden seuranta-ajan jälkeen (Huuskonen & Korpinen 2009, N = 203).

Tämän selvityksen toteuttamiseen ovat osallistuneet osittain samat tahot kuin aiempienkin tutkimusten. Mukana ovat olleet Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Tampereen yliopiston sosiaalityön laitos, Tampereen Sosiaaliasema Satama, Tampereen asiakasohjaus Luotsi, Pikassos Oy sekä kuntien johtavat sosiaalityöntekijät. Erityisen suuren työn ovat tehneet myös asiakastyön sosiaalityöntekijät laajaan kyselylomakkeeseen vastaamalla.

Aineiston analysointiin ja työstämiseen ovat osallistuneet työkokouksissa aktiivisen työryhmämme jäsenet, joille kuuluu kiitos myös useiden avovastausten luokitteluista. Luokitteluja tekivät: Tarja Pösö, Pirjo Niittynen, Tarja Heino, Hanna Harju-Virtanen, Urpu Ojala, Arja Viitanen ja Leila Linnainmaa. Lisäksi selvityksen tuloksia on kommentoinut projektipäällikkö Hanna Heinonen (THL) ja kielenhuollon on tehnyt Sirkka Laukonsuo (THL). Suuret kiitokset yhteistyöstä!

Lisäksi erityinen kiitos Tarja Heinolle ja Tarja Pösölle lastensuojelun tietoon liittyvän selvitysprosessin käynnistämisestä ja tukemisesta sekä kaikille hankkeessa mukana olleille vilkkaasta keskustelusta sekä antautuneesta paneutumisesta lastensuojelun seurannan kysymyksiin.

Työryhmämme jäsenet:

Terveiden ja hyvinvoinnin laitos

YTT, erikoistutkija Tarja Heino

YTM, tutkija Johanna Hiitola

Tampereen yliopisto, sosiaalityön laitos

YTT, prof. Tarja Pösö

YTM, sosiaalityöntekijä, tutkija Pirjo Niittynen

Asiakasohjaus Luotsi

Johtava sosiaalityöntekijä, Hanna Harju-Virtanen

Sosiaalityöntekijä, Urpu Ojala

Sosiaaliasema Satama

Johtava sosiaalityöntekijä Arja Viitanen

Pikassos Oy (sosiaalialan osaamiskeskus)

Suunnittelija Mervi Janhunen

Hämeenlinna

Palvelupäällikkö Marja Hänninen

Porin perusturvakeskus, sosiaali- ja perhepalvelut, lastensuojelu

Johtava sosiaalityöntekijä Leila Linnainmaa

Lastensuojelun päällikkö Heidi Kuusinen-Immonen

Tampereen seutukunta

Sosiaalityön johtaja Minna Laakso

Tiivistelmä

Tämän tutkimuksen tavoitteena on ollut selvittää niiden lasten taustoja, joiden huostassapito on lakkautettu Tampereella, Porissa, Hämeenlinnassa tai Tampereen seutukunnassa vuonna 2007. Tutkimusaineistona on 89 sosiaalityöntekijöiden lapsista täyttämää kyselylomaketta, joissa lasten tilanteita kuvaillaan. Kyselyjä täytti yhteensä 37 työntekijää.

Selvityksessä kuvaillaan kahta hyvin erilaista tilannetta: huostassapitoja, jotka on lakkautettu lapsen ollessa alaikäinen, ja huostassapitoja, jotka on lakkautettu lapsen täysi-ikäisyyden perusteella. Kaikki lapset, joita aineistossa kuvaillaan, olivat kyselyhetkellä lakisääteisesti jälkihuollon piirissä.

Kysely on toteutettu sähköisenä verkkokyselynä webropol-järjestelmän avulla. Tieto kerättiin niin käytännön tarpeisiin kuin tutkimuksenkin käyttöön ja kysymykset muotoiltiin näiden kahden tietotarpeen kautta. Selvityksen erityinen anti on, että se on laadittu kysymysten muotoilusta lähtien yhteistyössä sosiaalityöntekijöistä ja sosiaalityön tutkijoista koostuvan työryhmän yhteistyönä. Samoin aineistosta esiin nousseita tuloksia käsiteltiin työryhmässä, jossa päädyttiin erittelemään tiettyjä tietoja. Nämä keskustelut ohjasivat myös tulosten raportointia.

Tulosten raportointiin ja tiedon järjestämiseen käytettiin khiin neliön testiä kuvaamaan ristiintaulukoissa ja keskiarvovertailuissa (t-testi) näkyviä eroja. Testien käyttöä sovellettiin selvityksessä siis lähinnä apuvälineenä alustavissa tulosten havainnoinneissa. Selvityksessä käytettiin myös sisällönanalyysin keinoja asiakkaita koskevien tekstivastausten luokitteluun. Luokittelujen tekemiseen on osallistunut monia työryhmän jäseniä, ja luokittelut on laadittu kuvailevan analyysin tarkoituksiin.

Selvityksen tuloksena oli muun muassa, että aineiston lasten huostaanotot olivat useimmin liittyneet vanhempien riittämättömään vanhemmuuteen ja jaksamattomuuteen sekä perheristiriitoihin. Perheväkivaltaa oli esiintynyt jossain muodossa lasten perheistä joka neljännessä.

Jälkihuollon tavoitteiden saavuttaminen oli yhteydessä pitkään sijoitukseen. Tytöt olivat saavuttaneet jälkihuollon tavoitteet hieman poikia useammin. Sen sijaan sijoitusten määrä ja lapsen asioita hoitaneiden sosiaalityöntekijöiden määrä ei ollut yhteydessä jälkihuollon tavoitteiden saavuttamiseen.

Kun tarkasteltiin sosiaalityöntekijöiden arvioita lapsen aiemmasta tilanteesta, työntekijöiden huolestuneisuudesta, kotiutuksen oikea-aikaisuudesta ja huostaanoton ja sijaishuollon kokonaisuunnistumisesta, saatiin tulokseksi, että perhevaltaisen sijoitushistorian omaavien lasten sijaishuolto oli arvioitu paremmin onnistuneeksi kuin laitosvaltaisen sijoitushistorian omaavien lasten. Arvioissa ei ollut suuresti eroa sen mukaan, oliko lapsen huostassapito lakkautettu alaikäisenä vai täysi-ikäisyyteen perustuen.

Selvityksessä muodostettiin myös luokkia lapsista sen mukaan, millaisiksi heidän tulevaisuutensa oli arvioitu. Lapset jaettiin kolmeen luokkaan: 1. heikot eväät elämään, 2. sekä riskejä että suojaavia tekijöitä ja 3. hyvät eväät elämään. Näiden luokitusten perusteella saatiin tietää, että positiivisia arvioita olivat saaneet lapset, joiden viimeisin sijaishuoltopaikka arvioitiin onnistuneeksi, joiden sijaishuollossa viettämä aika oli yli 10 vuotta ja ikä huostaanotettaessa oli 0–6 vuotta. Lisäksi "hyvät eväät" elämään saaneet lapset olivat useammin tyttöjä kuin poikia ja heidän sijoitushistoriansa oli useimmiten perhevaltainen.

Sisällys

Lukijalle

Tiivistelmä

1. Taustaa	6
1.1 Käsitteistä.....	8
1.2 Aineisto.....	10
1.3 Menetelmistä.....	12
2. Tulokset.....	13
2.1 Lasten taustaa.....	13
2.2 Huostaanotto	15
2.3 Lapsen paikka vaihtuvissa sijoitusympäristöissä	17
2.4 Sijaishuollon tila	20
2.5 Lasten ja nuorten ympäristöt huostassapidon lakattua.....	25
2.6 Jälkihuollon tavoitteet ja suunnitelma.....	29
2.7 Täysi-ikäisenä lakkautetut huostassapidot	31
2.8 Alaikäisenä lakkautetut huostassapidot	33
2.9 Palvelut	36
2.9.1 Lasten käyttämät palvelut.....	38
2.9.2 Nuorten käyttämät palvelut	38
2.9.3 Palvelujen kehittämistarpeet.....	38
2.10 Arvioita	41
2.11 Lasten ja nuorten eväät tulevaan elämään.....	48
4. Pohdintaa.....	53
Kirjallisuus.....	57
Kuviot	58
Taulukot.....	58
Liitteet.....	60

1. Taustaa

Tässä tutkimuksessa selvitetään niiden lasten taustoja, joiden huostassapito lakkautettiin Tampereella, Porissa, Hämeenlinnassa tai Tampereen seutukunnassa vuonna 2007. Tutkimusaineistona on 89 sosiaalityöntekijöiden lapsista täyttämää kyselylomaketta, joissa lasten tilanteita kuvaillaan. Kyselyjä täytti yhteensä 37 työntekijää.

Samalla menetelmällä on jo aiemmin toteutettu kaksi selvitystä. Ensimmäinen selvitys koski avohuollon uusiksi asiakkaiksi vuonna 2006 tulleita lapsia Tampereella, Porissa, Hämeenlinnassa ja Tampereen seutukunnassa (N = 330). Tuossa laajassa tutkimuksessa saatiin selville, että avohuollon asiakkaiden tilanteet ovat hyvin vaihtelevia, mutta suurin määrä asiakkaista on asiakkuuden alussa joko alle 3-vuotiaita tai murrosikäisiä. Asiakkuus alkoi selvityksen mukaan useimmiten virallisesta ilmoituksesta ja asiakkuuden taustalla oli useimmiten vanhemman tai vanhempien jaksamattomuus. Lastensuojelun avohuollon asiakkaat asuivat myös usein köyhissä perheissä. (Heino 2007.)

Seuraavassa tutkimushankkeessa kartoitettiin Tampereella ja Tampereen seutukunnassa vuonna 2006 huostaanotettuja lapsia (N = 103). Selvityksessä kävi ilmi, että huostaanotettujen lasten tilanteet olivat kokonaisuudessaan vaikeampia kuin avohuollon asiakkaiden. Huostaanotettujen lasten perheissä oli usein köyhyyden ja jaksamattomuuden lisäksi kasautuneena monia muitakin vaikeuksia. Selvityksen mukaan sosiaalityöntekijät olivat kuitenkin arvioineet sijaishuollon tilan ja huostaanottojen onnistumisen hyväksi. Erityisen hyvin lapsen tarpeisiin arvioitiin vastattavan perhehoidossa, kun taas laitoshoidon arvioitiin olleen hivenen heikompi lapsen kehityksen tukemisessa, kiintymyssuhteen luomisessa lapseen sekä virikkeiden tarjoamisessa lapselle. (Hiitola 2008.)

Ensimmäisestä selvityksestä, joka koski avohuoltoa, tehtiin seurantatutkimus, jonka avulla saatiin tietoa siitä, ketkä päätyvät avohuollon asiakkuudesta sijaishuoltoon. Raportin mukaan avohuollossa jatkavat useimmiten alle kouluikäiset, huostaan otetaan keskimääräistä enemmän nuoria ja lastensuojelun tarve poistuu useimmin joko alle kouluikäisiltä tai nuorilta. Tilanteen todettiin pilotin seurantatutkimuksessa parantuneen erityisesti niiden lasten kohdalla, jotka olivat huostassa. (Huuskonen & Korpinen 2009.)

Ensimmäisestä, avohuollon uusia asiakkaita kuvailevasta pilottitutkimusaineistosta tehtiin myös kaksi pro gradu -tutkielmaa. Anne Kouhian (2008) sosiaalityöhön liittyvän tutkimuksen perusteella saatiin selville, että aineiston lapsista 63 % on kokenut ainakin yhden perheeseensä liittyvän muutoksen, kuten sisaruksen syntymän, muuton tai perheen jäsenen vakavan sairauden tai kuoleman, viimeisen vuoden aikana. Tarkasteltaessa viimeisen vuoden aikana perheessä tapahtuneiden muutosten lisäksi lapsen asumista oman kodin ulkopuolella, päiväkoti- tai kouluryhmän muuttamista, asuinkunnan ja asuin ympäristön muutosta, muutoksia oli tapahtunut 90 prosentilla lapsista. Johanna Hiitolan (2008b) sosiaalipsykologian pro gradu -tutkimus sen sijaan kertoi sosiaalityöntekijöiden vastauksissaan luomista vanhemmuuden representaatioista, joiden todettiin olevan erityisen sitoutuneet ymmärrykseen äidistä ensisijaisena lapsesta vastuullinen ja maahanmuuttaja- sekä romaniperheistä "riittämättöminä" vanhempina. Hiitola huomasi, että kun suomalaisista (äideistä) kerrottiin "jaksamattomina", samankaltaisissa tilanteissa vähemmistöperheitä kuvailtiin "riittämättömiksi" vanhemmiksi. Ensimmäisen pilotin (Heino 2007) aineisto poiki siis kaikkiaan runsaasti hyvin monipuolista tutkimusta.

Tässä selvityksessä tarjotaan tietoa lastensuojelun asiakkuuden viimeisestä vaiheesta, huostassapidon lakkauttamisesta ja jälkihuollosta. Koska käsillä oleva aineisto kertoo myös jo varhaisaikuisuuteen siirtyneistä nuorista, tämä tutkimus tarjoaa myös mahdollisuuksia erilaisiin riski- ja suojaavien tekijöiden tutkimiseen.

Seuraavaksi esitellään huostassapitojen lakkauttamisen ja jälkihuollon koko Suomen laajuisia tilastoja sekä tarkastellaan lyhyesti muutamaa huostassapitojen purkautumiseen keskittyvää sekä riskejä ja suojaavia tekijöitä kuvaavaa tutkimusta.

Koko Suomessa oli vuonna 2007 jälkihuollossa yhteensä 506 alaikäistä lasta ja 3 341 18–20-vuotiaista nuorta. Näin ollen koko maan kaikista *jälkihuollon asiakkaista 13 % oli alaikäisiä*.¹ Huostassapitoja sen sijaan lakkautettiin koko Suomessa 824 vuonna 2007. *Lapsista 44 % oli alaikäisiä*.² Määrät poikkeavat tämän tutkimuksen jakaumasta, sillä tässä aineistossa huostassapitoja oli alaikäisten osalta lakkautettu 34 % kaikista huostassapidoista (ks. taulukko 1). Eroavaisuus alaikäisten määrässä jälkihuollossa olevien lasten ja nuorten sekä lakkautettujen huostassapitojen osalta voi selittyä sillä, etteivät kaikki lapset, joiden huostassapito on lakkautettu alaikäisenä, siirry jälkihuollon asiakkaaksi. Syitä siihen, etteivät lapset siirry jälkihuoltoon, voi olla monia. Lapsi voidaan muun muassa adoptoida ja jälkihuollolle ei nähdä olevan tämän vuoksi tarvetta. Kunnassa jälkihuolto voi olla myös järjestetty avohuollon kanssa samana palveluna ja siten jälkihuoltoa ei järjestetä jälkihuollon nimikkeellä suunnitelmiseen. Lapsi saattaa myös muuttaa huostassapidon lakkauttamisen jälkeen muualle. Luvussa ”alaikäisten siirtyminen jälkihuoltoon” tarkastellaan erityisesti aineiston alaikäisten tilanteita ja kysytään, miksi kaikki alaikäiset eivät ole jälkihuollon asiakkaina.

Miia Pitkänen (2009) on tarkastellut alaikäisten sijoitusten purkautumista sosiaalityön alan lisensiaatintyössään. Pitkäsen aineistona olivat 71 lapsen huostassapidon lopettamista koskevat asiakirjat ja niihin liittyvät asiakassuunnitelmat. Pitkänen totesi, että enemmistö hänen tarkastelemistaan lapsista oli asunut kotona ennen päätöstä huostassapidon lopettamisesta (koekotiutus) ja suurin osa lapsista palasi huostassapidon lopettamisen jälkeen biologisen vanhempansa luokse asumaan. Pitkänen totesi tutkimuksessaan myös, että 43 lapsella 71 kotiutetusta oli jälkihuollon suunnitelma. Näin ollen suunnitelmaa ei ollut tehty 28 lapsen tapauksessa. Näistä 18 lapsen asiakirjoissa kuitenkin mainittiin jonkinlaisesta avohuollon tuesta (mt. 77).

Manu Kitinoja (2005) on tutkinut koulukotinuorten elämäntilanteita sijaishuollon jälkeen ja erottanut ensimmäisestä sijoituksesta alkaneen polun kautta kolme mahdollista lapsityyppiä:

1. Erittäin pitkän tuloreitin lapset, johon kuuluvat ensimmäisen kerran 10-vuotiaana tai sitä nuorempina sijoitetut lapset.
2. Pitkän tuloreitin lapset, jotka on sijoitettu ainakin kerran sijaishuoltoon ennen sijoitusta koulukotiin.
3. Ensimmäisen kerran suoraan koulukotiin sijoitetut lyhyen tuloreitin lapset.

Ainoa Kitinojan löytämä tilastollisesti erittäin merkitsevä ero lapsityyppien välillä oli se, että pitkän tuloreitin ja erityisesti erittäin pitkän tuloreitin lapsilla ja heidän perheillään on ollut selvästi enemmän ongelmia ennen lapsen sijoitusta koulukotiin kuin lyhyen tuloreitin lapsilla.

Myös Markku Jahnukainen (2007) on tutkinut koulukotinuorten myöhempää elämää ja erottanut kolme elämäntilanteen väylää:

1. "making it" -pathway
2. "living on the edge" -pathway
3. "mixed" -pathway

Jahnukainen toteaa, että erityisesti nuoret miehet kuuluvat riskiryhmään, jossa eri riskit kasaantuvat heille koulukodista lähtemisen jälkeen. Yleisesti nuorten elämäntilanteet kuitenkin tasaantuvat Jahnukaisen mukaan kahdenkymmenen ikävuoden jälkeen, varsinkin niillä nuorilla, jotka ovat löytäneet tasaisen ihmissuhteen. Tässä selvityksessä käytetään osittain Jahnukaisen kanssa samantyyppistä jaottelua, jossa sosiaalityöntekijöiden kuvaukset ”lapsen elämän eväistä” on jaettu kolmeen luokkaan: 1. huonot eväät, 2.

¹ http://www.stakes.fi/tilastot/tilastotiedotteet/2008/Tt23_08.pdf

² Lähde: SVT. Lastensuojelu. Stakes 17.9.2008

sekä riskejä että suojaavia tekijöitä, ja 3. hyvät eväät. Muodostettuja luokkia on verrattu muihin kyselyssä esiintyviin muuttujiin.

1.1 Käsitteistä

Selvityksen aineisto koostuu lapsista, joiden **huostassapito on lakkautettu** ja joiden sijaishuolto on siten päättynyt. Huostaanotosta ja huostassapidon lakkaamisesta on säädetty lastensuojelulaisissa³ seuraavasti:

Lastensuojelulaki 40 § : Velvollisuus huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen

Lapsi on otettava sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen huostaan ja järjestettävä hänelle sijaishuolto, jos:

- 1) puutteet lapsen huolenpidossa tai muut kasvuolosuhteet uhkaavat vakavasti vaarantaa lapsen terveyttä tai kehitystä; tai
- 2) lapsi vaarantaa vakavasti terveyttään tai kehitystään käyttämällä päihteitä, tekemällä muun kuin vähäisenä pidettävän rikollisen teon tai muulla niihin rinnastettavalla käyttäytymisellään.

Huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen voidaan kuitenkin ryhtyä vain, jos:

- 1) 7 luvussa tarkoitetut toimet eivät olisi lapsen edun mukaisen huolenpidon toteuttamiseksi sopivia tai mahdollisia taikka jos ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi; ja
- 2) sijaishuollon arvioidaan olevan 4 §:n mukaisesti lapsen edun mukaista.

Lastensuojelulaki 47 § : Huostassapidon kesto ja lakkaaminen.

Huostaanotto on voimassa toistaiseksi. Kun 40 §:n mukaista huostassapidon ja sijaishuollon tarvetta ei enää ole, 13 §:n 1 momentin mukaan määräytyvän viranhaltijan tulee tehdä päätös huostassapidon lopettamisesta lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän valmisteltua asian. Huostaanoton edellytysten lakkaamisesta huolimatta huostassapitoa ei kuitenkaan saa lopettaa, jos lopettaminen on 3 momentissa tarkoitetulla tavalla selvästi vastoin lapsen etua.

Lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän on arvioitava huostassapidon jatkamisen edellytykset asiakassuunnitelman tarkistamisen yhteydessä, lapsen tai huoltajan hakiessa huostassapidon lopettamista tai kun se muutoin osoittautuu tarpeelliseksi.

Harkittaessa lapsen etua huostassapidon lopettamista koskevassa asiassa on otettava 4 §:n 2 momentissa mainitun lisäksi huomioon sijaishuollon kesto-aika, lapsen ja sijaishuoltoa antavan välillä vallitsevan kiintymyssuhteen laatu, lapsen ja hänen vanhempiansa välinen kanssakäyminen sekä lapsen mielipide.

Huostassapito lakkaa, kun lapsi täyttää 18 vuotta.

Käytännössä yleisin syy huostassapitojen lakkauttamiselle on *lapsen täysi-ikäisyys*,⁴ mutta huostassapidot lakkaavat kuitenkin varsin monista eri syistä. Muita syitä huostassapidon lakkauttamiseen ovat muun muassa muutos lapsen biologisten vanhempien tilanteessa (sosiaalityöntekijän arvioimana) tai muutos lapsen tai nuoren omassa tilanteessa. Huostassapito voidaan lopettaa myös hallinto-oikeuden tai korkeimman hallinto-oikeuden päätöksellä tai huostassapito voi loppua, koska lapsi adoptoidaan.

³ Tässä käytetään uuden 2008 voimaantulleen lastensuojelulain mukaisia lakitekstejä. Aineistossa kuvailtujen lasten ja nuorten huostassapito on loppunut ennen lain voimaantuloa, mutta lapset ja nuoret ovat kuitenkin olleet uuden lain piirissä jälkihuollossa vuodesta 2008 lähtien.

⁴ Lähde: SVT. Lastensuojelu. Stakes 17.9.2008.

Huostassapidon lakkauttamisen jälkeen lapsen tai nuoren tulisi aina siirtyä **jälkihuollon** asiakkaaksi. Jälkihuollosta säädetään lastensuojelulaissa seuraavasti:

75 § : Lapsen ja nuoren oikeus jälkihuoltoon

Sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on järjestettävä lapselle tai nuorelle tämän luvun mukainen jälkihuolto 40 §:ssä tarkoitetun sijaishuollon päättymisen jälkeen. Jälkihuolto on järjestettävä myös 37 §:ssä tarkoitetun avohuollon tukitoimena tapahtuneen sijoituksen päättymisen jälkeen, jos sijoitus on kestänyt yhtäjaksoisesti vähintään puoli vuotta ja kohdistunut lapseen yksin.

Jälkihuoltoa voidaan järjestää myös muulle kuin 1 momentissa tarkoitetulle lastensuojelun asiakkaana olleelle nuorelle.

Kunnan velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viiden vuoden kuluttua siitä, kun lapsi on ollut 1 momentissa tarkoitetun kodin ulkopuolisen sijoituksen päättymisen jälkeen viimeksi lastensuojelun asiakkaana. Velvollisuus jälkihuollon järjestämiseen päättyy viimeistään, kun nuori täyttää 21 vuotta.

76 § : Jälkihuollon sisältö

Kunnan on järjestettävä jälkihuolto lapsen tai nuoren tuen tarpeisiin perustuva 30 §:n 4 momentin mukainen asiakassuunnitelma huomioon ottaen tukemalla lasta tai nuorta sekä hänen vanhempiaan ja huoltajiaan sekä henkilöä, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi tai nuori on, siten kuin tämän lain avohuollon tukitoimia koskevassa 7 luvussa, perhehoitajien tukemista huollon siirron jälkeen koskevassa 46 §:n 2 momentissa, ihmissuhteita ja yhteydenpitoa koskevassa 54 §:ssä sekä tässä luvussa säädetään.

Jälkihuollon päättyessä sosiaalityöntekijän on tarvittaessa laadittava yhdessä nuoren kanssa suunnitelma, johon kirjataan jälkihuollon päättymisen jälkeen nuoren käytettävissä olevat palvelut ja tukitoimet.

Lain määritelmän mukaan **kaikille sijaishuollossa elämänsä aikana olleille lapsille on siis laadittava jälkihuoltosuunnitelma** sijaishuollon loputtua. Lisäksi laki määrittelee jälkihuollon palveluiden piiriin myös lapsen vanhemmat, huoltajat sekä henkilön, jonka hoidossa ja kasvatuksessa lapsi on.

Muita tässä selvityksessä käytettyjä lastensuojelulaissa määriteltyjä käsitteitä ovat avohuolto, sijaishuolto, kiireellinen huostaanotto, sijoitus avohuollon tukitoimena ja vastentahtoinen huostaanotto. Sijaishuolto tarkoittaa huostaanotetun tai kiireellisesti sijoitetun lapsen hoidon tai kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella (LSL 49 §). **Avohuollolla taas** tarkoitetaan tukitoimia, joihin sosiaalihuollon on ryhdyttävä jos lapsen kasvuolosuhteet vaarantavat tai eivät turvaa lapsen terveyttä tai kehitystä, taikka jos lapsi käyttäytymisellään vaarantaa terveyttään ja kehitystään (LSL 34 §). Avohuollon tukitoimet on aina pyrittävä järjestämään ensisijaisena tukimuotona ja siten huostaanottoon voi ryhtyä vain jos avohuollon toimet on todettu sopimattomiksi tai riittämättömiksi (LSL 40 §).

Varsinaisen huostaanoton (LSL 40 §) lisäksi lapselle voidaan tehdä välittömän vaaran uhatessa myös **kiireellinen sijoitus** (LSL 38 §), joka lakkaa heti kun kiireellisen sijoituksen peruste on lakannut tai viimeistään 30 päivän päästä sijoituksen alkamisesta (jollei hakemusta huostaanotosta ole jätetty). Lisäksi lapsi voidaan myös sijoittaa **avohuollon tukitoimena** (LSL 37 §) tuen tarpeen arvioimiseksi tai kuntouttavana tukitoimena yksin tai yhdessä perheensä kanssa. **Vastentahtoisella huostaanotolla** taas viitataan huostaanottoon, jota lapsen vanhempi tai 12 vuotta täyttänyt lapsi on vastustanut. Vastentahtoiset huostaanotot siirtyvät nykyisen 1.1.2008 voimaantulleeseen lastensuojelulain mukaan aina hallinto-oikeuksien käsiteltäväksi.

Lastensuojelulain käsitteiden lisäksi tässä selvityksessä käytetään myös sosiaalityön ammattikäsitettä koetteeksi kotiuttaminen. Tämä **koetteeksi kotiuttaminen** (tai koekotiutus) tarkoittaa lastensuojelulaissa määriteltyä, enintään 6 kuukauden sijoitusjaksoa, jossa lapsi voidaan sijoittaa vanhempansa tai muun huoltajansa luo sijaishuoltoon (LSL 49 §). Näin menetellään erityisesti ennen varsinaista huostassapidon lakkauttamista.

Tulosluvussa on myös muutamia selvityksen laatijan määrittelemiä tuloksiin liittyviä käsitteitä, kuten **huostassapidon lakkauttamisperuste**, jolla viitataan lyhyesti siihen, onko lapsen huostassapito lakkautettu lapsen täysi-ikäisyyden perusteella vai muihin syihin liittyen. Lisäksi selvityksessä käytetään useissa yhteyksissä myös käsitettä **lapsen sijoitushistoria**, joka taas viittaa lapsen elämänsä joko lastensuojelulaitoksissa, sijaisperheissä tai molemmissa.

1.2 Aineisto

Tutkimukseen haettiin tutkimusluvut jokaiselta kyselyyn osallistuneelta kunnalta erikseen. Kaikki luvat saatiin loka-marraskuussa 2008.⁵

Kyselyyn vastasi yhteensä 37 vastaajaa (yksittäisiä työntekijöitä tai työpärejä), ja aineistossa kuvailtuja lapsia oli yhteensä 89. Yksi vastaaja täytti keskimäärin 2 lomaketta, mutta täyttömäärät vaihtelivat yhdestä lomakkeesta neljääntoista. Suurin osa täyttäjistä (17) vastasi kyselyyn vain yhden lapsen osalta.

Aineistossa kuvailtiin kahta hyvin erilaista tilannetta: huostassapitoja, jotka oli lakkautettu lapsen ollessa alaikäinen, ja huostassapitoja, jotka oli lakkautettu lapsen täysi-ikäisyyden perusteella. Seuraavassa taulukossa esitetään lasten määrä kuntakohtaisesti ja sen mukaan, oliko lapsi huostassapidon lakattua alaikäinen vai täysi-ikäinen.

Taulukko 1. Lapset kunnittain ja huostassapidon lakkauttaminen alaikäisenä tai täysi-ikäisenä

<i>Alue:</i>	<i>lapsen ollessa alaikäinen</i>	<i>lapsen tullessa täysi-ikäiseksi</i>	<i>Yhteensä</i>
Kangasala	2	2	4
Lempäälä	0	1	1
Nokia	0	6	6
Pirkkala	1	2	3
Tampere	12	29	41
Urjala	0	3	3
Valkeakoski	0	2	2
Ylöjärvi	3	1	4
Hämeenlinna	9	0	9
Pori	3	13	16
Yhteensä	30	59	89

Aineiston keräysalueeseen kuuluivat myös Vesilahti, Akaa, Kylmäkoski ja Orivesi, mutta näissä kunnissa ei ollut lapsia, joiden huostassapito oli lakkautettu vuonna 2007. Aineistosta jäi puuttumaan osallistuneiden kuntien osalta kuusi lasta seuraavasti: Kangasalalta puuttui yksi, Hämeenlinnasta yksi, Tampereelta kolme ja Lempäälästä yksi. Ylöjärven osalta emme saaneet tietoa lasten kokonaismäärästä.

⁵ Tutkimuslupapäätösten myöntämispäivämäärät: Valkeakoski 28.10.2008, Urjala 30.10.2008, Tampere 31.10.2008, Hämeenlinna 31.10.2008, Pirkkala 3.11.2008, Orivesi 4.11.2008, Ylöjärvi 11.11.2008, Lempäälä 12.11.2008, Nokia 12.11.2008, Pori 13.11.2008, Kangasala 14.11.2008.

Työntekijöiltä kysyttiin myös, olivatko he tavanneet kuvailemansa lapsen henkilökohtaisesti. Kyselyyn vastanneista työntekijöistä 72 % oli tavannut lapsen, joskin määrä vaihteli siten, että täysi-ikäisyyden perusteella lakkautettujen huostassapitojen osalta 68 % kyselyn täyttäneistä työntekijöistä vastasi kysymyksiin lapsen tavanneena, kun vastaava määrä alaikäisinä lakkautettujen huostassapitojen osalta oli 82 %. Jos työntekijä oli vastannut, ettei ole tavannut lasta, on tässä aineistossa luultavimmin kyse siitä, ettei lapsen oma sosiaalityöntekijä täyttänyt kyselyä ja kysymyksiin vastattiin ainoastaan tietojärjestelmien pohjalta.

Taulukko 2. Onko kyselyyn vastannut työntekijä tavannut kuvailemansa lapsen?

<i>Lapsen tapaaminen:</i>	<i>lapsen ollessa alaikäinen</i>	<i>lapsen tullessa täysi-ikäiseksi</i>	<i>Yhteensä</i>
kyllä - en säännöllisesti	39 %	19 %	25 %
kyllä - säännöllisesti	43 %	49 %	47 %
en	18 %	32 %	28 %
Yhteensä	100 % (28)	100 % (59)	100 % (87)

Yhteenvedona aineistosta voi todeta neljä tulosten tulkinnassa huomionarvoista seikkaa:

1. Työntekijät on kuvailleet kerralla useampaa lasta (keskimäärin kahta).
2. Kyselyssä ei ole kysytty samassa aineistossa kuvailtuista sisaruksista, ja siksi jotkut vanhemmuuteen liittyvät vastaukset toistuvat kaikkien perheen sisarusten osalta.
3. Osa vastauksista on täytetty pelkästään tietojärjestelmien (mm. Tampereella Efficia-järjestelmän) tietojen pohjalta, 72 %:ssa vastauksista sosiaalityöntekijä on järjestelmän tietojen lisäksi myös tavannut lapsen.
4. Aineistossa kuvaillaan kahta erilaista huostassapidon lakkauttamistilannetta: täysi-ikäisyyden perusteella lakkautettuja huostassapitoja sekä lapsia, joiden huostassapito on lakkautettu heidän ollessaan alaikäisiä.

Lisäksi tämän selvityksen tulosten tulkinnassa on huomioitava, että kyselyyn osallistuneiden kuntien sijais- ja jälkihuollon järjestämisen käytännöt vaihtelivat. Esimerkiksi Tampereella sijaishuolto sekä jälkihuolto on järjestetty vuodesta 2004 lähtien keskitetysti sosiaaliasema Satamassa. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että lapsella on asiakkuuden ensivaiheessa vääjäämättä eri sosiaalityöntekijä, joka vaihtuu myöhemmin Sataman työntekijäksi lasta huostaanotettaessa. Sosiaaliasema Satama vastaa myös lasten jälkihuollosta. Hämeenlinnan käytäntönä taas on ollut, että lapsella on eri sosiaalityöntekijä avohuollossa ja lapsen siirtyessä sijaishuoltoon hänen asioistaan vastaa sijaishuollon sosiaalityöntekijä. Hämeenlinnan käytäntö on myös, että lapsen siirtyessä sijaishuollosta jälkihuoltoon sosiaalityöntekijä vaihtuu jälleen avohuollon sosiaalityöntekijäksi. Porissa taas sama työntekijä vastaa perhehoidossa olleiden lasten osalta myös heidän jälkihuollostaan, mutta laitoshoidossa olleet lapset siirtyvät erillisten jälkihuollon sosiaalityöntekijöiden vastuulle.

Kuntien erilaiset käytännöt vaikuttavat tämän selvityksen tuloksiin muun muassa sen osalta, kuinka monta eri sosiaalityöntekijää lapsen kanssa työskentelee hänen lastensuojelun asiakkuutensa aikana. Myös laitosten käytännöt vaihtelevat sen mukaan, pidetäänkö lapsiin yhteyttä vielä sijaishuollon päätyttyä vai ei. Perheisiin sijoitetut lapset pitävät yleisemmin yhteyttä sijaisvanhempiinsa kuin laitoksiin sijoitetut laitosten henkilökuntaan. Sijoitusten määrä ennen "pysyvämpää" sijoitusta vaihtelee myös riippuen kuntien käytännöistä. Joissain kunnissa kiireellinen sijoitus tehdään aina kriisisijoituspaikkaan, jonka jälkeen tehdään varsinainen sijoitus pitkäaikaisempaan sijoituspaikkaan.

1.3 Menetelmistä

Kysely on toteutettu sähköisenä verkkokyselynä webropol-järjestelmän avulla. Luokitteluihin perustuva kyselytutkimusrunko sijoitetaan perinteisesti kvantitatiivisen tutkimuksen piiriin,⁶ jossa tutkimuksen keskeiset käsitteet joudutaan lyömään lukkoon ennen aineiston keräämistä (ks. Ronkainen & Mertala & Karjalainen 2008). Tämän tutkimuksen käsitteiden ja kysymysten muotoilun osalta käytössämme olivat kahden aiemman pilottitutkimuksen kokemukset sekä jo vuodesta 2006 kokoontunut, sähköisiä kyselyjä toteuttanut sosiaalialan käytännön ammattilaisista ja tutkijoista koostuva työryhmä. Tieto kerättiin niin käytännön tarpeisiin kuin tutkimuksenkin käyttöön. Siten myös kysymykset muotoiltiin noiden kahden tietotarpeen kautta. Selvityksen erityinen anti on, että selvitys on laadittu kysymysten muotoilusta lähtien yhteistyössä sosiaalityöntekijöistä ja sosiaalityön tutkijoista koostuvan työryhmän yhteistyönä. Samoin aineistosta esiin nousseita tuloksia käsiteltiin työryhmässä, jossa päädyttiin erittelemään tiettyjä tietoja. Nämä keskustelut ohjasivat myös tulosten raportointia.

Koska kyseessä on selvitysluonteinen raportti, varsinainen tieteellinen menetelmäkuvaus ei ole tässä oleellista. Tulosten raportointiin ja tiedon järjestämiseen käytettiin kuitenkin khiin neliön testiä (Metsämuuronen 2001) kuvaamaan ristiintaulukoissa ja keskiarvovertailuissa (t-testi) näkyviä eroja. Khiin neliö -testi tulkittiin siten, että p-arvon ollessa pienempi kuin 0,5 ero katsottiin merkitseväksi. Toisaalta selvityksessä tarkasteltiin kaikkia tuloksia myös niiltä osin, jolloin testit eivät tuottaneet tilastollisesti merkitsevää tulosta, sillä aineisto oli niin pieni, ettei khiin neliön testi soveltunut tarkoitukseen läheskään kaikkien muuttujien osalta. Testien käyttöä sovellettiin selvityksessä siis lähinnä apuvälineenä alustavissa tulosten havainnoinneissa. Khiin neliön testin tulos ilmoitetaan kuitenkin niiden taulukoiden yhteydessä, joissa p-arvo katsottiin merkitseväksi.

Selvityksessä raportoidaan myös lyhyiden asiakkaita kuvailevien tekstivastausten tuloksia, joiden luokitteluun on käytetty lähinnä sisällönanalyysin keinoja (ks. Tuomi & Sarajärvi 2006). Luokittelujen tekemiseen on osallistunut monia työryhmän jäseniä, ja luokittelut on laadittu kuvailevan analyysin tarkoituksiin.

⁶ Kvantitatiivisen ja kvalitatiivisen tutkimusotteen eroja ei ymmärretä tässä tietoteoreettisiksi (ks. Ronkainen 2004).

2. Tulokset

Luvussa esitellään kyselyn tulokset tekstein ja taulukoin yhteensä 89 lapsen tilanteesta. Kaikki muuttajat on myös testattu alaikäisenä (34 % lapsista) tai täysi-ikäisenä (66 % lapsista) lakkautettujen huostassapitojen eroavaisuuksien osalta. Taulukot esitetään jaoteltuna alaikäisenä lakkautettuihin ja täysi-ikäisenä lakkautettuihin huostassapitoihin niiltä osin kuin eroja luokkien osalta löytyy. Prosenttiluvut on pyöristetty, ja siksi prosenttien yhteenlaskettu summa ei kaikissa taulukoissa ole 100 %.

2.1 Lasten taustaa

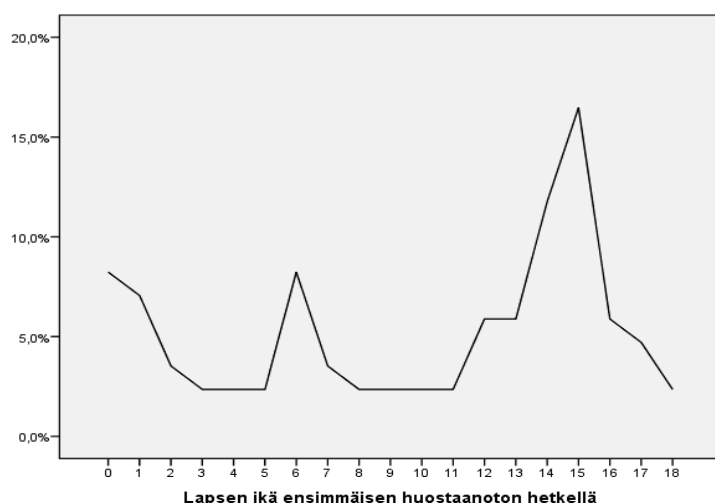
Aineistossa oli tyttöjä 40 ja poikia 46. Kolmen lapsen sukupuolta ei ollut ilmoitettu. Taulukossa 4 esitetään sukupuolijakauma sen mukaan, lakkautettiinko lapsen huostassapito alaikäisenä vai täysi-ikäisyyteen perustuen.

Taulukko 3. Lasten sukupuoli ja huostassapidon lakkauttaminen

	<i>lapsen ollessa alaikäinen</i>	<i>lapsen tullessa täysi-ikäiseksi</i>	<i>Yhteensä</i>
tyttö	43 %	48 %	47 %
poika	57 %	52 %	54 %
Yhteensä	100 % (28)	100 % (58)	100 % (86)

Aineistossa oli *eniten 15-vuotiaina huostaanotettuja* lapsia ja lasten keski-ikä huostaan otettaessa oli 12 vuotta. Kuviossa 1 on esitetty aineiston lasten ikäjakauma huostaanotettaessa prosentteina (N = 85).

Kuva 1. Lapsen ikä ensimmäisen huostaanoton hetkellä

Kuvion 1 jakauman perusteella *ensimmäinen huostaanotto on tämän aineiston lapsilla tehty useammin teini-ikäisenä*. Lasten ikä kyselyn tekohetkellä esitetään taulukossa. Lasten iät vaihtelivat 4:n ja 21

ikävuoden välillä. Eniten aineistossa oli kyselyhetkellä 19-vuotiaita (N = 58), mikä selittyi sillä, että kysely toteutettiin noin vuosi huostassapidon lakkauttamisen jälkeen ja siten ne lapset, joiden huostassapito oli lopetettu täysi-ikäisyyden perusteella, olivat kyselyhetkellä juuri 19-vuotiaita.

Taulukko 4. Lasten ikä kyselyn toteutushetkellä (2008)

	<i>lapsen ollessa alaikäinen</i>	<i>lapsen tullessa täysi-ikäiseksi</i>	<i>Yhteensä</i>
0–9 vuotta	11 %	0 %	3 %
10–14 vuotta	29 %	0 %	9 %
15–19 vuotta	61 %	98 %	86 %
20–21 vuotta	0 %	2 %	1 %
Yhteensä	100 % (28)	100 % (59)	100 % (87)

On myös aiheellista tarkastella sitä, minkä ikäisinä huostaanotetut lapset jäävät sijaishuoltoon täysi-ikäisyyteen saakka ja kenen huostassapito lakkautetaan alaikäisenä. Taulukossa 5 on vertailtu alaikäisinä lakkautettuja ja täysi-ikäisyyden perusteella lakkautettuja huostassapitoja lapsen iän mukaan ensimmäisen huostaanoton hetkellä.

Taulukko 5. Lapsen ikä ensimmäisen huostaanoton hetkellä ja huostassapidon lakkauttaminen

<i>lapsen ikä ensimmäisen huostaanoton hetkellä:</i>	<i>lapsen ollessa alaikäinen</i>	<i>lapsen tullessa täysi-ikäiseksi</i>	<i>Yhteensä</i>
0–2	21 %	18 %	18 %
3–6	18 %	14 %	15 %
7–12	29 %	14 %	19 %
13–15	32 %	35 %	34 %
16–18	0 %	19 %	13 %
Yhteensä	100 % (28)	100 % (57)	100 % (85)

Sekä lapset, joiden huostassapito oli lakkautettu täysi-ikäisenä, että lapset, joiden huostassapito lakkautettiin alaikäisenä, näyttävät taulukon 5 perusteella tulleen kaikista ikäryhmistä ensimmäisen huostaanottonsa hetkellä. *Suurin ero ryhmien välisissä prosenteissa on 7–12-vuotiaana ensi kertaa huostaanotettujen osalta. Alaikäisinä lakkautetuissa huostassapidoissa heitä oli 29 %, kun taas täysikäisinä, "loppuun asti" sijaishuollossa olevista vain 14 % oli otettu huostaan ensi kertaa 7–12-vuotiaana. Sekä alaikäisinä lakkautettujen huostassapitojen että täysi-ikäisinä lakkautettujen huostassapitojen osalta suurin ikäryhmä otettiin huostaan ensi kertaa 13–15 -vuotiaana. 16–18-vuotiaista kenenkään huostaanottoa ei lakkautettu alaikäisenä vaan kaikki jatkoivat sijaishuollossa täysi-ikäisiksi asti.*

Aineistossa esiintyvien lasten äitien ikä oli keskimäärin 37 vuotta ja isien 40 vuotta ensimmäisen huostaanoton hetkellä. Sosiaalisten vanhempien osalta ikä oli merkitty viiden lapsen syntymäperheessä asuneen sosiaalisen vanhemman osalta, ja heidän ikänsä oli keskimäärin 35 vuotta silloin kun lapsi otettiin huostaan ensi kertaa. Äitien ja isien sekä sosiaalisten vanhempien iät lapsen ensimmäisen huostaanoton hetkellä vaihtelivat hieman myös sen mukaan, oliko lapsen huostassapito lakkautettu lapsen ollessa alaikäinen vai täysi-ikäinen. Ne vanhemmat, joiden lapset pysyivät sijaishuollossa täysi-ikäisyyteen asti, olivat siis hivenen vanhempia. Tämä voi selittyä myös sillä, että suurin ensi kertaa huostaan otettujen ryhmä koostuu tässä aineistossa teini-ikäisistä nuorista, joiden vanhemmat ovat hieman vanhempia.

Taulukko 6. Äidin, isän ja sosiaalisen vanhemman ikä ensimmäisen huostaanoton hetkellä*

<i>Huostassapito on lakkautettu:</i>		<i>Äidin ikä</i>	<i>Isän ikä</i>	<i>Sosiaalisen vanhemman</i>
lapsen ollessa alaikäinen	keskiarvo	35,7	38,6	30,0
	N	27	23	3
lapsen tullessa täysi-ikäiseksi	keskiarvo	37,3	41,3	42,0
	N	56	48	2
Yhteensä	keskiarvo	36,8	40,4	34,8
	N	83	71	5

*taulukon erot eivät ole merkitseviä

Aineistossa kuvatut lapset olivat lähes kaikki kulttuuriselta taustaltaan suomalaisia, vain yhden lapsen vanhemmat olivat maahanmuuttajia. Tämä tulos on erilainen kuin aiemmissa avohuollon lasten tilanteita kartoittavassa selvityksessä (Heino 2007), jonka mukaan monikulttuurisen perhetaustan omaavia lapsia oli aineistossa 8 % (27 lasta). Sijaishuollon asiakkaiden tilanteiden kartoituksessa huostaan otettujen lasten perheistä oli monikulttuurisia 6 % (6) l (Hiitola 2008).

Romaniväestöön kuuluvia lapsia oli jälkihuoltoon siirtyneiden lasten joukossa vain kolme. Avohuollon asiakkaista romaneja oli 4 % (13) ja sijaishuollon asiakkaista 2 % (2).

Kaikkiaan jälkihuoltoon 2007 siirtyneet lapset ja nuoret olivat siis kulttuurisilta taustoiltaan hyvin homogeeninen joukko. Kyselyssä kartoitettiin kuitenkin myös sitä, **miten lapsen kulttuurinen tausta (mm. uskonto ja etninen tausta) on huomioitu sijaishuollon aikana.** Vastauksista kävi ilmi, että kulttuuriseen taustaan on joidenkin lasten kohdalla kiinnitetty erityistä huomiota muun muassa valitsemalla lapsen kulttuurista taustaa vastaava sijaishuoltopaikka tai "kunnioittamalla lapsen uskonnollista vakaumusta". Yhdessä vastauksista kuvailtiin myös tilannetta, jossa sijaisvanhemmat olivat matkustaneet lapsen kanssa hänen biologisen vanhempansa kotimaahan tutustumaan. Kulttuurisen taustan huomioimista kartoittavaan kysymykseen oli myös vastattu muun muassa "hyvin" ja "on huomioitu" sekä "ei lainkaan". Kaikkiaan vastausten perusteella näyttää kuitenkin siltä, että lapsen tarpeet ja tausta on pyritty huomioimaan myös laajemmin, lasten yksilöllisten tarpeiden kautta.

Lasten läheisiä oli kuollut yhteensä 19 lapsen lähipiiristä, mutta vain 9 lapsen osalta ilmoitettiin, kuka läheisistä oli kuollut. Lasten läheisistä kerrottiin kuolleen kahden lapsen isän, kolmen lapsen äidin, kahden lapsen molempien vanhempien, yhden lapsen siskon ja veljen sekä yhden lapsen isovanhemman ja sedän. Lomakkeella kysyttiin myös, **vaikuttiko läheisen kuolema huostaanoton tarpeeseen** ja viidellä yhdeksästätoista lapsesta, joiden läheinen oli kuollut, läheisen kuoleman katsottiin vaikuttaneen huostaanoton tarpeeseen. Näistä viidestä lapsesta kahdella ei kuolemien jälkeen enää ollut lainkaan huoltajaa ja yhdellä lapsella äidin kuoltua ei ollut enää arjen vanhempaa lainkaan, sillä hänen isänsä ei pitänyt lapseen yhteyttä. Lisäksi yksi lapsi alkoi oirehtia psyykkisesti läheisen kuoltua ja yhden lapsen äidillä oli läheisen kuolemantapauksen jälkeen psyykkisiä ongelmia, joiden vuoksi hän ei kyennyt huolehtimaan lapsestaan.

2.2 Huostaanotto

Lomakkeella pyydettiin myös kertomaan huostaanoton kolme keskeisintä perustetta, joiden pohjalta tutkijaryhmän oli tarkoitus selvittää ja luokitella lasten huostaanottotilanteita. Vastaukset olivat kuitenkin niin monimuotoisia ja lasten tilanteet niin erityisiä, ettemme rajallisessa raportointiajassa pystyneet noita huostaanottojen perusteita luokittelemaan. Kaikkiaan vastauksista oli kuitenkin luettavissa huostaanoton perusteena lapsen turvattuus, jonka kautta suojelutarve tuli perusteltua.

Kyselyssä kartoitettiin huostaanottotilannetta kuitenkin myös luokitellulla muuttujalla, jonka luokat oli lainattu aiemmista piloteista⁷ (Heino 2007 & Hiitola 2008). Koska tällä kertaa haluttiin tietoa lapsen huostassapidon lakkauttamisesta, kysymys muotoiltiin hieman eri tavoin kuin aiemmin. Nyt ei kysytykään arviota tiettyjen huostaanottoon johtaneiden tekijöiden "vahvuudesta", vaan kartoitettiin sitä, miten kyseessä olevat (vanhempiin liittyvät) asiat olivat muuttuneet sijaishuollon aikana. Kysymyksen kautta sai siis tietoa sekä siitä, *mitkä tekijät olivat vaikuttaneet huostaanoton hetkellä*, sekä siitä, miten nuo tekijät olivat lapsen sijaishuollon aikana muuttuneet. Tässä tarkastellaan huostaanoton hetkellä vaikuttaneita tekijöitä (muutoksista myöhemmin luvussa 2.5).

Taulukko 7. Huostaanottotilanne⁸

<i>Vanhempiin liittyvä:</i>	<i>Huostaanottotilanne tässä tutkimuksessa (1989–2007)</i>
Riittämätön vanhemmuus	58 %
Jaksamattomuus	58 %
Avuttomuus ja osaamattomuus	52 %
Perheristiriidat	50 %
Työhön liittyvät tekijät	39 %
Lapsen hoidon laiminlyönti	38 %
Päihteiden väärinkäyttö	37 %
Taloudelliset vaikeudet	36 %
Asumiseen liittyvät tekijät	34 %
Mielenterveysongelmat	28 %
Perheväkivalta tai sen uhka	25 %
Lapsen huolto- ja tapaamisriidat	24 %
Muualla asuvan vanhemman aiheuttamat ongelmat	18 %
Fyysinen sairaus tai vammaisuus	17 %
Rikollinen elämäntapa	11 %
Lapsen pahoinpitely tai sen epäily	9 %
Huumeiden väärinkäyttö tai sen epäily	6 %
Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö tai sen epäily	4 %

Eniten huostaanottotilanteessa oli arvioiden mukaan havaittu vanhempien riittämätöntä vanhemmuutta ja vanhempien jaksamattomuutta. Myös vanhempien avuttomuus ja osaamattomuus sekä perheristiriidat olivat usein esiintyneitä tekijöitä. Perheväkivaltaa oli jossain muodossa esiintynyt lasten perheistä joka neljännessä.

Kaikkiaan eniten ilmeni asioita, joiden määrittely on vaikeaa ja jotka eivät siten välttämättä yksilöidysti kuvaa lapsen tilannetta. Tutkimustyöryhmämme kokouksessa pohdittiin tuota riittämättömäksi tai jaksamattomaksi määrittelemisen problematiikka arjen työn kannalta. Kommentteissa korostui "riittämättömyys" erityisen vakavasti puutteellisena vanhemmuutena, kun taas "jaksamattomuus" nähtiin

⁷ Luokittelut perustuvat pitkälti Tampereella lastensuojelun sosiaalityössä käytettävän Efficatietojärjestelmän syy-luokituksiin.

⁸ Muuttujien prosentit on muodostettu taulukossa 22 esitettyjen muuttujien perusteella, N = 89. *Kyllä-vastauksia* (ko. asia ollut läsnä huostaan otettaessa): 1. tilanne heikentynyt, 2. tilanne pysynyt samana, 3. tilanne parantunut, 4. ongelmaa ei enää ole. *Ei-vastauksia* (ko. tilannetta ei ole ollut huostaan otettaessa tai tilanteesta ei ole tietoa): 5. perheellä ei ollut tätä ongelmaa, 6. ei tietoa, 7. puuttuva vastaus.

mahdollisena korjata, ennemminkin tilannekohtaisena kuin henkilökeskeisenä ominaisuutena. Ongelmallista näissä käsitteissä on kuitenkin juuri tuo tulkinnallisuus, joka saattaa vaihdella niin sosiaalityöntekijöiden kuin eri alueiden työkuultuurienkin kesken. Erilaiset määreet saatetaan myös helpommin liittää tiettyyn ihmisryhmään, kuten vaikkapa riittämättömyys maahanmuuttajavanhempiin ja/tai jaksamattomuus suomalaisiin äiteihin (ks. Hiitola 2008). Lisäksi Saila Huuskonen ja Johanna Korpinen (2009, 43) esittävät avohuollon uusien asiakkaiden seuranta -raportissaan, että kyseessä olevat kysymykset tulisi esittää molemmille vanhemmille erikseen, sillä vanhemmat ovat useimmiten hyvin erilaisia.

2.3 Lapsen paikka vaihtuvissa sijoitusympäristöissä

Päädymme tutkimaan lapsen sijoitushistoriaa vaihtuvia sijaishuoltopaikkoja ja sijoitusten kestoa tietyissä paikoissa kuvaavan avokysymyksen kautta. Työntekijät täyttivät erillisiin kenttiin sijaishuoltopaikat (paikka 1, paikka 2, jne.) ja tietyssä paikassa vietetyn ajan (aika 1, aika 2, jne.). Tulokseksi saatiin, että lapsilla oli 1–9 sijaishuoltopaikkaa, *lapset olivat olleet sijoitushistoriansa aikana keskimäärin kolmessa sijaishuoltopaikassa*. Emme kuitenkaan halunneet jättää lasten historioiden kuvauksia pelkkien numeroiden tasolle ja luokittelimme lasten sijaishuoltopaikkojen vaihtumiset kolmeen luokkaan paikkojen vaihtuvuuden sekä sijaisperheisiin ja/tai laitoksiin sijoittamisen mukaan. Käsitimme laitoksiksi myös ammatilliset perhekodit ja sairaalajaksot, sillä lapsen näkökulmasta nuo sijoituspaikat näyttäytyvät sijaisperheeseen sijoittumisesta erilaisina. Erottelu on karkea eikä välttämättä tavoita niitä ammatillisia perhekoteja, joissa hoiva on hyvin perhemuotoista. Saadaksemme vertailuun soveltuvia luokkia, meidän oli kuitenkin tehtävä näitä vaikeasti määriteltäviä valintoja. Saimme luotua kolme luokkaa, jotka kuvaavat lasten elämää sijaishuollossa:

1. Perhevaltainen sijoitushistoria, jossa suurin osa sijaishuollossa vietetystä ajasta kului yhdessä (tai muutamassa tapauksessa useammassa) sijaisperheessä
2. Laitosvaltainen sijoitushistoria, jossa lapsen sijaishuolto tapahtui valtaosin laitoksissa
3. Sekavaltainen sijoitushistoria, jossa lapsi oli sijoitettuna sekä perheisiin että laitoksiin vaihtelevia aikoja

Aineiston lapset sijoituivat näihin luokkiin siten, että perhevaltaisia sijoitushistorioita oli 22 %:lla lapsista, laitosvaltaisia 65 %:lla ja sekavaltaisia 13 %:lla lapsista. Seuraavissa taulukossa esitetään, miten sijoitushistoriat jakautuvat sen mukaan, lakkautettiinko lapsen huostassapito alaikäisenä vai täysi-ikäisenä.

Taulukko 8. Lapsen sijoitushistoria alaikäisinä lakkauttamisten ja täysi-ikäisinä lakkauttamisten mukaan*

	<i>perhevaltainen</i>	<i>laitosvaltainen</i>	<i>sekavaltainen</i>	<i>Yhteensä</i>
lapsen ollessa alaikäinen	15 %	48 %	27 %	100 % (26)
lapsen tullessa täysi-ikäiseksi	25 %	69 %	7 %	100 % (57)
Yhteensä	22 %	65 %	13 %	100 % (83)

*puuttuvien kuuden vastauksen osalta ei ollut täytetty sijoitushistoriaa

Sekä niillä lapsilla, joiden huostassapito oli lakkautettu alaikäisenä, että niillä, joiden huostassapito oli lakkautettu täysi-ikäisenä, oli eniten laitosvaltaisia sijoitushistorioita. Alaikäisinä lakkautetut huostaanotot näyttäisivät eroavan täysi-ikäisinä lakkautetuista ennen kaikkea sekavaltainen sijoitushistorioiden suhteellisesti suuremmalla määrällä.

Lasten ikä ensimmäisen huostaanoton hetkellä näyttää myös vaihtelevan lapsen sijoitushistorian mukaan. Vain 0–2-vuotiaana sijoitetuista suurin osa (63 %) viettää aikansa sijaishuollossa perheissä, kun kolmevuotiaana tai vanhempana sijoitettujen sijoitushistoria on keskimäärin useammin laitosvaltainen. Joskin erityisen paljon laitostavaltaisia elämänpolkuja on 13–18-vuotiailla lapsilla.

Taulukko 9. Lapsen ikä ensimmäisen huostaanoton hetkellä sijoitushistorian mukaan

<i>ensimmäinen sijoitus:</i>	<i>perhevaltainen</i>	<i>laitosvaltainen</i>	<i>sekavaltainen</i>	<i>Yhteensä</i>
0–2-vuotiaana	63 %	19 %	19 %	100 % (16)
36-vuotiaana	23 %	69 %	8 %	100 % (13)
712-vuotiaana	33 %	40 %	27 %	100 % (15)
1315-vuotiaana	0 %	96 %	4 %	100 % (28)
1618-vuotiaana	0 %	89 %	11 %	100 % (9)
Yhteensä	22 %	65 %	12 %	100 % (81)

Saadaksemme kokonaiskuvan perhe-, laitos- ja sekavaltaisista sijoitushistorioista tutkimme myös muutamien muuttujien keskiarvoja suhteessa sijoitushistorian mukaiseen jaotteluun. Muuttujista ainoastaan vaihtuneiden sosiaalityöntekijöiden määrä ei ollut yhteydessä sijoitushistoriaan. Taulukon 10 keskiarvovertailujen pohjalta voi todeta, että

1. **perhevaltaisen** sijoitushistorian omaavat lapset ovat keskimäärin nuorempia (n. 3-vuotiaita) ensimmäisen huostaanoton hetkellä, heillä on keskimääräisesti sijoituksia (n. 3) koko sijaishuollon aikana ja heidän sijaishuollossaan viettämä aika on keskimäärin muita selvästi pidempi.
2. **laitosvaltaisen** sijoitushistorian omaavat ovat keskimäärin muita vanhempia (n. 12-vuotiaita), heillä on keskimääräisesti sijoituksia (n. 3) ja heidän sijaishuollossa viettämänsä aika on lyhyt suhteessa perhevaltaisen sijoitushistorian omaaviin lapsiin.
3. **sekavaltaisen** sijoitushistorian omaavat lapset ovat kouluikäisiä (n. 8-vuotiaita), heillä on hieman useampia sijoituksia kuin perhe- ja laitostavaltaisen historian omaavilla lapsilla ja heidän sijaishuollossa viettämänsä aika on lähellä koko aineiston keskiarvoa.

Taulukko 10. Lasten iän, vaihtuvien sosiaalityöntekijöiden määrän, sijoitusten määrän ja sijaishuollon kokonaisajan keskiarvot sijoitushistorian mukaan*

<i>Sijoitushistoria:</i>		<i>1. Lapsen ikä ensimmäisen kerran huostaanotettaessa</i>	<i>2. Sosiaalityöntekijöiden määrä lapsen sijoitusajana</i>	<i>3. Sijoitusten määrä</i>	<i>4. Kokonaisaika sijaishuollossa (vuotta, pyöristetty)</i>
perhevaltainen	Keskiarvo	3,3	4,1	2,7	13
	N	18	18	18	18
laitosvaltainen	Keskiarvo	12,1	4,2	2,5	5
	N	53	54	54	53
sekavaltainen	Keskiarvo	7,8	3,3	4,1	6
	N	10	11	11	10
Yhteensä	Keskiarvo	9,6	4,1	2,8	7
	N	81	83	83	81

*1. $p < 0,001$, 2. ei merkitsevää, 3. $p < 0,05$, 4. $p < 0,001$

Sijoitushistorian lisäksi toinen lasten tilanteiden kartoittamisessa tärkeä seikka on erotella lapset, joiden huostassapito on lakkautettu alaikäisenä, niistä lapsista, joiden huostassapito on lakkautettu lapsen tullessa täysi-ikäiseksi. Taulukossa 11 eritellään muuttujia, joiden arveltiin mahdollisesti olevan yhteydessä alaikäisten ja täysi-ikäisten lasten erilaisiin tilanteisiin.

Taulukko 11. Lasten iän, vaihtuvien sosiaalityöntekijöiden määrän, sijoitusten määrän ja sijaishuollon kokonaisajan keskiarvot huostaanoton lakkauttamisen ala- tai täysi-ikäisenä mukaan*

<i>Huostaanotto lakkautettu:</i>		<i>1. Lapsen ikä ensimmäisen kerran huostaanotettaessa</i>	<i>2. Sosiaalityöntekijöiden määrä lapsen sijoitusaikana</i>	<i>3. Sijoitusten määrä</i>	<i>4. Kokonaisaika sijaishuollossa (vuotta, pyöristetty)</i>
lapsen ollessa alaikäinen	Keski-arvo	8,4	4,1	2,6	5
	N	28	30	28	28
lapsen tullessa täysi-ikäiseksi	Keski-arvo	10,5	4,3	2,8	8
	N	57	59	59	57
Yhteensä	Keski-arvo	9,9	4,2	2,7	7
	N	85	89	87	85

*4. $p < 0,05$, muut ei merkitseviä

Taulukon tiedoista käy ilmi, että lapsilla, joiden huostassapito oli lakkautettu alaikäisinä, ja lapsilla, joiden huostassapito lakkautettiin täysi-ikäisyyteen perustuen, ei ollut eroa heidän sijaishuollossa kohtaamiensa sosiaalityöntekijöiden vaihtuvuuden tai sijoitusten määrän osalta. Sen sijaan pieniä eroja löytyi lapsen huostaanottohetken iän vaihtelusta sekä sijaishuollossa vietetystä kokonaisajasta.

Lomakkeella kysyttiin myös avokysymyksellä syitä sijaishuoltopaikkojen vaihtumisille. Työryhmämme on koonnut vaihtumisten syistä seuraavan koosteen:

1. Lapsi sijoitettu päivystävään paikkaan ja kun tullut pitkäaikainen sijoitus siirretty toiseen paikkaan (27 tapausta)
2. Sijaishuoltopaikka ei ole pystynyt vastaamaan lapsen tarpeisiin (22 tapausta)
3. Sijaisperhe irtisanoi toimeksiantosopimuksen (4 tapausta)

Lisäksi vastauksista löytyi yksittäisiä syitä, joita olivat: väliaikainen sijoittaminen kotiin, sijaisperheen ristiriidat (sosiaalitoimi irtisanoi), huostaanottopäätöksellä ja sijaishuoltopaikan muutos.

Koonnin perusteella näyttää siltä, että suurin syy vaihdoille liittyi sijoituksiin, joissa lapsi oli ensin sijoitettu päivystävään sijoituspaikkaan, josta hänet sitten oli siirretty toiseen, pitkäaikaiseen paikkaan (27). Tätä käytäntöä lienee lähes mahdotonta muuttaa, sillä päivystävät kriisisijoituspaikat ovat lasten turvallisuuden kannalta monissa tilanteissa välttämättömiä. *Näin ollen lapsella on yleensä vähintään kaksi sijoituspaikkaa sijoitushistoriansa aikana.* Tämän aineiston keskiarvo, kolme sijoitusta kullekin lapselle, ei ole siis kovinkaan suuri määrä.

Sen sijaan 22 vastausta, joissa sijoituspaikan vaihtumisen syy liittyi siihen, että sijaishuoltopaikka ei kyennyt vastaamaan lapsen tarpeisiin, voi olla merkki huolestuttavasta kehityssuunnasta. Tässä kysymyksessä ei kysytty lainkaan eritellysti niistä tilanteista, joissa sijaishuoltopaikka ei kyennyt vastaamaan lapsen tarpeisiin, joten vastausten perusteella on mahdotonta tietää millaisista tarpeista oli kyse. Tuen tarvetta ja siihen vastaamista sekä erilaisia palvelujärjestelmän onnistumisia ja puutteita käsitellään myöhemmin luvussa (2.9., palvelut).

2.4 Sijaishuollon tila

Yleisesti kaikissa sijaishuoltoa arvioivissa kysymyksissä arvioitiin sijaishuoltopaikkojen vastanneen lapsen tarpeita hyvin. Tässä luvussa käsitellään kuitenkin myös niitä tilanteita, joissa sijaishuolto on epäonnistunut tai aiheuttanut lapselle lisää negatiivisia kokemuksia. Seuraavassa taulukossa esitetään perhesijoituksia ja laitossijoituksia vertailevat tulokset. Prosentit on esitetty vaakariveittäin siten, että sijaisperheosio on yhteenlaskettuna 100 % ja laitososio myös 100 %.

Taulukko 12. Arviot viimeisimmistä sijaishuoltopaikoista sijaisperhesijoituksen ja laitossijoituksen mukaan*

Arvio viimeisimmästä sijaishuoltopaikasta	sijaisperhe			laitos tai perhekoti		
	huonosti	joten- kuten	hyvin	huonosti	joten- kuten	hyvin
suojeli ja hoivasi lasta*	12 % (3)	12 %(3)	77 %(20)	4 % (2)	7 %(4)	88 %(45)
tuki lapsen yksilöllistä kehitystä*	4 % (1)	19 %(5)	77 %(20)	4 %(2)	4 %(2)	92 %(47)
turvasi lapselle läheiset ihmissuhteet*	12 %(3)	8 %(2)	81 %(21)	0 %	10 %(5)	90 %(46)
teki yhteistyötä lapsen asioissa*	4 %(1)	15 %(4)	81 %(21)	2 %(1)	2 %(1)	96 %(49)
ymmärsi lapsen tilanteen	8 %(2)	12 %(3)	81 %(21)	0 %	6 %(3)	94 %(48)
loi lapselle turvallisen ympäristön*	8 %(2)	8 %(2)	85 %(22)	4 %(2)	8 %(4)	88 %(45)
loi kiintymyssuhteen lapseen*	8 %(2)	19 %(5)	73 %(19)	10 %(5)	22 %(11)	68 %(34)
tarjosi virikkeitä*	12 %(3)	8 %(2)	81 %(21)	0 %	16 %(8)	84 %(41)
kannusti ja kunnioitti lasta*	8 %(2)	12 %(3)	81 %(21)	0 %	8 %(4)	91 %(47)

*p < 0,05

*huonosti ja hyvin -luokat on muodostettu vastauksista hyvin ja erittäin hyvin sekä huonosti ja erittäin huonosti

*Puuttuvia vastauksia (joko laitos-/perhesijoituksesta tai arviointikysymyksistä) oli kysymyksissä 2–3.

Taulukon 12 mukaan laitossijoitukset ovat onnistuneet keskimääräisesti hieman perhesijoituksia paremmin. Toisaalta laitossijoitusten osalta oli vastattu myös *jokaiseen kohtaan* "ei tietoa" -vaihtoehdolla 5–8 lapsen osalta. Perhesijoitusten kohdalla "ei tietoa" vastauksia oli ainoastaan kohdissa "kannusti ja kunnioitti lasta" (6) ja "loi kiintymyssuhteen lapseen" (8). Tulosten perusteella näyttäisi siis siltä, että kyselyyn vastanneilla työntekijöillä ei ollut tietoa vähintään viiden lapsen tilanteesta laitossijoituspaikoissa.

Koska taulukon 12 luokat on muodostettu vaihtoehdoista "erittäin hyvin" ja "hyvin" sekä "erittäin huonosti" ja "huonosti", on myös aiheellista tarkastella ääripäitä, joissa vuorovaikutuksen arvioitiin onnistuneen erityisen hyvin tai huonosti. Seuraavassa taulukossa 13 eritellään nämä ääripäät sijaishuoltoa arvioivan kysymyksen mukaan.

Taulukko 13. "Erittäin hyvät" ja "erittäin huonot" arviot viimeisimmästä sijaishuoltopaikasta sijaisperhesijoituksen ja laitossijoituksen mukaan

Arvio viimeisimmästä sijaishuoltopaikasta	sijasiperhe		laitos tai perhekoti	
	erittäin huonosti	erittäin hyvin	erittäin huonosti	erittäin hyvin
suojeli ja hoivasi lasta*	0	62 %(16)	0	25 %(14)
tuki lapsen yksilöllistä kehitystä*	0	58 %(15)	0	26 %(15)
turvasi lapselle läheiset ihmissuhteet*	0	50 %(13)	0	28 %(16)
teki yhteistyötä lapsen asioissa*	4 %(1)	46 %(12)	0	25 %(14)
ymmärsi lapsen tilanteen	4 %(1)	54 %(14)	0	37 %(21)
loi lapselle turvallisen ympäristön*	8 %(2)	58 %(15)	0	28 %(16)
loi kiintymyssuhteen lapseen*	4 %(1)	50 %(13)	0	16 %(9)
tarjosi virikkeitä*	0	62 %(16)	0	21 %(12)
kannusti ja kunnioitti lasta*	4 %(1)	62 %(16)	0	25 %(14)

*p < 0,05

Taulukon 13 mukaan perhe- ja laitossijoituksissa olleista asiakkaista piirtyy jälleen uudenlainen kuva. Perhesijoituksia on arvioitu erittäin hyvin onnistuneeksi selkeästi laitossijoituksia useammin. Näiden arvioiden pohjalta näyttää siis siltä, että laitosten vuorovaikutus lasten kanssa arvioidaan tasaiseksi, kun taas perhesijoitukset onnistuvat tehtävässään useammin erityisen hyvin. Perhesijoituksissa olleissa lapsissa on tulosten mukaan myös muutama (2–3), joiden osalta sijoituksen vuorovaikutuksellisten tekijöiden arvioidaan onnistuneen huonosti tai erittäin huonosti (taulukot 13 ja 14).

Viimeisimmän sijaishuoltopaikan vuorovaikutuksen onnistumisen kysymyksistä (ks. taulukko 13) muodostettiin myös summamuuttuja, joka kuvaa vuorovaikutuksen onnistumiseen liittyviä tekijöitä kokonaisuutena. Summamuuttuja sai arvoja 0–28, joista korkeammat arvot kuvaavat "paremmin" onnistunutta lapsen ja sijaishuoltopaikan välistä vuorovaikutusta ja matalammat arvot "heikommin" onnistunutta vuorovaikutusta.⁹ Seuraavissa taulukoissa viimeisimmän sijaishuoltopaikan kokonaisarviota verrataan lapsen huostassapidon lakkauttamisperusteeseen, sukupuoleen, ikään, sijoitusten määrään ja sijaishuollossa vietettyyn kokonaisuutaan.

Taulukko 14. Lapsen viimeisimmän sijaishuoltopaikan kokonaisarviointi lakkauttamisperusteen mukaan

Lakkauttaminen:	Keskiarvo	N	Keskiluku
lapsen ollessa alaikäinen	20,07	27	19,00
lapsen tullessa täysi-ikäiseksi	20,66	50	21,00
Yhteensä	20,45	77	21,00

⁹ Summamuuttuja muodostettiin yhdeksästä kysymyksestä (taulukko 13), joissa saatiin arvoja 1–5. Mahdollisia arvoja summamuuttujalla oli 9–45, mutta yhdellekään lapselle ei saatu matalinta arvoa 9, jossa kaikki kysymykset olisi arvioitu "erittäin huonosti" -vaihtoehdolla. Matalin saatu arvo oli 17. Sen sijaan korkeimman arvon 45, jossa kaikki kysymykset oli arvioitu vaihtoehdolla "erittäin hyvin", sai 11 lasta. Summamuuttuja muutettiin tarkastelun jälkeen alkamaan arvosta 0 ja korkeimmaksi arvoksi tuli tuolloin 28.

Taulukko 15. Viimeisimmän sijaishuoltopaikan kokonaisarvio lapsen sukupuolen mukaan*

<i>Lapsen sukupuoli</i>	<i>Keskiarvo</i>	<i>N</i>	<i>Keskiluku</i>
tyttö	21,92	36	24,00
poika	18,95	40	19,00
Yhteensä	20,36	76	20,50

*p < 0,05

Taulukko 16. Lapsen ikä ensimmäisen huostaanoton hetkellä ja viimeisimmän sijaishuoltopaikan kokonaisarvio*

<i>Lapsen ikä</i>	<i>Keskiarvo</i>	<i>N</i>	<i>Keskiluku</i>
0–2	25,0	16	27,0
3–6	20,3	11	25,00
7–12	19,9	15	21,0
13–15	19,3	27	19,0
16–18	16,2	6	16,0
Yhteensä	20,5	75	21,0

*p < 0,05

Taulukko 17. Viimeisimmän sijaishuoltopaikan kokonaisarvio sijaishuollossa vietetyn ajan mukaan*

<i>Sijaishuollossa vietetty aika</i>	<i>Keskiarvo</i>	<i>N</i>	<i>Keskiluku</i>
0–3 vuotta	19,1	34	19,0
4–9 vuotta	20,2	19	19,0
10–14 vuotta	19,3	8	22,5
15–18 vuotta	25,1	14	26,5
Yhteensä	20,5	75	21,0

*p < 0,05

Taulukoiden 14–17 vertailut kertovat viimeisimpien sijaishuoltopaikkojen arvioista uudenlaista tietoa. Näyttää siltä, että kun kyseessä on tyttö, arviot onnistumisesta ovat hieman korkeammat kuin poikien osalta (taulukko 15). Lisäksi, mitä nuorempana lapsi on huostaanotettu, sitä korkeammin viimeisin sijaishuoltopaikka on arvioitu (taulukko 16) sekä mitä kauemmin lapsi on ollut sijaishuollossa, sitä korkeampi on viimeisimmän sijaishuoltopaikan vuorovaikutuksen onnistumisen kokonaisarvio (taulukko 17).

Lomakkeella kysyttiin myös lapsille sijaishuollon aikana mahdollisesti tapahtuneesta henkisestä tai fyysisestä väkivallasta. Kysymys oli: "Onko lapsen sijaishuollon aikana tapahtunut tai epäilty seuraavia asioita: lapsen alistaminen, lapseen kohdistunut fyysinen väkivalta, lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö, emotionaalinen laiminlyönti, kohtuuttomat rangaistukset, jotain muuta." Viimeiseen kohtaan sai täyttää myös jonkin muun tapahtuman, jota ei luokituksissa kuvattu. Kysymyksen muotoilussa sattui kuitenkin virhe. Tarkoituksena oli muodostaa kysymys, jossa vastaaja voisi valita mahdollisesti useita vaihtoehtoja samanaikaisesti, mutta kysymys olikin laadittu "yhden vastauksen sallivaan" muotoon. Kukaan koetäyttäjistä tai vastaajista ei kuitenkaan kiinnittänyt huomiota tähän seikkaan kyselyn aikana (eli kommentoinut virhettä avovastauksissa) tai sen jälkeen. Oletettavasti kysymyksen oli siis koettu palvelleen tarkoitustaan siinä muodossa, jossa se oli lomakkeelle luotu. Seuraavassa taulukossa esitetään kysymyksen vastaukset.

Taulukko 18. Sijaishuollon aikana lapsille tapahtunut henkinen tai fyysinen väkivalta

	N
lapsen alistaminen	2
lapsen kohdistunut fyysinen väkivalta	1
lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö	1
emotionaalinen laiminlyönti	2
kohtuuttomat rangaistukset	5
jotain muuta	2
Yhteensä	13
Ei ole tapahtunut tai epäilty	77

Yhteensä 13 lapselle oli tapahtunut sijaishuollon aikana joko fyysistä tai psyykkistä väkivaltaa. Näistä alistamistapaukset olivat molemmat tapahtuneet perhevaltaisen sijoitushistorian omaaville lapsille, fyysinen väkivaltatapaus oli tapahtunut laitoshistorian omaavalle kuten myös seksuaalinen väkivalta. Emotionaalisista laiminlyönneistä yksi oli tapahtunut perhevaltaisen sijoitushistorian omaavalle lapselle ja yksi laitoshistorian omaavalle. Kohtuuttomia rangaistuksia (5) oli käytetty perhe-, laitos- sekä sekavaltaisia sijoitushistorioita omaavien lapsen sijaishuollon aikana.

Tutkimuksen työryhmässä keskusteltiin myös siitä, miten vastaukset kyseessä olevaan kysymykseen ovat vain "virallinen totuus", joka on tullut työntekijöiden tietoon. Lisäksi näyttö väkivaltatapauksissa on vaikeaa ja eri ihmiset saattavat ymmärtää vaikkapa henkiseen väkivaltaan liittyvän "emotionaalisen laiminlyönnin" eri tavoin. Voi siis olla etteivät kaikki epäilyt tai väärinkäytökset ole tulleet kirjatuiksi, koska niitä ei ole nähty varsinaisena "väkivaltana".

Luokittelukysymyksen lisäksi sijaishuollossa tapahtuneita väkivaltatapauksia kartoitettiin myös avovastauksella. Näin haluttiin muun muassa selvittää, oliko väkivalta tapahtunut sijaishuollon sisällä (sijaisperheen vanhemmat, laitoksen henkilökunta, tms.) vai kenties koulussa tai kaveripiirissä. Vastauksista kävi ilmi, että

1. kohtuuttomat rangaistukset (5) olivat kaikissa viidessä tapauksissa liittyneet sijaishuoltoon (joko perheeseen tai laitokseen).
2. emotionaalinen väkivalta (2) tai laiminlyönti oli katsottu tapahtuneen biologisten vanhempien tekeminä laiminlyönteinä tai ristiriitojen aiheuttamisena.
3. väkivallantekoja kuvailtiin viiden lapsen kohdalla (5). Kahdessa tapauksessa lapselle oli tehty väkivaltaa sijaishuoltopaikan ulkopuolella ja yhden lapsen kohdalla väkivaltaa olivat tehneet sijaishuoltopaikan muut asukkaat.
4. yhden lapsen sijaisvanhemmat olivat myös syyllistäneet lasta hänen yhteydenpidostaan biologisiin vanhempiin ja yhden lapsen biologinen äiti oli esittänyt epäilyjä sijaisperheen väärinkäytöksistä.

Sijaishuollon sekä jälkihuollon mahdollisuuksiin ja suuntaan vaikuttaa myös lapsen suhde ja yhteydenpito biologisiin vanhempiin sijoitusaikana. Taulukoissa 19–20 kartoitetaan ensin lapsen yhteydenpitoa biologisiin vanhempiin, minkä jälkeen kysytään myös mahdollisista rajoittamispäätöksistä liittyen lapsen ja biologisten vanhempien tapaamisiin.

Taulukko 19. Lapsen yhteydenpito biologisiin vanhempiin sijaishuollon aikana huostassapidon lakkauttamisperusteen mukaan

<i>yhteydenpito sujunut:</i>	<i>lakkautettiin lapsen ollessa alaikäinen</i>	<i>lakkautettiin lapsen tullessa täysi-ikäiseksi</i>	<i>Yhteensä</i>
huonosti	4 %	5 %	5 % (4)
jotenkuten	18 %	17 %	17 % (15)
hyvin	43 %	43 %	43 % (37)
vaihtelevasti	32 %	24 %	25 % (23)
lapsi ei ole ollut yhteydessä biologisiin vanhempiinsa sijaishuollon aikana	4 %	10 %	8 % (7)
Yhteensä	100 % (28)	100 % (58)	100 % (86)

Taulukko 20. Onko lapsen ja biologisten vanhempien yhteydenpidon rajoittamisesta tehty päätös sijaishuollon aikana?

<i>onko rajoitettu:</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
kyllä	10	11,6
ei	76	88,4
Yhteensä	86	100,0
Puuttuu	3	

Tarkastelimme myös rajoittamispäätösten jakautumista kunnittain ja saimme tulokseksi, että kymmenestä rajoittamispäätöksestä *yksi oli tehty Tampereella, kolme Ylöjärvellä ja kuusi Porissa*. Olisikin erittäin mielenkiintoista tutkia sitä, miksi rajoittamispäätökset jakautuvat alueellisesti näin epätasaisesti. Ottaen huomioon, että aineistosta lähes puolet (41) koskee lapsia Tampereen alueella, on yksi rajoittamispäätös koko tuon joukon osalta suhteellisesti erittäin vähän. Vastaavasti Porin 16 lapsen joukosta jopa kuuden yhteydenpitoa biologisiin vanhempiin oli rajoitettu. Alaikäisinä kotiutettujen lasten yhteydenpitoa biologisiin vanhempiin oli rajoitettu 18 %:lla lapsista (5) ja täysi-ikäisillä nuorilla 9 %:lla (5).

2.5 Lasten ja nuorten ympäristöt huostassapidon lakkauttua

Lapsista 43 % palasi huostassapidon lakkauttamisen jälkeen samaan perheeseen kuin mistä hänet oli huostaanotettu. Vain 8 % lapsista palasi perheeseen, joka oli täysin eri perhe kuin huostaan otettaessa, ja 48 % lapsista ei muuttanut enää samaan perheeseen. Seuraavassa taulukossa tarkastellaan lakkauttamisperusteen mukaan niitä perheitä, joihin lapsi palasi.

Taulukko 21. Perhe, johon lapsi palasi huostaanoton lakkauttamisen jälkeen

	<i>alaikäisenä lakkautettu</i>	<i>täysi-ikäisenä lakkautettu</i>	<i>Yhteensä</i>
sama perhe	85 %	19 %	43 % (32)
perhe täysin eri	7 %	8 %	8 % (6)
perhe pysyi samana, mutta lapsi ei muuttanut sinne	7 %	47 %	32 % (24)
perhe oli muuttanut, mutta lapsi ei muuttanut sinne	0	26 %	16 % (12)
Yhteensä	100 % (27)	100 % (47)	100 % (74)
Puuttavia	3	12	15

On huomionarvoista, että jopa 19 % täysi-ikäisistä lapsista palasi huostassapidon lakkauttamisen jälkeen siihen perheeseen, josta heidät oli huostaanotettu. Alaikäisistä lapsista tarkennettiin vielä avovastauksissa, että kolme muutti asumaan itsenäisesti omaan (tuettuun) asumismuotoon ja yksi lapsista adoptoitiin sijaisperheeseen.

Nuorten perhetilanteista kerrottiin avovastauksissa laajasti. Suurin osa nuorista oli muuttanut omaan joko tuettuun tai täysin itsenäiseen omaan asuntoon, mutta kahdeksan nuoren kerrottiin kuitenkin asuvan edelleen täysi-ikäisyyden jälkeen sijaisperheessä tai laitoksessa. Kahdella nuorista kuvailtiin olevan jo omia lapsia, joiden kanssa he asuivat. Jos biologiset vanhemmat mainittiin vastauksissa, kuvailtiin heidän osallistumisensa nuoren elämään useimmiten positiivisesti (10 kuvausta). Muutamassa kuvauksessa biologisten vanhempien nähtiin kuitenkin myös haittaavan nuoren elämää (2 kuvausta).

Seuraavaksi tarkastellaan vanhemmuuteen liittyvien tekijöiden muutosta lapsen sijaishuollon aikana niiden lasten osalta, joiden huostassapito päättyi alaikäisenä. Muutosta vanhemmuuteen liittyen tarkastellaan nimenomaan alaikäisten osalta, koska alaikäiset muuttivat suurimmassa osin tapauksia (ks. taulukko 22) takaisin biologisen perheensä pariin huostaanoton jälkeen, kun taas täysi-ikäisistä valtaosa muutti itsenäisesti (tai tuetusti) asumaan. Taulukon numerot ovat lapsien määriä, eivät prosentteja.

Taulukko 22. Vanhemmuuteen liittyvien tekijöiden muutos koko sijoitusaikana (vain lapset, joiden huostassapito on lakkautettu alaikäisenä, N = 30)*

<i>Vanhempiin liittyvä:</i>	<i>tilanne heikentynyt</i>	<i>tilanne pysynyt samana</i>	<i>tilanne parantunut</i>	<i>ongelmaa ei enää ole</i>	<i>perheellä ei ollut tätä ongelmaa (tai tyhjä)</i>	<i>ei tietoa</i>
Lapsen fyysisen hoivan puutteellisuus		4	14		11	1
Lapsen emotionaalisen hoivan puutteellisuus		7	13		7	3
Avuttomuus ja osaamattomuus		8	9		10	3
Riittämätön vanhemmuus		4	16		7	3
Jaksamattomuus	1	4	16		8	1
Lapsen hoidon laiminlyönti		3	9	4	10	4
Päihteiden väärinkäyttö	1	4	5	2	13	5
Huumeiden väärinkäyttö tai sen epäily					23	7
Perheristiiridat	2	6	11	1	5	1
Lapsen huolto- ja tapaamisriidat	1	6	4	3	15	1
Lapsen pahoinpitely tai sen epäily			2	1	21	6
Rikollinen elämäntapa			1	1	23	5
Taloudelliset vaikeudet	2	6	6		12	4
Työhön liittyvät tekijät	3	5	7		13	2
Asumiseen liittyvät tekijät	2	7	4	1	14	2
Muualla asuvan vanhemman aiheuttamat ongelmat		5	2		16	7
Vanhemman fyysinen sairaus tai vammaisuus	3	1	2		21	3
Mielenterveysongelmat		4	10		13	3
Lapsen seksuaalinen hyväksikäyttö tai sen epäily				1	25	4
Perheväkivalta tai sen uhka		3	6	1	15	5

*Taulukossa lasten määrä

Vanhemmuuden oli alaikäisten lasten vanhemmilla arvioitu vahvistuneen tai aiemman ongelman poistuneen lapsen sijaishuollon aikana erityisesti fyysisen hoivan puutteellisuuden, lapsen emotionaalisen hoivan puutteellisuuden ja riittämättömän vanhemmuuden osalta. Taulukon tuloksia on kuitenkin arvioitava varoen, sillä niitä arvioineilla työntekijöillä on ollut hyvin vaihtelevia määriä tietoa lasten asioista. Lisäksi osa työntekijöistä arvioi jopa yli kymmenen vuoden takaisia asioita ja osa lapsen lähihistoriaa. Arvioiden tarkkuus voi myös vaihdella työntekijöiden välillä. Näiden seikkojen vuoksi tuloksia vanhemmuuden muutoksesta on pidettävä ainoastaan suuntaa antavana.

Kyselyssä kartoitettiin myös lasten tilanteen muutosta sijaishuollon aikana samalla tavoin kuin vanhempien. Myös näitä tuloksia on arvioitava varoen. Seuraavaan taulukkoon on kerätty lasten tilanteita kuvaavat muuttajat, jotka on esitetty prosentein. Tähti kysymyksen perässä tarkoittaa, että kyseessä olevan kysymyksen vastaukset jakautuvat eri tavoin sen mukaan, onko lapsi otettu huostaan alaikäisenä vai täysi-ikäisenä.

Taulukko 23. Lapsen liittyvien tekijöiden muutos huostaanoton aikana

	<i>tilanne heikentynyt</i>	<i>tilanne pysynyt samana</i>	<i>tilanne parantunut</i>	<i>ongelmaa ei enää ole</i>	<i>ei koske lasta</i>	<i>ei tietoa</i>	<i>Yhteensä</i>
Lapsen sairastelu tai fyysinen vammaisuus	0	5 %	14 %	2 %	74 %	5 %	100 % (84)
Lapsen kehityksen viivästyminen	0	4 %	19 %	6 %	62 %	9 %	100 % (85)
Lapsen ristiriidat vanhempien kanssa*	5 %	12 %	53 %	4 %	19 %	7 %	100 % (83)
Lapsen huono psyykinen terveys*	7 %	14 %	41 %	6 %	25 %	7 %	100 % (85)
Lapsen päihteiden väärinkäyttö*	13 %	10 %	20 %	4 %	46 %	7 %	100 % (84)
Lapsen vaikeudet kaverisuhteissa	5 %	14 %	18 %	6 %	45 %	12 %	100 % (84)
Lapsen vaikeudet koulunkäynnissä	6 %	19 %	47 %	7 %	19 %	4 %	100 % (86)
Lapsen vaikeudet asumisessa (jos asui poissa kotoa)	1 %	10 %	15 %	1 %	57 %	15 %	100 % (72)
Lapsen vaikeudet taloudenpidossa (jos asui poissa kotoa)	3 %	11 %	11 0%	1 %	56 %	17 %	100 % (70)
Lapsen rikoksiin liittyvät ongelmat	6 %	7 %	11 %	4 %	59 %	13 %	100 % (82)
Lapsi kokenut väkivaltaa	5 %	1 %	13 %	10 %	49 %	23 %	100 % (84)
Lasta kiusattiin koulussa	1 %	0	4 %	10 %	46 %	39 %	100 % (84)
Lapsi kiusasi muita oppilaita koulussa	0	1 %	4 %	4 %	51 %	41 %	100 % (84)

* Muuttuja sai erilaisia arvoja luokissa "alaikäisen lakkautetut huostassapidot" ja "täysi-ikäisenä lakkautetut huostassapidot"

Lasten tilanteista erityisesti sijaishuollon aikana parantuneita olivat: lapsen ristiriidat vanhempien kanssa, lapsen huono psyykinen terveys ja lapsen vaikeudet koulunkäynnissä. Toisaalta psyykkisen terveyden sekä lapsen vaikeuksien koulunkäynnissä arvioitiin usein (21–25 %) myös pysyneen samana tai heikentyneen lapsen sijoituksen aikana. Kolmas tilanne, jonka arvioitiin pysyneen samana tai heikentyneen 23 %:lla, oli lapsen päihteiden väärinkäyttö. On myös huomattava, että suurimmat "ei tietoa" -luokat esiintyivät koulua ja erityisesti koulukiusaamista kartoittavissa kysymyksissä. Muun muassa opetusministeriön vuonna 2008 tekemästä selvityksestä kävi ilmi, että vähintään kerran viikossa kiusatuksi joutui 8. ja 9. luokan oppilaita kahdeksan prosenttia – pojista kymmenen ja tytöistä kuusi prosenttia.¹⁰ Koska kiusaamisella voi olla kauaskantoisia seurauksia lapsen tulevan elämän kannalta (Salmivalli 2003), olisi tiedonsaanti lapsen aiemmasta tai senhetkisestä koulukiusattuna olemisesta tai kiusaajana toimimisesta sosiaaliryöntein kannalta tärkeää.

Perheväkivallan esiintymistä huostaanottotilanteissa sekä väkivallan uhan poistumista käsiteltiin usean kysymyksen kautta. Haluttiin saada väkivallatilanteista enemmän tietoa kuin pelkkä "perheväkivaltaa" ja "ei perheväkivaltaa" -kysymykset olisivat tarjonneet. Seuraavassa tarkastellaan vastauksia väkivallatilanteita kartoittaneisiin kysymyksiin, mutta samoin kuin vanhemmuuden muutoksen ja lasten

¹⁰ http://www.minedu.fi/OPM/Julkaisut/2008/Koulukiusaaminen_peruskoulun_ylaluokilla_2000_2007.html

tilanteen muutoksen osalta, myös väkivaltakysymyksiä on tulkittava pitäen mielessä, että sosiaalityöntekijöillä on ollut varsin erilaiset määrät tietoa eri lapsista. Toisaalta kysymykset kuitenkin sisälsivät myös "ei tietoa" -kohdan, jonka lisäksi myös tyhjiä vastauksia oli runsaasti. On siis mahdollista, että tilanteista, joissa työntekijällä ei ole ollut asiasta tarkkaa tietoa, on vastattu "ei tietoa" tai jätetty kohta tyhjäksi.

Väkivallasta kysyttiin kolmen kysymyksen kautta, joista ensimmäinen oli osa jo aiemmin esiteltyä vanhempiin liittyvien kysymysten listaa (ks. taulukko 22), toisessa kysyttiin, kuka tai ketkä olivat väkivallan tekijöitä, ja kolmannessa tarkasteltiin, onko mahdollinen väkivallan uhka poistunut ja jos on, niin miten.

Tarkastelemme ensin arvioitua perheväkivallan esiintymistä koko aineistossa.

Taulukko 24. Perheväkivallan tai sen uhan esiintyminen aineiston lapsien biologisissa perheissä

<i>perheväkivalta tai sen uhka</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
tilanne heikentynyt	1	1
tilanne pysynyt samana	5	6
tilanne parantunut	10	11
ongelmaa ei enää ole	6	7
perheellä ei ollut tätä ongelmaa	20	23
ei tietoa	30	34
puuttuvia	17	19
Yhteensä	89	100

Yhteensä 22 lapsen perheessä eli neljänneksellä koko aineistosta arvioitiin olleen perheväkivaltaa. Näistä yhden lapsen perheen tilanteen arvioitiin heikentyneen sijoituksen aikana, viiden lapsen tilanteen arvioitiin pysyneen samana, kymmenen lapsen tilanteen arvioitiin parantuneen ja kuuden lapsen perheessä ongelmaa ei työntekijän mukaan enää ollut. Seuraavassa taulukossa esitetään tekijöitä kartoittavan kysymyksen vastaukset.

Taulukko 25. Väkivallan tekijät perheväkivaltatilanteessa (yhden lapsen perheessä voi olla useampi tekijä, N ei vastaa lasten määrää)

<i>tekijä:</i>	<i>N</i>
isä	14 (joista 5 molemmat vanhemmat väkivaltaisia, 1 joissa isän lisäksi muita tekijöitä)
äiti	17 (joista 5 molemmat vanhemmat väkivaltaisia, 5 joissa äidin lisäksi muita tekijöitä)
lapsi	7 (joista 3 myös muita tekijöitä)
sisarus	3
muu perheenjäsen	7
perheen ulkopuolinen henkilö	3

Kaikkiaan 34 lapsen perheessä arvioitiin esiintyvän väkivaltaa, 23 perheessä tekijöitä kerrottiin olevan yksi ja 11 perheessä useampi. Pelkästään isän tekemää perheväkivaltaa mainittiin esiintyneen 8 perheessä

ja pelkästään äidin tekemää perheväkivaltaa taas 7 perheessä. Lapsi oli ainoana väkivallan tekijänä arvioiden mukaan 4 perheessä.

2.6 Jälkihuollon tavoitteet ja suunnitelma

Kyselyssä kartoitettiin myös jälkihuoltosuunnitelman sisältöä. Taulukossa 26 jälkihuoltosuunnitelman laatimistapa on eroteltu sen mukaan, lakkautettiin lapsen huostassapito alaikäisenä vai täysi-ikäisenä.

Taulukko 26. Jälkihuoltosuunnitelman tekotapa huostassapidon lakkauttamisperusteen mukaan

	<i>lapsen ollessa alaikäinen</i>	<i>lapsen tullessa täysi-ikäiseksi</i>	<i>yhteensä</i>
suullisena	0	9 %	6 %
kirjallisena	68 %	83 %	78 %
ei suunnitelmaa	19 %	5 %	9 %
ei tietoa	15 %	3 %	7 %
yhteensä	100 % (27)	100 % (59)	100 % (86)

Suunnitelmien tekotavat vaihtelivat sen mukaan, oliko lapsen huostassapito lakkautettu täysi-ikäisyyteen perustuen vai muuten. Suurin osa kaikista jälkihuoltosuunnitelmista (78 %) oli kuitenkin tehty lain määrittämällä tavalla kirjallisena (LSL 76 §), mutta myös poikkeuksia löytyi. Viiden lapsen suunnitelmat oli tehty vain suullisina, ja näistä viidestä kaikki olivat täysi-ikäisiä. Noin viidenneksellä alaikäisinä jälkihuoltoon siirtyneistä ei ollut suunnitelmaa, kun vastaava määrä täysi-ikäisten lasten osalta oli vain 5 %. Alaikäisten osalta oli vastattu "ei tietoa" jopa 15 %:sta. Yhteensä jälkihuollon suunnitelma puuttui 9 %:lta lapsista (8) ja "ei tietoa" -vastauksia oli 7 %:lla (6). Jälkihuoltoa ja sen puuttumista alaikäisten lasten osalta käsitellään lisää luvussa "alaikäisten siirtyminen jälkihuoltoon".

Lomakkeella pyydettiin määrittelemään jälkihuoltosuunnitelmien sisältö ja kysymykseen oli vastattu 71 lapsen osalta. Suunnitelmien sisällöt on kuvattu seuraavassa taulukossa.

Taulukko 27. Jälkihuoltosuunnitelmien sisällöt

	<i>N</i>
Tuki koulunkäyntiin, opintoihin ja ammatin saamiseen	47
Itsenäistymisen tukeminen	26
Tuki taloudellisten asioiden hoitoon ja taloudellinen tuki	21
Tuki itsenäiseen asumiseen	19
Arjen hallinta / omien asioiden hoitaminen	11
Tuki päihitteettömyyteen	10
Työpaikan hakeminen/ työllistyminen	8
Psyykkisen hyvinvoinnin tuki	5
Perhetyö	3
Tuki rikoksettomaan elämäntapaan	3
Harrastusten tukeminen	3
Suunnitelmaa ei pystytty toteuttamaan / eivät ota vastaan	3

Lisäksi jälkihuoltosuunnitelmissa esiintyi (1–2 kertaa): Perhehoidon jatkuminen, Hygienian hoito, Tukihenkilön tuki, Tuki virastossa asiointiin, Äidin raitistuminen / raittiina pysyminen, Vastuullinen käytös, Laitossijoituksen jatkuminen, Terveystuon palvelut, Terveet elämäntavat, Terapia, Erityishuoltopiirin tuki, Tavoittaa nuori reissuiltaan, Kotitilanteen rauhoittuminen, Perheneuvolakäynnit. Erilaisia sisältöjä oli vastauksissa yhteensä 179.

Jälkihuoltosuunnitelmissa *korostui tuen antaminen koulunkäyntiin ja opiskeluun* (47 lapsen osalta / 71). Toiseksi eniten tavoitteissa mainittiin yleisesti *itsenäistymisen tukeminen* (26/71). Myös *taloudellisten asioiden hoito* (21/71) sekä *tuki itsenäiseen asumiseen* (19/71) nousivat selkeästi esille.

Kyselyssä tiedusteltiin myös jälkihuoltosuunnitelman tarkistamisesta ja jälkihuollon tavoitteiden saavuttamisesta. Jälkihuollon tavoitteiden saavuttamista verrattiin lapsen sijoitushistoriaan (perhe-, laitos- ja sekavaltainen), sijoitusten määrään, vaihtuneiden sosiaalityöntekijöiden määrään ja sijaishuollon kokonaiskesto.

Taulukko 28. Tavoitteiden saavuttaminen lapsen sijoitushistorian mukaan*

	<i>perhevaltainen</i>	<i>laitosvaltainen</i>	<i>sekavaltainen</i>	<i>Yhteensä</i>
tavoitteita ei ole saavutettu	0 %	25 %	0 %	17 %
alle puolet tavoitteista saavutettu	18 %	13 %	50 %	16 %
noin puolet tavoitteista saavutettu	0 %	27 %	50 %	22 %
yli puolet tavoitteista saavutettu	35 %	21 %	0 %	23 %
tavoitteet täysin saavutettu	47 %	15 %	0 %	22 %
Yhteensä	100 % (17)	100 % (48)	100 % (4)	100 % (69)

*p < 0,01

Taulukko 29. Jälkihuollon tavoitteiden saavuttaminen ja sijaishuollon kesto*

	<i>Keskiarvo (sijaishuollon kesto, vuotta)</i>	<i>N</i>
tavoitteita ei ole saavutettu	6,54	13
alle puolet tavoitteista saavutettu	8,55	11
noin puolet tavoitteista saavutettu	3,79	14
yli puolet tavoitteista saavutettu	6,56	18
tavoitteet täysin saavutettu	10,29	14
Yhteensä	7,06	70

*p < 0,05

Tulokset yllä olevien taulukoiden vertailussa saatiin, että sijoitushistoria ja sijaishuollon kokonaiskesto olivat yhteydessä tavoitteiden saavuttamiseen. Perhevaltaisen sijoitushistorian omaavan lapsen arvioitiin saavuttaneen yli puolet jälkihuollon tavoitteista muita useammin (taulukko 29). *Jälkihuollon tavoitteet täydellisesti saavuttaneet lapset olivat lisäksi viettäneet sijaishuollossa kauemmin (keskimäärin 10 vuotta) kuin jälkihuollon tavoitteet heikommin saavuttaneet lapset* (taulukko 32). On myös huomionarvoista, että arvion "puolet tavoitteista saavutettu" saivat lapset, jotka olivat olleet sijaishuollossa keskimäärin lyhyemmän ajan, noin 4 vuotta. Arviot "alle puolet" ja "tavoitteita ei ole saavutettu" saaneet lapset olivat olleet sijaishuollossa keskimäärin 6,5–8,5 vuotta. *Sijoitusten määrä ja lapsen asioita hoitaneiden sosiaalityöntekijöiden määrä ei ollut yhteydessä jälkihuollon tavoitteiden saavuttamiseen.*

2.7 Täysi-ikäisenä lakkautetut huostassapidot

Lasten arjen tilanteita tutkittiin erikseen niiden lasten osalta, joiden huostassapito oli lakkautettu täysi-ikäisinä, sekä niiden, joiden huostassapito oli lakkautettu alaikäisinä. Tässä luvussa keskitytään niiden lasten kuvaamiseen, joiden huostassapidon lakkauttamisperuste oli täysi-ikäisyys.

Lapset, joiden huostassapito oli vuonna 2007 lakkautettu, olivat kokeneet useimmiten laitostavaltaisen sijoitushistorian (69 %). Pääosin sijaisperheissä sijoitushistoriansa viettäneitä lapsia oli 25 % ja sekä perheissä että laitoksissa asuneita 7 % nuorista. Kuvaillut nuoret olivat kyselyn täyttöhetkellä 18–21-vuotiaita.

63 % nuorista oli kyselyn täyttöhetkellä töissä tai opiskeli, työttömänä tai työkyvyttömänä/sairaana oli 27 % nuorista. Lisäksi kaksi nuorta oli päivisin kotona hoitamassa omia lapsiaan ja yksi nuori oli vankilassa. Valtaosa nuorista asui omassa asunnossaan (48 %), mutta 12 % nuorista asui myös tuetussa asumismuodossa ja 12 % asui kumppaninsa kanssa omassa asunnossaan. Lisäksi avovastauksessa tarkennettiin, että yksi nuori asui biologisen äitinsä luona silloin tällöin.

Taulukko 30. Jälkihuollossa olevan nuoren ajanvietto päivisin

	<i>N</i>	%
työssä tai työharjoittelussa	12	20
opiskelee	25	42
kotona (hoitaa omia lapsia)	2	4
kotona (työtön)	13	22
kotona (työkyvyttömän/sairas)	3	5
vankilassa	1	2
muualla	3	5
Yhteensä	59	100
Puuttuvia	30	

Taulukko 31. Nuori asuu huostaanoton lakkauttamisen jälkeen

	<i>N</i>	%
tuetussa asumismuodossa	7	12
itsenäisesti omassa asunnossaan/kimppa-asunnossa/solussa	28	48
oman kumppanin kanssa omassa asunnossa	7	12
syntymävanhempiansa kanssa	6	10
nuori jatkaa asumista sijaishuoltopaikassa	6	10
laitoshoidossa	1	2
vankilassa	1	2
muualla	3	5
Yhteensä	59	100
Puuttuvia	30	

Lisäksi kartoitettiin myös nuorten elämässä olevia ihmisiä ja heidän vaikutustaan nuorten elämään. Kooste vastauksista esitellään seuraavassa taulukossa. Taulukko on laadittu siten, että vaakarivien yhteenlaskettu prosenttimäärä on 100 %.

Taulukko 32. Nuorten verkostot

<i>Verkoston jäsen</i>	<i>henkilöstä tukea (%)</i>	<i>henkilöstä uhkaa tai haittaa (%)</i>	<i>henkilö ei kuulu verkostoon (%)</i>	<i>ei tietoa/en osaa sanoa (%)</i>	<i>Yhteensä</i>
Biologinen isä	32	9	40	19	100 % (46)
Biologinen äiti	47	10	24	19	100 % (58)
Syntymäperheen sosiaalinen vanhempi	6	3	47	44	100 % (36)
Syntymäperheen sisarukset/puolisisarukset	57	2	9	32	100 % (53)
Syntymäperheen isovanhemmat	30	2	25	43	100 % (56)
Syntymäperheen sukulaiset	26	0	16	58	100 % (57)
Syntymäperheen ystävät	9	0	18	73	100 % (55)
laitoksen henkilökuntaan kuuluvat	15	0	48	37	100 % (52)
Sijaisvanhemmat	40	0	43	17	100 % (47)
Sijaisperheen sisarukset	29	0	49	22	100 % (45)
Muu sijaisperheen kautta syntynyt verkosto (sukulaiset, ystävät)	33	0	44	23	100 % (48)
Sijaishuoltopaikan henkilökunta	17	0	54	29	100 % (52)
Sijaishuoltopaikassa asuneet muut lapset	21	6	30	43	100 % (44)
Opettaja	14	0	46	40	100 % (52)
Koulun oppilashuollon henkilökunta	19	0	48	33	100 % (52)
Sosiaalihuollon työntekijä	79	0	9	13	100 % (56)
Terapeutti (tai muun terapeuttisen hoidon tarjoaja)	19	0	49	32	100 % (53)
Nuoren ystäväpiiriin kuuluvat ihmiset	51	18	2	29	100 % (55)
Nuoren oma puoliso	12	2	63	22	100 % (49)
Nuoren oma perhe, jossa oma/omia lapsia (ei syntymäperhe)	2	0	78	20	100 % (46)
Muu henkilö	45	2	12	41	100 % (42)

Avovastauksissa kysymykseen "jos muu, niin kuka?" nuorelle tärkeänä verkoston osana nähtiin ammatilliset jälkihuollon lähiohjaajat (6) ja tukihenkilöt (5). Toisin sanoen *henkilöt, jotka kulkevat nuoren arjessa mukana luotettavina aikuisina ja asiantuntijoina*. Vastauksissa oli tärkeinä verkoston henkilöinä mainittu myös: poikaystävä (5), isovanhemmat ja urheiluvallmentaja.

Koska kyselyyn vastaajana on sosiaalityöntekijä, erottuu hänen roolinsa arvioissa selkeästi (44). Toiset nuoret ovat myös nuorelle luontainen verkosto (28). Näiden jälkeen seuraavaksi tärkeimmiksi on arvioitu äidit (27), sijaisvanhemmat (19) ja heidän kauttaan saadut ihmissuhteet. Myös isät (18) kuuluvat verkostoarvioissa tukijoihin.

Pahimman uhan on arvioitu esiintyvän nuoren ystäväpiirissä. Mitä ilmeisimmin aikaa kulutetaan kaveriporukoissa niin hyvässä kuin pahassakin. On hyvä muistaa, että vastaajana on sosiaalityöntekijä, joka kohtaa vanhempien vastustuksen virkansa puolesta. Myös itsenäistyvän nuoren kanssa tehtävä työ keskittyy useimmiten arjen asioiden hoitamiseen ja tulevaisuuden suunnitteluun. Silloin taustalle jäävät verkostot eivät tule ilmi eikä varsinaiseen nuoren verkostotyöhön jää sosiaalityöntekijällä aikaa. Nuorilta kysyttäessä vastaukset olisivat todennäköisesti erilaisia.

Verkostoa kartoittavan luokittelukysymyksen lisäksi lomakkeella tiedusteltiin myös, *ketkä noiden verkostojen jäsenistä olivat nuoren arjessa merkityksellisimmät*. Vastaukset jakautuivat seuraavalla tavalla:

nuoren verkoston merkityksellisimpinä mainittiin viranomaistaho (22 mainintaa, joissa mm. sosiaalityöntekijä, tukihenkilö/lähiohjaaja, terapeutti, laitoksen henkilökunta), biologiset vanhemmat (19 mainintaa), sisarukset (16 mainintaa), sijaisperheen vanhemmat (16 mainintaa), ystävät (14 mainintaa), oma puoliso (8 mainintaa), sijaisperheen tuttavat tai sukulaiset (4 mainintaa), biologinen suku (2 mainintaa), biologiset isovanhemmat (2 mainintaa) ja oma lapsi (2 mainintaa).

Nuorten osalta kysyttiin myös siitä, jatkavatko sijaisperheen vanhemmat tai laitoksen työntekijät nuoren kanssa työskentelyä, sekä siitä, pitääkö nuori edelleen yhteyttä sijaishuoltopaikkaan. Näitä kysymyksiä verrattiin kysymykseen lapsen sijoitushistoriasta.

Taulukko 33. Nuoren sijoitushistoria ja sijaishuollon henkilökunnan työskentely nuoren kanssa jälkihuollossa*

<i>Sijaishuoltopaikka työskentelee yhä nuoren kanssa:</i>	<i>perhevaltainen</i>	<i>laitosvaltainen</i>	<i>sekavaltainen</i>	<i>Yhteensä</i>
kyllä	93 %	26 %	3 %	44 %
ei	7 %	74 %	67 %	56 %
Yhteensä	100 % (14)	100 % (38)	100 % (3)	100 % (55)

*p < 0,001

Taulukko 34. Nuoren sijoitushistoria ja yhteydenpito sijaishuoltopaikkaan jälkihuollossa

<i>Nuori pitää yhteyttä sijaishuoltopaikkaan:</i>	<i>perhevaltainen</i>	<i>laitosvaltainen</i>	<i>sekavaltainen</i>	<i>Yhteensä</i>
kyllä	93 %	32 %	33 %	48 %
ei	7 %	68 %	67 %	52 %
Yhteensä	100 % (14)	100 % (37)	100 % (3)	100 % (54)

p < 0,01

Tulokseksi nuoren kanssa työskentelystä ja myöhemmästä yhteydenpidosta saatiin, että perhevaltaisen sijoitushistorian omaavat nuoret pitivät sijaishuoltopaikkoihinsa selkeästi eniten yhteyttä. Tämä saattaa johtua siitä, ettei osa laitoksista voi jatkaa yhteydenpitoa jälkihuollossa puuttuvien resurssien vuoksi. *Näin ollen voi olettaa, että perheissä sijaishuoltoaikansa viettäneillä nuorilla saattaa olla myös laitoksissa asuneita nuoria laajempi tukiverkosto ja siten paremmat lähtökohdat myös itsenäiseen elämään.*

2.8 Alaikäisenä lakkautetut huostassapidot

Lasten arjen tilanteita tutkittiin erikseen myös niiden lasten osalta, joiden huostassapito oli lakkautettu alaikäisinä (N = 30). *Kolmasosalla näistä lapsista ei joko ollut tehty jälkihuollon suunnitelmaa tai vastanneella työntekijällä ei ollut suunnitelmasta tietoa.* Tarkastelen ensin näiden yhdeksän "vailla jälkihuoltosuunnitelmaa" olevien lasten tilanteita.

Vailla jälkihuoltosuunnitelmaa olevista lapsista 5 oli Tampereelta, 3 Ylöjärveltä ja yksi Pirkkalasta. Kahdeksan lasta palasi huostassapidon lakkauttamisen jälkeen samaan perheeseen mistä heidät oli huostaan otettu. Neljällä lapsista viimeisin sijaishuoltopaikka oli ollut sijaisperhe ja viidellä laitos. Yhden lapsen huostaanoton syyksi mainittiin lapsen oma käytös (alkoholin käyttö), ja 8 huostaanoton syynä olivat

vanhempiin liittyvät ongelmat. Tilanteista 3 liittyi hallinto-oikeuden päätöksestä lakkautettuun huostassapitoon ja kahden lapsen sijaisperhe oli irtisanonut sopimuksensa lapsen sijaishuollosta. Yhdeksästä lapsesta ainoastaan yhden lapsen jälkihuoltosuunnitelman puuttuminen johtui toiselle paikkakunnalle muuttamisesta. Yksi lapsi myös adoptoitiin sijaisperheeseen, eikä jälkihuollolle ollut siten tarvetta.

Kaikkiaan kuuden lapsen tilanteessa jälkihuoltosuunnitelman puuttumiselle ei kuitenkaan ollut selkeää syytä, vaikka lastensuojelulain 34 § velvoittaa jälkihuollon järjestämiseen. Muun muassa Miia Pitkäsen (2009) tutkimuksen mukaan suunnitelmaa ei ollut tehty alaikäisistä lapsista 39 %:lle (N = 71). Näistä lapsista 25 %:n asiakirjoissa kuitenkin mainittiin jonkinlaisesta avohuollon tuesta (mt.), jonka voi mitä ilmeisimmin tulkita jälkihuolloksi. Tämä samainen ero tuli ilmi, kun tarkastelimme alaikäisinä ja täysi-ikäisinä lakkautetujen huostassapitojen määriä ja vertasimme lukuja alaikäisten ja täysi-ikäisten määrälliseen suhteeseen jälkihuollon asiakkaina (ks. luku 1.2). Tilastojen mukaan lapset ovat lähes yhtä usein alaikäisiä kuin täysi-ikäisiäkin huostassapitojen lakkautuessa, mutta jälkihuollon kaikista asiakkaista alaikäisiä on vain kymmenes. Tämän selvityksen tapausten sekä aiempien havaintojen kautta voikin todeta alaikäisten "katoamisen" jälkihuollosta ilmiönä, johon tulisi vastaisuudessa kiinnittää huomiota.

Lapset, joiden huostassapito oli lakkautettu alaikäisenä, olivat kyselyn *täyttöhetkellä useimmiten 15–19-vuotiaita* (6 1%), 10-14-vuotiaita oli 29 % ja 0–9-vuotiaita 11 %. Lisäksi lapsilla, joiden huostassapito oli lakkautettu alaikäisenä, oli useimmiten laitosvaltainen sijoitushistoria (58 %:lla), kuten myös koko aineistossa kaikilla lapsilla. 10 lasta, jotka kotiutettiin alaikäisinä, olivat ennen kotiutusta asuneet sijaisperheessä.

Alaikäisten lakkautetut huostassapidot olivat useimmiten perustuneet asiakassuunnitelman mukaiseen lakkauttamiseen (N = 18). Hallinto-oikeuden päätöksellä oli lakkautettu 5 huostassapitoa ja "muiden syiden" perusteella 4 huostassapitoa.

Neljän lapsen osalta oli myös vastattu kysymykseen, kenen aloitteesta oikeuden päätös tehtiin. Yhden lapsen päätös oli saanut aloitteensa isältä, yhden lapsen päätöksessä aloitteentekijä oli äiti ja kahden lapsen aloitteen olivat tehneet molemmat vanhemmat. Niissä tapauksissa, kun lakkauttaminen oli perustunut johonkin muuhun, kuin lueteltuihin seikkoihin, perusteet olivat: jälkihuoltoon siirtyminen, kotiuttaminen, viranhaltijan päätös ja viranhaltijan päätös äidin aloitteesta.

Lomakkeella tiedusteltiin myös, missä lapsi viettää aikansa päivisin. Taulukosta 38 käy ilmi, että suurin osa aineiston lapsista kävi päivisin koulua.

Taulukko 35. Lapsi viettää päivänsä aikansa

	<i>N</i>	%
kotihoidossa	0	0
päivähoitossa	2	7
koulussa	22	82
muualla	3	11
Yhteensä	27	100
Puuttuvia	62	

Yhden lapsen osalta ajankäyttökysymystä oli vielä tarkennettu kertomalla lapsen olevan päivänsä työtön ja yhden lapsen kerrottiin olevan kotona.

Halusimme työryhmän kanssa saada tietoa myös siitä perheympäristöstä, johon lapsi huostassapidon lakkaamisen jälkeen muutti. Luvussa 2.3 esitettiin, että jopa 85 % lapsista, joiden huostassapito oli lakkautettu alaikäisenä, palasi takaisin samaan perheeseen kuin mistä heidät oli huostaanotettu (taulukko 21). Halusimme työryhmässämme tietoa nimenomaisesti perheestä huostassapidon lakkauttamisen jälkeen, emmekä siten kysyneet lainkaan lapsen perhemuodosta ennen huostaanottoa.

Taulukko 36. Perhemuoto siinä perheessä, johon lapsi muutti huostaanoton lakkauttamisen jälkeen

	<i>N</i>	%
ydinperhe	2	8
yksinhuoltajaperhe	13	50
uusperhe (perheessä uusi sosiaalinen vanhempi)	7	27
muu	4	15
Yhteensä	26	100
Puuttuvia	63	

Muita perhemuotoja oli lisäksi tarkennettu avovastauksissa kahden lapsen osalta itsenäisellä asumisella ja ostopalvelulaitoksella. Kaikkiaan puolet lapsista asui huostassapidon lakattua yksinhuoltajaperheissä.

Kartoitettaessa lasten tukiverkostoa (taulukko 40) tukea tarjoavia verkoston jäseniä lapsille olivat biologinen äiti (tukea 82 % lapsista), syntymäperheen sisarukset (71 %), sosiaalihuollon työntekijä (62 %) ja isä (52 %). Verrattaessa tuloksia aiemmin esitettyihin tuloksiin nuorten verkostoista (taulukko 35) saatiin tulokseksi, että suurin eroavaisuus nuorten ja lasten verkostoissa oli biologisten vanhempien, opettajien ja terapeuttisten hoitojen tarjoajien suurempi tuki alaikäisille lapsille sekä laitoksen henkilökunnan ja sijaisvanhempien suurempi tuki nuorille. Taulukko on laadittu siten, että vaakarivien yhteenlaskettu prosenttimäärä on 100 %.

Taulukko 37. Alaikäisten lasten verkostot

Lapsen verkoston jäsen	henkilöstä tukea	henkilöstä uhkaa tai haittaa	henkilö ei kuulu verkostoon	ei tietoa/en osaa sanoa
Biologinen isä	52% (14)	0%	26% (7)	22% (6)
Biologinen äiti	82% (22)	4% (1)	7% (2)	7% (2)
Syntymäperheen sosiaalinen vanhempi	6% (1)	0%	35% (6)	59% (10)
Syntymäperheen sisarukset/puolisisarukset	71% (17)	4% (1)	8% (2)	17% (4)
Syntymäperheen isovanhempi/isovanhemmat	24% (6)	4% (1)	4% (1)	68% (17)
Syntymäperheen sukulaiset	27% (7)	0%	4% (1)	69% (18)
Syntymäperheen ystävät	17% (4)	0%	4% (1)	79% (19)
laitoksen henkilökuntaan kuuluvat	0%	0%	79% (19)	21% (5)
Sijaisvanhemmat	8% (2)	0%	72% (18)	20% (5)
Sijaisperheen sisarukset	4% (1)	0%	68% (17)	28% (7)
Muu sijaisperheen kautta syntynyt verkosto (sukulaiset, ystävät)	0%	0%	69% (18)	31% (8)
Sijaishuoltopaikan henkilökunta	0%	0%	58% (14)	42% (10)
Sijaishuoltopaikassa asuneet muut lapset	0%	4% (1)	44% (11)	52% (13)
Opettaja	37% (10)	0%	19% (5)	44% (12)
Koulun oppilashuollon henkilökunta	23% (6)	0%	23% (6)	54% (14)
Sosiaalihuollon työntekijä	62% (16)	0%	23% (6)	15% (4)
Terapeutti (tai muun terapeuttisen hoidon tarjoaja)	42% (11)	4% (1)	27% (7)	27% (7)
Lapsen ystäväpiiriin kuuluvat ihmiset	25% (6)	8% (2)	8% (2)	58% (14)
Muu henkilö	26% (5)	0%	11% (2)	63% (12)

Lisäksi kohtaan "muu henkilö" oli lasten osalta vastattu: avotyöntekijä (2), perhetyöntekijä (2), biologinen sisar ja äidin äiti sekä vammaispalvelujen sosiaalityöntekijä ja ohjaaja.

Työryhmämme luokitteli myös lasten verkostoon liittyvän kysymyksen: *ketkä verkoston jäsenistä ovat lapsen arjessa merkityksellisimmät?* Eniten merkityksellisinä mainitut henkilöt lapsilla olivat: biologiset vanhemmat (19 mainintaa), sisarukset (7 mainintaa), ystävät (6 mainintaa), viranomaistaho (koulu tai terapia) (5 mainintaa), isovanhemmat (3 mainintaa), biologisen vanhemman puoliso (2 mainintaa), sijaisperheen isä (1 maininta) ja biologiset sukulaiset (1 maininta).

Lasten tilanteita kartoitettiin lopuksi myös kysymällä huostassapidon lakkauttamisen jälkeen tapahtuneesta yhteydenpidosta (ja työntekijöiden läsnäolon jatkuvuudesta) lasten huostassapidon lakkauttamisen jälkeen. Tulokseksi saatiin, että jopa noin yhdeksän kymmenestä lapsesta ei pitänyt yhteyttä aiempaan sijaishuoltoon liittyvien ihmisten kanssa. Luku erosi selvästi nuorista, joiden huostassapito oli lakkautettu täysi-ikäisyyteen perustuen. Nuorista noin puolet oli edelleen jonkinlaisessa yhteydessä sijaishuoltoon liittyviin ihmisiin.

Taulukko 38. Jatkaako sijaisperhe tai laitos lapsen kanssa työskentelyä jälkihuollossa?

	<i>N</i>	%
kyllä	3	13
ei	21	88
Yhteensä	24	100
Puuttuvia	65	

Taulukko 39. Pitääkö lapsi edelleen yhteyttä sijaishuoltoon liittyviin ihmisiin?

	<i>N</i>	%
kyllä	3	12
ei	23	89
Yhteensä	26	100
Puuttuvia	63	

Yhteydenpidon osalta on kuitenkin huomioitava, ettei yhteydenpidon lopettaminen välttämättä johdu lapsesta, vaan osalla laitoksista ei muun muassa ole resursseja yhteydenpitoon lapsen kanssa sijoituksen jälkeen.

2.9 Palvelut

Lomakkeella kysyttiin myös erityisin avokysymyksin lasten tarpeista ja tuesta, jolla niihin on vastattu. Samalla tavoin kysyttiin myös lapsen biologisen perheen tarpeista ja heille tarjotusta tuesta sekä lapsen sijaisperheen tarpeista ja tuesta. Kysymys oli esitetty muodossa: "tarve: ____, tuki: ____", ja tarve-tuki-vastausmahdollisuuksia oli yhteensä kuusi. Alkuperäinen suunnitelmamme oli luokitella nuo avovastaukset ja saada siten tietoa lapsille, lasten biologisille vanhemmille ja sijaisperheille tarjolla olevista palveluista sekä noiden palvelujen tarpeesta. Vastauksia oli kuitenkin hyvin vaikea luokitella ja vertailla keskenään, sillä ne oli laadittu hyvin erilaisin abstraktiotasoin. Tarpeiksi oli merkitty niin terapiaa kuin rikollista elämäkin ja tuki oli ymmärretty palvelujen lisäksi myös mm. "motivointina" tai "kunnosta huolehtimisena". Kysymys raportoidaan seuraavaksi vastausten määrien ja sisällöistä tehtyjen havaintojen perusteella.

Eniten tuen tarpeesta ja tarjotusta tuesta oli kirjoitettu biologisten vanhempien osalta, mutta heille oli useammin määritetty vain 1–2 tarvetta ja tukea. Lapsilla sen sijaan arvioitiin olevan vanhempia useammin

3 tarvetta tai enemmän. Sijaisperheiden tarpeita oli arvioitu olevan vähiten, mikä on ymmärrettävissä aineiston sijaisperheiden vähäisen määrän perusteella.

Taulukko 40. Tarpeiden ja niihin vastanneen tuen määrät lapsilla, biologisella perheellä ja sijaisperheellä

	1 tarve	1 tuki	2 tarvetta	2 tukea	3 tarvetta	3 tukea	4 tarvetta	4 tukea	5-6 tarvetta	5-6 tukea	Yhteensä
Lapset	29	28	22	22	14	13	5	4	1	1	117
Biologinen perhe	36	36	22	21	1	1	3	3	0	0	123
Sijaisperhe	18	17	4	4	1	1		0	0	0	45
Yhteensä	83	81	48	47	16	15	8	7	1	1	285

Lasten tarpeet koskivat nuorempien lasten osalta vaikeuksia oppimisessa, fyysisiä ongelmia sekä psyykkisiä ongelmia. Vanhempien lasten tarpeet olivat osittain samanlaisia kuin nuorilla (koulu, fyysiset ongelmat ja mielenterveys), mutta heillä korostuivat myös päihteet, rikollisuus ja ristiriidat vanhempien kanssa. Lasten erilaisiin tarpeisiin oli pyritty vastaamaan terapiaohjauksella (mielenterveyden ongelmat), erityisillä opetusjärjestelyillä (vaikeudet oppimisessa), sairaanhoidolla ja lääkärin tutkimuksilla (fyysiset sairaudet) sekä sosiaalityöntekijöiden tarjoamalla keskustelutuella (monentasoiset ongelmat).

Biologisten perheiden sen sijaan katsottiin tarvitsevan tukea erityisesti päihderiippuvuuden hoidossa, psyykkisissä ongelmissa ja vanhemmuuden toteuttamisessa. Vanhemmille tarjottua tukea olivat erilaiset päihdepalvelut, hoitolaitokset sekä muutamassa tapauksessa perhetyö vanhemman kotiin tai sosiaalityöntekijän tapaamiset. Taloudellinen tuki mainittiin vain kolmessa vastauksessa.

Lomakkeella kysyttiin myös **sijaisperheen tarpeista** ja sijaisperheelle tarjotusta tuesta. Erilaisia tarpeita oli sijaisperheiden osalta lueteltu 29, joista kaikki kahta lukuun ottamatta liittyivät lapsen (eivät siis kysymyksessä mainitun sijaisperheen) tarpeisiin. Näitä sijaisperheiden tarpeiksi määriteltyjä ongelmia olivat muun muassa lapsen terveyteen liittyvät ongelmat, kasvatusongelmat sekä lapsen päihde- tai mielenterveysongelmat. Kaksi itse sijaisvanhempiin liittynyttä tarvetta olivat sijaisvanhempien väsymys sekä sijaisvanhemman tarve omaan vapaa-aikaan. Tukea sijaisvanhemmat saivat pääasiassa keskustelutukena, koulutuksina ja neuvolapalveluina. Vapaa-ajan tarpeessa ollut sijaisvanhempi oli ainoa, jonka mainittiin saaneen tarpeeseensa tukiperheen tukea.

Tuen ja tarpeiden määrittelyt kuvastivat osittain muun muassa Sanna Mäkipään (2007) analyysissään löytämää puhetapaa, jossa adoptioperheiden ohjeistuksissa ei korostettu vanhempien tunteita, vaan puhe liikkui lapsen mahdollisten traumojen ja lapsen ongelmakäyttäytymisen ympärillä. Tässä aineistossa näkyi myös erilainen painotus lapsen biologiselle perheelle ja sijaisperheelle tarjotun tuen osalta. Kun biologisille perheille tarjottu tuki koski lasta tai vanhemmuutta hyvin harvoin, sijaisperheille tarjottu tuki taas koski lasta lähes jokaisessa vastauksessa. Tämä ero selittyy varmasti osittain arjen tilanteilla, joissa sijaisperhe elää lapsen kanssa, kun taas lapsen biologinen perhe ei välttämättä ole lapsen elämässä läsnä.

Lomakkeella kysyttiin myös avokysymyksellä, onko lapsella, sijaisperheellä tai perheellä, josta lapsi otettiin huostaan, ollut sijaishuollon aikana **tarpeita, joihin ei ole kyetty vastaamaan** (tai joihin vastaaminen on viivästynyt kohtuuttomasti). Työryhmämme luokitteli kysymyksen vastaukset seuraavalla tavalla:

Vastauksissa (N = 33) nousivat pääosin esiin vanhempien kyvyttömyys tai haluttomuus ottaa apua vastaan ja toisaalta myös tilanteet, joissa vanhempien ongelmat jatkuivat vastaanotetusta avusta huolimatta (yhteensä 10 vastausta). Kolmessa vastauksessa kuvattiin tilannetta, jossa lapsi ei ottanut tarjottua tukea vastaan.

Yksittäisiä vastauksia, jotka kuvasivat tarpeita, joihin ei ollut sijaishuollon aikana kyetty vastaamaan, valaistiin muutamassa vastauksessa. Tällaisia tarpeita oli mm. liittyen fyysiseen sairauteen, johon tehokasta hoitoa oli ollut hankala löytää, vanhemman vaikeus päästä laitoshoitoon, lastensuojelulaitoksen vaikeudet saada turvattua karkailevan nuoren tilanne (2 vastausta) ja sijaisperheen puutteellinen tuki (2 vastausta).

2.9.1 Lasten käyttämät palvelut

Lomakkeella kartoitettiin lisäksi erilaisten **palveluiden käyttöä** erikseen lasten (huostassapito lakkautettu alaikäisenä) ja nuorten (huostassapito lakkautettu täysi-ikäisenä) osalta.

Lapset olivat käyttäneet eniten palveluna taloudellista tukea (14), tukea arjen järjestelyissä (8), perhetyötä (6), psykiatrista ja/tai terapeutista hoitoa (6) ja oppilashuollon palveluja (5) sekä erityisopetusta (4). *Lasten vanhemmat* olivat myös käyttäneet palveluista eniten taloudellista tukea (10), muita vanhempien käyttämiä tukimuotoja olivat terapeutin hoito (5) ja perhetyö (5). Muutamalla lapsella (1–2) mainittiin myös olevan tarvetta tukihenkilölle, jälkihuollon ohjaajalle tai vertaisryhmään osallistumiselle. Eniten lapset olivat kieltäytyneet terapeutisesta hoidosta (3). Muutama (1–3) vanhemmista oli myös kieltäytynyt laajasti kaikista palveluista. (Ks. Liite 1.)

Kysymykseen, *mistä edellä mainituista palveluista lapsi on hyötynyt eniten*, oli vastattu yhteensä 15 lapsen osalta ja sisällöt olivat seuraavat: lapsen psykiatrinen tai terapeutin hoito (8), oppilashuolto (3), perhetyö (3), äidin päihdehoito (2), äidin terapia (1), jälkihuolto (1), sijoitus (1), taloudellinen tuki (1), puheterapia (1), vammaispalvelut (1), tukiperhe (1), molempien vanhempien päihdehoito (1).

2.9.2 Nuorten käyttämät palvelut

Nuoret olivat käyttäneet palveluista eniten taloudellista tukea (47), tukea arjen järjestelyissä (40), jälkihuollon ohjaajaa (26), oppilashuollon palveluja (20), ammatinvalinnan ohjausta (19) ja tukihenkilöä (15). Nuorista kahdeksalla *arvioitiin olevan tarvetta* tukihenkilölle, viidellä jälkihuollon ohjaajalle ja neljällä vertaisryhmään osallistumiselle. Eniten nuoret olivat kieltäytyneet terapeutisesta hoidosta (6) ja työkeskus- tai työpajatoiminnasta (3). (Ks. Liite 2.)

Työryhmämme luokitteli vielä vastaukset kysymykseen, *mistä edellä mainituista palveluista nuori on hyötynyt eniten?* Kysymykseen oli vastattu 41 nuoren osalta. Eniten korostuivat opintoihin ja oppilashuoltoon liittyvät palvelut ja ohjaus (13). Myös erilaiset psyykkisen tilan tutkimukseen, arviointiin ja hoitoon liittyvät toiminnot olivat usein hyödyttäneet nuorta. Lisäksi hyötyä oli saatu sairaalassa ja terapiassa järjestetystä hoidosta (10). Arjen sujuvuutta oleellisesti hyödytti saatu taloudellinen tuki (9) sekä monenlainen käytännön ohjaus, jota jälkihuollon ohjaajat antoivat (8). Tämä kuvaa palvelua, jota on ollut keskitetysti saatavana ja joka on todettu toimivaksi ja hyväksi saatteluksi ja tueksi arjessa yksin selviämiseksi.

Yksittäisiä muita palveluja, jotka ovat hyödyttäneet nuorta, olivat perhetyöhön ja pitkäaikaisen sairauden hoitoon liittyvät palvelut.

2.9.3 Palvelujen kehittämistarpeet

Lomakkeella kysyttiin myös palvelujärjestelmän kehittämisen tarpeista. Työryhmämme lajitteli seuraavan koosteen vastausten perusteella.

Työryhmän kokoaman koosteen (taulukko 41) kautta käy ilmi, että vastanneet työntekijät ovat nähneet suurimpana tarpeena työntekijäresurssien lisäämisen nimenomaan *sosiaalitoimistossa* (23). Tämä vastausten määrä eroaa toiveista, joita on esitetty lastensuojelun avohuollon osalta, sillä avohuollon osalta työntekijöiden puute mainittiin vain kahdeksassa vastauksessa. Sisällöllisesti eniten kaikissa kohdissa mainittiin ns. *nopean puuttumisen* tarpeesta (lukuun ottamatta lastensuojelulaitoksia). Tämä nopean tai

"varhaisen puuttumisen" tarve on sisällöllisesti yhteydessä niin työntekijämääriin, työntekijöiden osaamiseen kuin palveluvaihtoehtoihinkin.

Taulukko 41. Miten palvelujärjestelmää tulisi mielestäsi kehittää sijaishuollon toimivuuden parantamiseksi?

<p>Sosiaalitoimistossa: Työntekijäresursseja lisää 23 Työntekijöiden pysyvyys 2 Perhehoitoa 5 Tukitoimia 5 Puuttuminen 2 Lisäksi: Ehkäisevä lastensuojelutyö muualla kuin lastensuojelussa, Erityinen tuki muuallakin kuin lastensuojelupalveluissa, Jälkihuollosta vastuu</p>
<p>Lastensuojelun avohuollossa: Nopeaa tukea ja puuttumista 11 Monipuolisia palveluita ja menetelmiä 9 Työntekijöitä riittävästi: 8 Tiivis yhteistyö 2 Arviointi ja suunnitelmallisuus 1</p>
<p>Lastensuojelulaitoksissa: Työntekijöiden osaaminen 10 Lapsen yksilöllinen huomioiminen 7 Perheen kanssa työskentely, perhetyö 6 Paikkavalikoiman lisääminen 5 Yhteistyö, yhteydenpito osapuolten kesken 3 Pieniä laitoksia 3 Lisäksi: Lisää henkilökuntaa, Sosiaalityöntekijän tavattava nuorta useammin, Enemmän kiinnipitämistä, Sosiaalityöntekijän valvottava laitoksia paremmin, Biologisten vanhempien kunnioitus</p>
<p>Lastensuojelun päivystyksessä: Nopeampi, varhaisempi reagointi, puuttuminen 14 Lisäksi: Resursseja ilmoitusten selvittämiseen, Enemmän perehtymistä, Nopeampi huostaanotto</p>
<p>Lastensuojelun erityispalveluissa: Nopea palveluiden järjestäminen 4 Perhehoitajille tukea 1 Lisää perhehoidon resursseja 2 Yhteisiä näkemyksiä 3 Lisäksi: Verkoston joustava yhteistyö, Enemmän yksilöllisyyttä, Enemmän vaihtoehtoja, Tarpeita vastaava sijaishuoltomuoto, Riittävän pitkäaikainen jälkihuolto</p>
<p>Muissa erityispalveluissa: Enemmän erilaisia vaihtoehtoja ja palveluita 2 Liikkuvat perheneuvola- tai psykiatriset hoitopalvelut nuorille 1</p>

Seuraavassa taulukossa esitellään biologisten vanhempien ja sijaisperheiden tarpeita kartoittavan kysymyksen vastaukset.

Taulukko 42. Miten lapsen biologisten vanhempien sekä sijaisperheiden tukemista lapsen huostassapidon aikana tulisi mielestäsi kehittää?

Biologisille vanhemmille:

Tiivis yhteistyö/tuki, säännöllinen yhteydenpito 9

Terapia 9 ja pakko-opettaminen 1

Yhteistyö, hyväksyvä, kunnioittava asenne kaikkien kesken 8

Työntekijämäärä, aikaa 8

Tiiviimpi suunnitelmallinen tuki 5

Perhetyö 5

Ei tarvetta kehittää, perhe sai tarvitsemansa tuen 5

Lisäksi: taloudellinen tuki lapsen näkökulmasta 3, tukea, oppia että hyväksyvät, ymmärtävät tilanteen/ huostaanoton välttämättömyyden 3, vertaisryhmät 3, aikaa yhteydenpitoon 3, ulkopuolinen tuki 2, monipuolisemmat palvelut, ongelmakohtaiset palvelut, tukea erityistarpeisiin, verkostotyö, työntekijöiden koulutus, resursseja, aktiivinen työskentely huostaanoton syiden ja kotiutusta edellyttävien asioiden kanssa, kotiuttamissuunnitelma, vanhemmat mukaan päätöksentekoon

Sijaisperheelle:

Työntekijämäärä 10

Työnohjaus 9

Yhteisymmärrykseen tähtäävä yhteistyö, hyväksyvä, kunnioittava asenne kaikkien kesken 7

Tiivis yhteistyö, säännöllinen yhteydenpito 7

Lisäksi: enemmän tukea (yleinen) 3, koulutusta, sosiaalityöntekijöiden ammattitaitoa kehitettävä sijaisvanhempien tukemiseen 3, perhehoitopalkkion korotus 2, taloudellinen tuki lapsen näkökulmasta 2, tukiperhe 2, vertaisryhmät 2, perhetyö 2, työntekijöiden pysyvyys 2, tiiviimpi suunnitelmallinen tuki 2, ongelmakohtaiset palvelut, tukea erityistarpeisiin 2, ulkopuolinen tuki 2, verkostotyö 2, nopea tuki ongelmatilanteissa, aktiivinen työskentely kotiutusta edellyttävien asiakkaiden kanssa, resursseja, perehtyminen sijaisperheeseen, ei tarvetta kehittää, sai tarvitsemansa tuen

Taulukkoon kerätyt vastaukset on luokiteltu erikseen biologisille ja sijaisvanhemmille. Työryhmämme jäsenet arvelivat, että ehkä vastauksia ja analysointia on hankaloittanut se, että vanhemmat ja sijaisvanhemmat on kytketty samaan kysymykseen. Välillä vastattiin mahdollisesti vain toisen kohdalla, koska osittain vastaukset erityisiä kummallekin.

Tulosten perusteella voi kuitenkin sanoa, että **biologisille vanhemmille** tärkeä tuki lapsen sijaishuollon aikana olisi *tiivis yhteistyö ja säännölliset tapaamiset* sekä *terapiapalvelut*. **Sijaisperheille** sen sijaan nähdään hyödyllisimpänä *työntekijämäärän riittävyys, työnohjaus* ja *erilaiset yhteistyön muodot* niin sosiaalityöntekijöiden kuin lasten biologisten vanhempien kanssa.

2.10 Arvioita

Lomakkeella pyydettiin myös arvioimaan vastaajan perehtyneisyyttä lapsen tilanteeseen, huolestuneisuutta lapsen tilanteesta, tilanteen muutosta suhteessa huostaanottohetkeen sekä huostassapidon lakkauttamishetkeen, kotiutuksen ajankohtaa ja sijais- sekä jälkihuollon onnistumista kokonaisuudessaan. Näitä arvioita on tutkittu suhteessa lapsen sijoitushistoriaan (perhe-, laitos- tai sekavaltainen) sekä lakkauttamisperusteeseen (alaikäisenä tai täysi-ikäisenä). Seuraavissa taulukoissa tarkastellaan kysymystä **työntekijän perehtyneisyydestä lapsen tilanteeseen**.

Taulukko 43. Työntekijän perehtyneisyys kun lakkauttaminen on perustunut joko täysi-ikäisyyteen tai tapahtunut alaikäisenä

<i>Perehtyneisyys:</i>	<i>lapsen ollessa alaikäinen</i>	<i>lapsen tullessa täysi-ikäiseksi</i>	<i>Yhteensä</i>
hyvin	39 %	36 %	37 %
kohtalaisesti	32 %	32%	32 %
pinnallisesti	29 %	32 %	31 %
Yhteensä	100 % (28)	100 % (59)	100 % (87)

Taulukko 44. Työntekijän perehtyneisyys lapsen sijoitushistorian mukaan

<i>Perehtyneisyys:</i>	<i>perhevaltainen</i>	<i>laitosvaltainen</i>	<i>sekavaltainen</i>	<i>Yhteensä</i>
hyvin	50 %	30 %	55 %	37 %
kohtalaisesti	44 %	32 %	18 %	33 %
pinnallisesti	6 %	39 %	27 %	30 %
Yhteensä	100 % (18)	100 % (54)	100 % (11)	100 % (83)

Taulukoista voi tulkita, että työntekijän perehtyneisyys lapsen tilanteeseen ei juuri riipu siitä, onko lapsen huostassapito lakkautettu alaikäisenä vai täysi-ikäisenä. Sen sijaan taulukon 45 tiedoista on luettavissa, että *työntekijät ovat erityisen perehtyneitä niiden lasten tilanteisiin, joiden sijoitushistoria on perhevaltainen*. Laitoksissa pääosan sijoitushistoriastaan viettäneiden lasten tilanteisiin on muita useimmin perehdytty vain pinnallisesti. Sekavaltaisen sijoitushistorian omaavien lasten tilanteisiin sen sijaan on perehdytty usein hyvin (55 %), mutta myös kolmanneksen osalta pinnallisesti.

Seuraavaksi lomakkeella kartoitettiin, **kuinka hyvin työntekijä tunsi lapsen**. Tätä lähestyttiin kysymällä: "*Oletko tavannut tässä kyselyssä kuvailemasi lapsen/nuoren henkilökohtaisesti?*". Kysymyksen tulokset esiteltiin jo aineiston kuvailemisen yhteydessä (ks. taulukko 2), jolloin todettiin, että työntekijät täyttivät kyselyjä ilman lapsen tapaamista täysi-ikäisten osalta 32 %:ssa tapauksista ja alaikäisten osalta 18 %:ssa tapauksista. Toisaalta täysi-ikäisiä kuitenkin tavattiin alaikäisiä useammin säännöllisesti ja alaikäisiä oli useammin tavattu epäsäännöllisesti (esim. muutaman kerran). Tässä tarkastelemme työntekijän ja lapsen tapaamista käsittelevää kysymystä lapsen sijoitushistorian mukaan.

Taulukko 45. Työntekijän ja lapsen tapaamiset lapsen sijoitushistorian mukaan

<i>Oletko tavannut lapsen?</i>	<i>perhevaltainen</i>	<i>laitosvaltainen</i>	<i>sekavaltainen</i>	<i>Yhteensä</i>
kyllä - en säännöllisesti	33 %	17 %	55 %	25 %
kyllä - säännöllisesti	56 %	48 %	36 %	48 %
en	11 %	35 %	9 %	27 %
Yhteensä	100 % (18)	100 % (54)	100 % (11)	100 % (83)

*p < 0,05

Taulukosta on luettavissa samankaltaisia tuloksia kuin aiemmassa "perehtyneisyys"-kysymyksessä. Perhevaltaisen sijoitushistorian omaavia lapsia on tavattu useammin säännöllisesti ja laitostavaltaisen sijoitushistorian omaavia lapsia ei kolmanneksessa tapauksista ole tavattu lainkaan.

Seuraavissa taulukoissa verrataan kyselyyn vastanneen **työntekijän huolestuneisuutta lapsen tilanteesta** huostassapidon lakkauttamisperusteeseen sekä lapsen sijoitushistoriaan.

Taulukko 46. Työntekijän huolestuneisuus lapsen tilanteesta huostassapidon lakkauttamisperusteen mukaan

<i>Huolestuneisuus:</i>	<i>lapsen ollessa alaikäinen</i>	<i>lapsen tullessa täysi-ikäiseksi</i>	<i>Yhteensä</i>
ei lainkaan	33 %	24 %	27 %
vähän	33 %	27 %	29 %
jonkin verran	19 %	20 %	20 %
paljon	15 %	29 %	24 %
Yhteensä	100 % (27)	100 % (59)	100 % (86)

Taulukko 47. Työntekijän huolestuneisuus lapsen tilanteesta lapsen sijoitushistorian mukaan*

<i>Huolestuneisuus:</i>	<i>perhevaltainen</i>	<i>laitosvaltainen</i>	<i>sekavaltainen</i>	<i>Yhteensä</i>
ei lainkaan	50 %	22 %	10 %	27 %
vähän	33 %	22 %	60 %	29 %
jonkin verran	11 %	24 %	10 %	20 %
paljon	6 %	32 %	20 %	24 %
Yhteensä	100 % (18)	100 % (54)	100 % (10)	100 % (82)

*p < 0,05

Verrattaessa työntekijän "huolestuneisuutta" lapsen tilanteesta lapsen huostassapidon lakkauttamisperusteeseen (alaikäisenä/täysi-ikäisenä), saatiin tulos, että *huolestuneisuus oli hivenen yleisempää niiden lasten kohdalla, joiden huostassapito oli lakkautettu täysi-ikäisenä*. Työntekijöillä ei ollut lainkaan huolta lapsista alaikäisen kohdalla kolmanneksen lapsista osalta ja täysi-ikäisten kohdalla neljänneksen lapsista osalta. Lasten sijoitushistorian ja huolestuneisuuden välinen yhteys taas paljasti, että *perhevaltaisen sijoitushistorian lapsista oltiin vähiten huolissaan*.

Lasten *tilanteita arvioitiin myös suhteessa huostaanottohetkeen*. Lapsista 69 %:lla arvioitiin tilanteen parantuneen suhteessa huostaanottotilanteeseen, 17 %:lla lapsista tilanteen arvioitiin pysyneen samana ja 10 % :lla tilanteen arvioitiin heikentyneen. Lapsista 5 %:n osalta oli vastattu "ei tietoa". Tutkimuksen työryhmän kokouksissa kävi ilmi, että sijaishuolto on monissa kunnissa järjestetty siten, ettei lapsen sosiaalityöntekijä ole sama henkilö kuin jälkihuollosta vastaava työntekijä ja siten tämä kysymys koettiin osittain mahdottomaksi vastata. Lasten sijoituksesta oli myös osan lapsista kohdalla kulunut yli kymmenen vuotta ja siten työntekijät eivät välttämättä tunteneet tilannetta lapsen huostaanottohetkellä. Tilannearvion vaikeuteen vaikuttaa varmasti myös se, että kaikki vastaajat eivät olleet lapsen asioista vastaavia sosiaalityöntekijöitä ja että osa vastaajista vastasi kyselyyn pelkästään tietojärjestelmien pohjalta (ks. taulukko 2, jossa todettiin, että kolmannes vastaajista ei ollut tavannut kuvailemaansa lasta).

Seuraavaksi **tilanteen muutosta huostaanottohetkestä** verrattiin huostassapidon lakkauttamisperusteeseen sekä lapsen sijoitushistoriaan.

Taulukko 48. Tilanne verrattuna huostaanottohetkeen lapsen huostassapidon lakkauttamisperusteen mukaan

<i>Lapsen tilanne on:</i>	<i>lapsen ollessa alaikäinen</i>	<i>lapsen tullessa täysi-ikäiseksi</i>	<i>Yhteensä</i>
parantunut	70 %	68 %	69 %
pysynyt samana	19 %	16 %	17 %
heikentynyt	4 %	12 %	10 %
en osaa sanoa	7 %	4 %	5 %
Yhteensä	100 % (27)	100 % (57)	100 % (84)

Taulukko 49. Tilanne verrattuna huostaanottohetkeen lapsen sijoitushistorian mukaan*

<i>Lapsen tilanne on:</i>	<i>perhevaltainen</i>	<i>laitosvaltainen</i>	<i>sekavaltainen</i>	<i>Yhteensä</i>
parantunut	100 %	57 %	90 %	70 %
pysynyt samana	0 %	23 %	10 %	16 %
heikentynyt	0 %	13 %	0 %	9 %
en osaa sanoa	0 %	8 %	0 %	5 %
Yhteensä	100 % (17)	100 % (53)	100 % (81)	100 % (80)

*p < 0,05

Jälleen saatiin tulokseksi, ettei tilanne ollut juuri muuttunut [eri tavoin vertailtaessa lapsia,] mitä tark.? jotka oli kotiutettu täysi-ikäisinä ja lapsia, jotka oli kotiutettu alaikäisinä. Sen sijaan vaihtelu oli varsin näkyvä suhteessa lapsen sijoitushistoriaan. Perhevaltaisen sijoitushistorian omaavista lapsista (N = 17) tilanteiden arvioitiin parantuneen 100 %:lla. Parantunut tilanne oli laitosvaltaisen sijoitushistorian omaavilla suhteessa lähes puolet pienempi, 57 %:lla tilanteen arveltiin parantuneen huostaanottohetkestä. On kuitenkin huomioitava jo aiemmissa vertailuissa todettu ero niiden lasten välillä, jotka sijoitetaan perheisiin, ja niiden, jotka sijoitetaan laitoksiin: perheisiin sijoitetaan pääasiassa alle kouluikäisiä lapsia, kun taas laitoksiin sijoitettavat ovat useimmiten murrosiässä. Näiden lasten hoito ja ongelmat voivat olla hyvin erilaisia, mikä osaltaan vaikuttaa arvioihin tilanteen "paranemisesta" tai "heikentymisestä".

Kyselyssä pyydettiin arvioimaan myös muutosta jälkihuollon aikana eli lapsen tilannetta verrattuna huostassapidon lakkauttamishetkeen.

Taulukko 50. Lapsen/nuoren tilanne verrattuna huostassapidon lakkauttamishetkeen lakkauttamisperusteen mukaan

<i>Lapsen tilanne on:</i>	<i>lapsen ollessa alaikäinen</i>	<i>lapsen tullessa täysi-ikäiseksi</i>	<i>Yhteensä</i>
parantunut	41 %	33 %	35 %
pysynyt samana	22 %	41 %	35 %
heikentynyt	22 %	21 %	21 %
en osaa sanoa	15 %	5 %	8 %
Yhteensä	100 % (27)	100 % (58)	100 % (85)

Taulukko 51. Lapsen/nuoren tilanne verrattuna huostassapidon lakkauttamishetkeen lapsen sijoitushistorian mukaan

<i>Lapsen tilanne on:</i>	<i>perhevaltainen</i>	<i>laitosvaltainen</i>	<i>sekavaltainen</i>	<i>Yhteensä</i>
parantunut	33 %	30 %	70 %	36 %
pysynyt samana	56 %	32 %	20 %	36 %
heikentynyt	6 %	26 %	10 %	20 %
en osaa sanoa	6 %	11 %	0 %	9 %
yhteensä	100 % (18)	100 % (53)	100 % (10)	100 % (18)

Verrattaessa lapsen huostassapidon lakkauttamishetken tilannetta kyselyn täyttöheteen, saatiin tulokseksi, että alaikäisinä kotiutettujen tilanteiden arvioitiin parantuneen (41 %) hieman täysi-ikäisinä

kotiutettujen tilanteita (33 %) useammin. Sen sijaan täysi-ikäisten tilanteen oli hieman useammin arvioitu pysyneen samana (41 %). *Muutosta huostassapidon lakkauttamishetkestä verrattiin myös lasten sijoitushistoriaan ja saatiin selville, että laitostaltaisen sijoitushistorian omaavat lapset olivat heikoimmassa tilanteessa*, lapsista neljänneksen tilanteen arveltiin heikentyneen. Perhevaltaisen sijoitushistorian lasten tilanteet olivat sen sijaan pysyneet samana yli puolella lapsista ja nuorista ja sekavaltaisen sijoitushistorian lapsilla jopa 70 %:lla tilanteen arvioitiin parantuneen. On kuitenkin huomioitavaa, että sekavaltaisen sijoitushistorian lapsia oli tässä vertailussa vain 10.

Kysyttäessä, **tapahtuiko kotiutus oikeaan aikaan**, saatiin tulokseksi, että 15 % työntekijöistä arvioi kotiutuksen tapahtuneen liian varhain, 35 % oikeaan aikaan ja 47 % vastasi, ettei kysymys sovellu lapsen tilanteeseen. Yhdenkään kotiutuksen ei arvioitu tapahtuneen liian myöhään.

Kotiutuksen oikea-aikaisuuden arvioita verrattiin myös lapsen huostassapidon lakkauttamisperusteeseen sekä lapsen sijoitushistoriaan.

Taulukko 52. Arvio kotiutuksen oikea-aikaisuudesta lapsen huostassapidon lakkauttamisperusteen mukaan*

<i>Lapsi otettiin huostaan:</i>	<i>lapsen ollessa alaikäinen</i>	<i>lapsen tullessa täysi-ikäiseksi</i>	<i>Yhteensä</i>
liian varhain	18 %	14 %	15 %
oikeaan aikaan	68 %	21 %	3 %
kysymys ei sovellu lapsen tilanteeseen	14 %	66 %	49 %
Yhteensä	100 % (28)	100 % (58)	100 % (86)

*p < 0,001

Taulukko 53. Arvio kotiutuksen oikea-aikaisuudesta lapsen sijoitushistorian mukaan*

<i>Lapsi otettiin huostaan:</i>	<i>perhevaltainen</i>	<i>laitostaltainen</i>	<i>sekavaltainen</i>	<i>Yhteensä</i>
liian varhain	0 %	19 %	27 %	16 %
oikeaan aikaan	17 %	36 %	64 %	35 %
kysymys ei sovellu lapsen tilanteeseen	83 %	45 %	9 %	49 %
Yhteensä	100 % (18)	100 % (53)	100 % (11)	100 % (82)

*p < 0,01

Kotiutuksen oikea-aikaisuuden arvioiden ja lasten huostassapidon lakkauttamisperusteen vertailuissa kävi ilmi, että lasten, joiden huostassapito oli lakkautettu alaikäisenä, huostassapidon lakkauttamisen arvioitiin useimmiten (68 %) tapahtuneen oikeaan aikaan. Lasten, joiden huostassapito oli lakkautettu täysi-ikäisenä, osalta oli vastattu useimmiten (66 %), ettei kysymys sovellu lapsen tilanteeseen. Tämä lienee täysi-ikäisten osalta ymmärrettävää, sillä voi olla epäloogista puhua huostassapidon lakkauttamisen "oikea-aikaisuudesta" silloin, kun lapsi on jo nuori aikuinen.

Vertailtaessa huostassapidon lakkauttamisen oikea-aikaisuutta lapsen sijoitushistoriaan (taulukko x??), saatiin selville, ettei yhdenkään perhevaltaisen sijoitushistorian omaavan lapsen huostassapitoa arvioitu lotetun "liian varhain". Sen sijaan perhevaltaisen sijoitushistorian lapsille oli useimmiten annettu arvio "kysymys ei sovellu lapsen tilanteeseen", mikä saattaa kertoa perhevaltaisten sijoitusten erilaisesta, "perheenomaisesta" luonteesta verrattuna laitossijoituksiin. Jos lapsi on pitkään sijaisperheessä, voi lapsesta tulla osa perhettä. Sen sijaan laitosvaltaisen sijoitushistorian lapsista 19 %:n (10) huostassapito oli arvioitu lakkautetun "liian myöhään" ja sekavaltaisen sijoitushistorian lapsista 27 %:n (3).

Työntekijöiltä kysyttiin myös **huostaanoton ja sijaishuollon onnistumista kokonaisuudessaan** ja saatiin tulokseksi, että huostassapidoista 11 %:n (9) oli arvioitu onnistuneen erittäin huonosti tai huonosti, 25 %:n jotenkuten ja 64 %:n hyvin tai erittäin hyvin.

Taulukko 54. Huostaanoton ja sijaishuollon onnistuminen lapsen huostassapidon lakkauttamisperusteen mukaan

<i>Huostaanotto ja sijaishuolto onnistuivat:</i>	<i>lapsen ollessa alaikäinen</i>	<i>lapsen tullessa täysi-ikäiseksi</i>	<i>Yhteensä</i>
erittäin huonosti	0 %	5 %	4 %
huonosti	7 %	7 %	7 %
jotenkuten	29 %	23 %	25 %
hyvin	46 %	43 %	44 %
erittäin hyvin	18 %	21 %	20 %
Yhteensä	100 % (28)	100 % (56)	100 % (84)

Taulukko 55. Huostaanoton ja sijaishuollon onnistuminen lapsen sijoitushistorian mukaan*

<i>Huostaanotto ja sijaishuolto onnistuivat:</i>	<i>perhevaltainen</i>	<i>laitosvaltainen</i>	<i>sekavaltainen</i>	<i>Yhteensä</i>
erittäin huonosti	0 %	4 %	0 %	3 %
huonosti	0 %	6 %	18 %	6 %
jotenkuten	6 %	26 %	64 %	26 %
hyvin	44 %	51 %	9 %	44 %
erittäin hyvin	50 %	14 %	9 %	21 %
Yhteensä	100 % (18)	100 % (51)	100 % (11)	100 % (80)

*p < 0,01

Huostaanoton ja sijaishuollon onnistumisen arvioiden välillä ei ollut eroa sen mukaan, oliko lapsen huostassapito lakkautettu alaikäisenä vai täysi-ikäisenä. Lapsen sijoitushistoria sen sijaan vaikutti onnistumisen arvioihin siten, että perhevaltaisen sijoitushistorian lasten huostaanoton ja sijaishuollon arvioitiin onnistuneen hyvin tai erittäin hyvin 94 %:lla lapsista. Laitosvaltaisen sijoitushistorian omaavien lasten onnistuminen oli arvioitu hyväksi tai erittäin hyväksi 65 %:lla lapsista. Sekavaltaisen

sijoitushistorian lasten (11) huostaanoton ja sijaishuollon oli arvioitu heikoimmaksi, hyvin tai erittäin hyvin onnistuneiksi arvioituja oli vain 18% lapsista.

Lopuksi lomakkeella arvioitiin **myös lasten ja nuorten jälkihuoltoa**. Kaikilla aineistossa kuvailluilla lapsilla ja nuorilla oli vielä lakisääteinen jälkihuolto meneillään, sillä lapset olivat olleet jälkihuollossa kyselyn toteuttamishetkellä 1–2 vuotta. Jälkihuolto oli arvioitu hyvin tai erittäin hyvin onnistuneeksi 19 %:lla lapsista, jotenkuten onnistuneeksi 29 %:lla lapsista ja hyvin tai erittäin hyvin onnistuneeksi 52 %:n osalta eli noin puolella lapsista. Jälleen onnistumisen arvioita verrattiin sekä lapsen huostassapidon lakkauttamisperusteeseen sekä sijoitushistoriaan.

Taulukko 56. Jälkihuollon onnistuminen lapsen huostassapidon lakkauttamisperusteen mukaan

<i>Lapsen jälkihuolto onnistui:</i>	<i>lapsen ollessa alaikäinen</i>	<i>lapsen tullessa täysi-ikäiseksi</i>	<i>Yhteensä</i>
erittäin huonosti	14 %	9 %	10 %
huonosti	9 %	9 %	9 %
jotenkuten	18 %	33 %	29 %
hyvin	46 %	26 %	31 %
erittäin hyvin	14 %	24 %	21 %
Yhteensä	100 % (22)	100 % (58)	100 % (80)

Taulukko 57. Jälkihuollon onnistuminen lapsen sijoitushistorian mukaan*

<i>Lapsen jälkihuolto onnistui:</i>	<i>perhevaltainen</i>	<i>laitosvaltainen</i>	<i>sekavaltainen</i>	<i>Yhteensä</i>
erittäin huonosti	0%	14%	0%	9%
huonosti	0%	10%	10%	8%
jotenkuten	18%	27%	70%	30%
hyvin	35%	31%	20%	30%
erittäin hyvin	47%	18%	0%	22%
Yhteensä	100% (17)	100% (49)	100% (10)	100% (76)

*p < 0,05

Jälkihuollon onnistumisen arviot eivät vaihdelleen suuresti sen mukaan, oliko lapsen huostassapito lakkautettu alaikäisenä vai täysi-ikäisenä. Sen sijaan erot sijoitushistoriassa olivat yhteydessä jälkihuollon onnistumisen arvioihin siten, että perhevaltaisen sijoitushistorian lasten jälkihuollon oli arvioitu sujuneen muita paremmin. *Yhdenkään perhevaltaisen sijoitushistorian lapsen jälkihuollon ei ollut arvioitu sujuneen*

huonosti tai erittäin huonosti. Laitosvaltaisten sijoitushistorioiden lapsilla joka neljännen jälkihuollon arvioitiin sujuneen huonosti tai erittäin huonosti.

Kaikkiaan arviointikysymykset muodostivat huostaanotto-, sijaishuolto- ja jälkihuoltoarvioista kuvan, jonka mukaan perhevaltaisen sijoitushistorian omaavat lapset ja nuoret olivat muita paremmassa asemassa. Huostassapidon lakkauttamisperuste (täysi- tai alaikäisenä) ei vaikuttanut arvioihin yhtä systemaattisesti.

2.11 Lasten ja nuorten eväät tulevaan elämään

Lomakkeen viimeinen kysymys "*Oma arviosi tämän lapsen tilanteesta. Millaisia eväin lapsi tai nuori jatkaa elämäänsä*" tuotti erittäin hyödyllistä tietoa lasten tilanteista. Kysymykseen oli jätetty vastaamatta ainoastaan 6 lapsen osalta ja kolmen lapsen tilanteista mainittiin olevan niin niukasti tietoa, ettei niitä voinut kuvailla. Arviot lasten tulevaisuudesta saatiin kuitenkin lähes jokaisen lapsen osalta. Muodostimme vastauksille kolmeluokkaisen luokittelun: 1. Heikot eväät, riskejä, 2. Sekä riskejä että suojaavia tekijöitä, 3. Hyvät eväät.

Vastaukset oli suhteellisen helppoa sijoittaa eri luokkiin, mutta muutamissa alaikäisten lasten tilanteita kuvaavissa vastauksissa jako "heikot eväät" tai "sekä riskejä että suojaavia tekijöitä" -luokkiin ei ollut täysin selkeä. Suurin osa nuoria koskevista vastauksista sen sijaan sijoittui temaattisesti luokkiin hyvinkin helposti. Seuraavat esimerkit kuvaavat eri luokkiin sijoitettuja vastauksia:

1. Heikot eväät riskejä:

-Täysi-ikäinen: "Nuoren tilanne todella heikko. Nuorta epäillään useista rikoksista ja hän on todennäköisesti menossa vankilaan"

-Täysi-ikäinen: "Nuoren kohdalla tilanne on huolestuttava, koska hän on katkaissut kaikki yhteydet perhekotiin, josta lähti suunnittelemattomasti ennen sovittua ajankohtaa"

-Alaikäinen: "Perhetilanne vaikea ja muuttumaton. Huostaanoton perusteena ollut lapsen oirehdinta saatiin hyvään malliin; hyöty ei kuitenkaan kannattele psyykkisesti sairaassa tasapainottomassa ympäristössä"

2. Sekä riskejä että suojaavia tekijöitä:

-Täysi-ikäinen: "Nuorella on haaveita ja suunnitelmia, mutta epäselvää on, riittääkö nuoren oma kapasiteetti haaveiden toteuttamiseen"

-Täysi-ikäinen: "Tämän nuoren kohdalla olisi tärkeää että hän sijoittuisi psykiatriseen kuntoutukseen. Jos hän ei sitä tee, eväät ovat huonommat"

-Alaikäinen: "Lapsen ja perheen tilanteessa tapahtunut rauhoittumista ja parantumista sijoituksen aikana, sijoituksen jälkeen perhe muuttanut toiselle paikkakunnalle eikä yhteydenpitoa sosiaalityöntekijään ole ollut. Siirtymävaiheessa sijaishuoltopaikasta kotiin olisi ehkä ollut hyvä olla tiiviimpää seurantaa ja perheen tukemista."

3. Hyvät eväät:

-Täysi-ikäinen: "Tämä nuori selviytyy hyvin, kiitos hyvän kotikasvatuksen. Sijaishuolto oli vain yksi vaihe hänen elämässään. Onnea hänelle!"

-Täysi-ikäinen: "Nuori tulee pärjäämään, on suorittanut ammattikoulun ja on saanut työpaikan. sijaisäiti on jatkossa nuoren elämässä tukena tarvittaessa kuten oman lapsenkin kohdalla olisi."

-Alaikäinen: "Hän on terve pikkuneiti. Hänellä on läheisiä ihmisiä, jotka huolehtivat hänestä."

Seuraavassa taulukossa esitetään luokittelun tulokset koko aineiston osalta.

Taulukko 58. Lapsen tai nuoren eväät tulevaisuuteen

	<i>N</i>	<i>%</i>
heikot eväät, riskejä	18	22
sekä riskejä että suojaavia tekijöitä	34	41
hyvät eväät	28	34
ei tarkkaa tietoa	3	4
Yhteensä	83	100
Puuttuvia	6	

Kuten taulukosta voi havaita, eniten lapsia sijoittuu luokkaan, jossa lasten elämässä on kuvailtu olevan sekä riskejä että suojaavia tekijöitä. Seuraavaksi eniten on lapsia, joiden elämän ennustetaan sujuvan hyvin ja pienin luokka (22 %) syntyy lapsista, joiden elämää riskit sävyttävät erityisen voimakkaasti.

Jotta saisimme esiin niitä tekijöitä, joissa riskit tai suojaavat erityisesti esiintyvät, tutkimme ensin kolmea muuttujaa suhteessa tähän lasten elämän eväitä koskevaan kysymykseen. Muuttujat olivat: 1. sijoitusten määrä, 2. kokonaisaika sijaishuollossa ja 3. viimeisimmän sijoituksen kokonaisuonnistuminen.

Taulukko 59. Lapsen tulevan elämän eväät sijoitusten määrän, sijaishuollon kokonaisajan ja viimeisimmän sijaishuoltoapaikan onnistumisen suhteen*

		<i>Sijoitusten määrä</i>	<i>Kokonaisaika sijaishuollossa (vuotta, keskimäärin)</i>	<i>Viimeisimmän sijaishuoltoapaikan kokonaisuonnistuminen*</i>
heikot eväät, riskejä	Keskiarvo	2,6	6	21,6
	N	18	18	15
sekä riskejä että suojaavia tekijöitä	Keskiarvo	2,9	6	18,9
	N	34	33	31
hyvät eväät	Keskiarvo	2,4	9	22,9
	N	28	27	26
ei tarkkaa tietoa	Keskiarvo	4,0	6	9,5
	N	3	3	2
Yhteensä	Keskiarvo	2,7	7	20,6
	N	83	81	74

* $p < 0,01$

Taulukosta käy ilmi, että sijoitusten määrällä ei näytä olevan vaikutusta siihen, millaiseksi lapsen tulevaisuus arvioidaan. Sen sijaan pientä vaihtelua on havaittavissa tulevaisuuden arvion ja sijaishuollossa vietetyn kokonaisajan mukaan siten, että lapset, joiden elämän eväät oli arvioitu hyväksi, ovat sijaishuollossa keskimäärin muita kauemmin. Myös viimeisimmän sijaishuoltoapaikan onnistuminen kokonaisuudessaan oli mielenkiintoisella tavalla yhteydessä lasten tulevaisuuden arvioihin. Viimeisin sijaishuoltoapaikka oli arvioitu paremmin onnistuneeksi sekä niiden lasten osalta, joiden eväät oli arvioitu erityisen heikoiksi, että niiden lasten osalta, joiden eväät oli arvioitu erityisen hyväksi. Tilanteet, joissa lapsen elämään arvioitiin liittyvän sekä riskejä että suojaavia tekijöitä, olivat yhteydessä viimeisimmän sijaishuoltoapaikan hieman vähäisempään onnistumiseen. Näiden sekä riskejä että suojaavia tekijöitä

sisältävien vastausten osalta olisikin ehkä syytä kysyä, miten ne liittyvät palvelujärjestelmän onnistumiseen tai epäonnistumiseen.

Seuraavaksi tarkastellaan vielä erikseen muutamien muuttujien yhteyttä "hyviksi" tai "heikoiksi" arvioituihin elämän eväisiin. Ensiksi esitetään lapsen sijaishuollossa viettämän ajan ja elämän eväiden suhde toisiinsa.

Taulukko 60. Kokonaisaika sijaishuollossa (vuotta) ja lapsen elämän eväät

<i>Aika sijaishuollossa</i>	<i>heikot eväät, riskejä</i>	<i>sekä riskejä että suojaavia tekijöitä</i>	<i>hyvät eväät</i>	<i>ei tarkkaa tietoa</i>	<i>Yhteensä</i>
0-3 vuotta	25 %	44 %	25 %	6 %	100 % (36)
4-9 vuotta	23 %	55 %	23 %	0 %	100 % (22)
10-14 vuotta	11 %	11 %	78 %	0 %	100 % (9)
15-18 vuotta	21 %	29 %	43 %	7 %	100 % (14)
Yhteensä	22 %	41 %	33 %	4 %	100 % (81)

Taulukon perusteella voi todeta, että työntekijät ovat arvioineet 10–18 vuotta sijaishuollossa olleiden lasten saaneen muita useammin hyvät eväät elämään. Erityisesti 10 - 14 vuotta sijaishuollossa olleiden eväät on arvioitu hyviksi, 15–18 vuotta sijaishuollossa olleista hieman vajaa puolet on lapsia, joiden arvioidaan pärjäävän tulevassa elämässään. Seuraavassa taulukossa 65 tarkastellaan arvioitujen elämän eväiden suhdetta lapsen ikään ensimmäisen huostaanoton hetkellä.

Taulukko 61. Lapsen ikä ensimmäisen kerran huostaanotettaessa sekä lapsen elämän eväät huostassapidon lakattua*

<i>Ikä:</i>	<i>heikot eväät, riskejä</i>	<i>sekä riskejä että suojaavia tekijöitä</i>	<i>hyvät eväät</i>	<i>ei tarkkaa tietoa</i>	<i>Yhteensä</i>
0-2	25 %	25 %	44 %	6 %	100 %
3-6	8 %	23 %	69 %	0 %	100 %
7-12	20%	53 %	27 %	0 %	100 %
13-15	19 %	56 %	22 %	4 %	100 %
16-18	50 %	30 %	10 %	10 %	100 %
Yhteensä	22 % (18)	41 % (33)	33 % (27)	4 % (3)	100 % (81)

*p < 0,05

Lapsen ikä ensimmäisen huostaanoton hetkellä on selvästi yhteydessä siihen, miten lapsen eväät elämään on arvioitu huostassapidon lakattua. Parhaiten ennustetaan pärjäävän niiden lasten, jotka on ensi kertaa huostaanotettu alle kouluikäisinä. Heikoimmat ennusteet on annettu lapsille, jotka on huostaan otettu ensi kertaa yli 12-vuotiaina.

Myös lapsen sukupuolen havaittiin olevan yhteydessä siihen, millaisiksi lapsen elämän eväät on arvioitu huostassapidon lakattua. Tyttöjen arvioidaan pärjäävän paremmin kuin poikien. Tyttöistä vain 8 %:lla

arvioidaan olevan erityisen heikot eväät, kun pojilla vastaava määrä on 32 %. Poikia on arvioitu tasaisesti kuuluviksi kaikkiin kolmeen ryhmään, kun taas tytöistä puolla on arvioitu olevan elämässään sekä riskejä että suojaavia tekijöitä. Tulos on kuitenkin sukupuolen osalta yksiselitteinen siten, että tyttöjen ennuste on poikia parempi.

Taulukko 62. Lapsen sukupuoli ja lapsen elämän eväät huostassapidon lakattua*

<i>lapsen sukupuoli</i>	<i>heikot eväät, riskejä</i>	<i>sekä riskejä että suojaavia tekijöitä</i>	<i>hyvät eväät</i>	<i>ei tarkkaa tietoa</i>	<i>Yhteensä</i>
tyttö	8 %	50 %	40 %	3 %	100 % (38)
poika	32 %	34 %	30 %	5 %	100 % (44)
Yhteensä	21 %	42 %	34 %	4 %	100 % (82)

*p < 0,05

Elämän eväiden arviota tutkittiin lisäksi myös suhteessa lasten sijoitushistorioihin ja saatiin tulokseksi, että perhevaltaisen sijoitushistorian omaavien lasten on arvioitu tulevan pärjäämään paremmin elämässään. Seuraavassa taulukossa esitellään elämän eväät -kysymyksen jaottelu lapsen sijoitushistorian mukaan.

Taulukko 63. Lapsen sijoitushistoria ja lapsen elämän eväät huostassapidon lakattua*

<i>Lapsen sijoitushistoria:</i>	<i>heikot eväät, riskejä</i>	<i>sekä riskejä että suojaavia tekijöitä</i>	<i>hyvät eväät</i>	<i>ei tarkkaa tietoa</i>	<i>Yhteensä</i>
perhevaltainen	6 %	28 %	67 %	0 %	100 %
laitosvaltainen	28 %	41 %	28 %	4 %	100 %
sekavaltainen	10 %	70 %	10 %	10 %	100 %
Yhteensä	20 % (16)	42 % (33)	34 % (27)	4 % (3)	100 % (79)

*p < 0,01

Myös lapsen huostassapidon lakkauttamisperustetta tarkasteltiin suhteessa arvioituihin elämän eväisiin. Tulokseksi saatiin hieman yllättäen, että niiden lasten, joiden huostassapito oli lakkautettu alaikäisenä, arvioitiin pärjäävän hieman paremmin. Nuoret, joiden huostassapito oli lakkautettu täysi-ikäisenä, arvioitiin hieman alle puolessa tapauksista pärjäävän vaihtelevasti tulevassa elämässään ja noin kolmasosan nuorista arvioitiin pärjäävän hyvin. Vastaavasti lapset, joiden huostassapito oli lakkautettu alaikäisenä, arvioitiin lähes puolessa tapauksista pärjäävän hyvin.

Taulukko 64. Lapsen huostassapidon lakkauttaminen ala- tai täysikäisenä ja elämän eväät huostassapidon lakattua*

<i>Lapsen huostassapito lakkautettiin:</i>	<i>heikot eväät, riskejä</i>	<i>sekä riskejä että suojaavia tekijöitä</i>	<i>hyvät eväät</i>	<i>ei tarkkaa tietoa</i>	<i>Yhteensä</i>
lapsen ollessa alaikäinen	15 %	37 %	44 %	4 %	100 % (27)
lapsen tullessa täysikäiseksi	25 %	43 %	29 %	4 %	100 % (56)
Yhteensä	22 %	41 %	34 %	4 %	100 % (83)

*ei merkitsevä

Lopuksi tarkasteltiin myös useiden kysymysten kautta niitä 18 lasta, joiden arvioitiin siirtyvän jälkihuoltoon "huonoin eväin":

1. Lapsista valtaosa oli poikia (14): näistä pojista 7 oli sijoitettu murrosiässä ensi kertaa (yli 12-vuotiaana) ja sijoituspaikkana oli laitos (yhteensä laitoksiin oli sijoitettu 12 poikaa ja pojista 10 oli sijoitettu ensi kertaa murrosiässä).
2. Lapsista valtaosalla oli laitოსvaltainen sijoitushistoria (14)
3. Lapsista yhdeksälle oli tehty väkivaltaa
4. Sijoitusten määrä tai kokonaisaika sijaishuollossa eivät vaikuttaneet "huonot eväät" -arvioon
5. Lapset, joiden tulevaisuuden arvio oli "huono", olivat kyselyn täyttöhetkellä 12–19-vuotiaita

Kaikkiaan elämän eväät -kysymys tarjosi paljon mahdollisuuksia pohtia niitä tekijöitä, jotka vaikuttavat lapsen tulevaisuuteen. Vastausten kautta kävi ilmeiseksi, että perhevaltaisen sijoitushistorian omaavien, varhain lapsuudessaan sijoitettujen lasten arvioitiin saaneen paremmat eväät elämäänsä. Tyttöjen arvioitiin myös pärjäävän poikia paremmin. Tarkastelujen kautta ei saatu kuitenkaan täysin yksiselitteistä kuvaa siitä, mitkä tekijät ennustavat tulevaa pärjäämistä elämässä. Vaikka varhain sijoittaminen olikin yhteydessä "hyviin elämän eväisiin", ei sijaishuollossa vietetty aika kuitenkaan ollut selkeästi yhteydessä tähän ennusteeseen. Lisäksi tulos, että lasten, joiden huostassapito lakkautettiin alaikäisenä, arvioitiin saaneen elämäänsä paremmat eväät kuin niiden, joiden huostassapito lakkautettiin täysi-ikäisenä, kertoo siitä, ettei "onnistumista" voi selittää pelkästään koko lapsen elämän kestäväällä sijoituksella (varhaislapsuudesta täysikäisyyteen). Sen sijaan tarkempi analyysi siitä, keiden elämän eväät oli arvioitu erityisen heikoiksi, osoitti selvän yleisyyden vaikeissa tilanteissa. Nuo vaikeissa tilanteissa olevat lapset olivat poikia, jotka oli sijoitettu laitoksiin ensi kertaa murrosikäisinä ja he olivat usein kokeneet väkivaltaa. Sijoitusten määrä tai aika sijaishuollossa eivät vaikuttaneet näiden poikien osalta heidän elämänsä heikoiksi arvioituihin eväisiin.

4. Pohdintaa

Tässä luvussa esitellään tiivistelmä selvityksen päätuloksista sekä pohditaan hieman myös tutkimusprosessiin liittyviä kysymyksiä.

Aloitimme selvityksen kertomalla Miia Pitkäsen (2009) lisensiaatintyöstään saamista tuloksista. Pitkänen tutki 71 alaikäisen lapsen huostassapidon lopettamista koskevia asiakirjoja. Samoin kuin Pitkäsen tutkimuksessa, myös tämän selvityksen tulosten perusteella voidaan todeta, että valtaosa niistä alaikäisistä lapsista, joiden huostassapito lakkautetaan, palaa asumaan takaisin biologisen perheensä pariin. Pitkäsen tulosten mukaisesti myös tässä selvityksessä kävi ilmi, ettei kaikille alaikäisille lapsille ollut tehty jälkihuollon suunnitelmaa tai siitä ei ollut työntekijällä tarkkaa tietoa.

Tämän selvityksen aineistossa oli eniten 15-vuotiaana huostaanotettuja lapsia ja lasten keski-ikä oli 12 vuotta. Suurin osa lapsista oli kyselyn täyttöhetkellä 19-vuotiaita. Lapsen huostassapito lakkautettiin alaikäisenä useammin, jos lapsi oli ensi kertaa huostaanotettu 7-15-vuotiaana. Yhdenkään lapsen huostassapitoa ei ollut lakkautettu alaikäisenä silloin, jos lapsi oli huostaanotettu 16-vuotiaana tai myöhemmin. Lapset olivat olleet sijoitushistoriansa aikana keskimäärin kolmessa sijaishuoltopaikassa.

Aineistossa esiintyvien lasten äitien ikä oli keskimäärin 37 vuotta ja isien 40 vuotta lapsen ensimmäisen huostaanoton hetkellä. Eniten huostaanototilanteessa oli arvioiden mukaan esiintynyt vanhempien riittämätöntä vanhemmuutta ja vanhempien jaksamattomuutta. Myös vanhempien avuttomuus ja osaamattomuus sekä perheristiriidat olivat usein esiintyneitä tekijöitä.

Kaikkiaan 34 lapsen perheessä arvioitiin esiintyvän väkivaltaa, tämä on aineiston lapsista 38 %:lla. Vastauksista 23:ssa tekijöitä kerrottiin olevan yksi ja 11:ssä useampi. Pelkästään isän tekemää perheväkivaltaa mainittiin esiintyneen 8 lapsen perheessä ja pelkästään äidin tekemää perheväkivaltaa taas 7 lapsen perheessä. Lapsi oli ainoana väkivallan tekijänä arvioiden mukaan 4 vastauksessa.

Lapsen sijoitushistoriat jaettiin perhevaltaisiin, laitosvaltaisiin ja sekavaltaisiin. Aineiston lapset sijoituivat näihin luokkiin siten, että perhevaltaisia sijoitushistorioita oli 22 %:lla, laitosvaltaisia 65 %:lla ja sekavaltaisia 13 %:lla lapsista. Ainoastaan 0-2-vuotiaina sijoitetuista suurimmalla osalla (63 %) oli pääasiassa perhevaltainen sijoitushistoria, kun kolmevuotiaana tai vanhempana sijoitettujen sijoitushistoria oli keskimäärin useammin laitostaltainen. Erityisen paljon laitostaltaisia elämänpolkuja oli 13 - 17-vuotiaana sijoitetuilla.

Perhesijoituksia oli arvioitu erittäin hyvin onnistuneeksi selkeästi laitossijoituksia useammin, mutta keskimäärin laitokset oli arvioitu hyvin onnistuneiksi perhesijoituksia useammin. Näiden arvioiden pohjalta näytti siltä, että laitosten vuorovaikutus lasten kanssa arvioitiin tasaiseksi hyväksi, kun taas perhesijoitukset onnistuvat tehtävässään useammin erityisen hyvin tai muutamassa tapauksessa erityisen huonosti.

Jälkihuollon tavoitteet täydellisesti saavuttaneet lapset olivat viettäneet sijaishuollossa kauemmin (keskimäärin 10 vuotta) kuin jälkihuollon tavoitteet heikommin saavuttaneet lapset. On myös huomionarvoista, että arvion "puolet tavoitteista saavutettu" saivat lapset, jotka olivat olleet sijaishuollossa keskimäärin lyhyimmän ajan, noin 4 vuotta. Näyttää myös siltä, että lapsen ollessa tyttö arviot onnistumisesta ovat hieman korkeammat kuin poikien osalta. Lisäksi, mitä nuorempana lapsi on huostaanotettu, sitä korkeammin viimeisin sijaishuoltopaikka on arvioitu, sekä mitä kauemmin lapsi on ollut sijaishuollossa, sitä korkeampi on viimeisimmän sijaishuoltopaikan vuorovaikutuksen onnistumisen kokonaisarvio. Sijoitusten määrä ja lapsen asioita hoitaneiden sosiaalityöntekijöiden määrä ei ollut yhteydessä jälkihuollon tavoitteiden saavuttamiseen.

Lapsen huostaanottoa, sijoitusta, sijaishuoltoa ja huostassapidon lakkauttamista tarkasteltiin lisäksi myös useiden arviointikysymysten kautta. Seuraavaan taulukkoon on koottu tärkeimmät havainnot näistä arviointikysymyksistä.

Taulukko 65. Yhteenveto arviointikysymyksistä

<i>Arviointikysymys:</i>	<i>Huostassapidon lakkauttamisperuste (täysi-ikäisenä tai alaikäisenä)</i>	<i>Sijoitushistoria</i>
Kyselyyn vastanneen työntekijän perehtyneisyys lapsen tilanteeseen:	Ei eroa	Työntekijät ovat erityisen perehtyneitä niiden lasten tilanteisiin, joiden sijoitushistoria on perhevaltainen.
Oletko tavannut tässä kyselyssä kuvailemasi lapsen/nuoren henkilökohtaisesti?	Ei eroa	Perhevaltaisen sijoitushistorian omaavia lapsia on tavattu useammin säännöllisesti.
Lapsen tilanne huolestuttaa minua tällä hetkellä:	Huolestuneisuus oli hivenen yleisempää niiden lasten kohdalla, joiden huostassapito oli lakkautettu täysi-ikäisenä.	Perhevaltaisen sijoitushistorian lapsista oltiin vähiten huolissaan.
Millainen lapsen/nuoren tilanne on tällä hetkellä verrattuna HUOSTAANOTTOHETKEEN?	Ei eroa	100 %:n perhevaltaisen sijoitushistorian omaavista lapsista (N = 17) tilanteiden arvioitiin parantuneen.
Millainen lapsen/nuoren tilanne on tällä hetkellä verrattuna HUOSTASSAPIDON LAKKAUTTAMISHETKEEN?	Alaikäisinä kotiutettujen tilanteiden arvioitiin parantuneen hieman täysi-ikäisinä kotiutettujen tilanteita useammin.	Perhevaltaisten sijoitushistorioiden lasten tilanteet olivat pysyneet samana, laitostaltaisen sijoitushistorian omaavat lapset olivat heikoimmassa tilanteessa.
Kotiutus tapahtui mielestäni tämän lapsen kannalta:	Lasten, joiden huostassapito oli lakkautettu alaikäisenä, huostassapidon lakkauttamisen arvioitiin useimmiten tapahtuneen oikeaan aikaan. Lasten, joiden huostassapito oli lakkautettu täysi-ikäisenä, osalta oli vastattu useimmiten, ettei kysymys sovellu lapsen tilanteeseen.	Yhdenkään perhevaltaisen sijoitushistorian omaavan lapsen huostassapitoa ei arvioitu lopetetun "liian varhain". Laitostaltaisen sijoitushistorian lapsista 19 %:n huostassapito oli arvioitu lakkautetun "liian varhain".
Huostaanotto ja sijaishuolto ovat tämän lapsen/nuoren osalta mielestäni KOKONAISUUDESSAAN onnistuneet:	Ei eroa	Lapsen sijoitushistoria vaikutti onnistumisen arvioihin siten, että perhevaltaisen sijoitushistorian lasten huostaanoton ja sijaishuollon arvioitiin onnistuneen hyvin tai erittäin hyvin lähes kaikkien lasten kohdalla.
Jälkihuolto on mielestäni tämän lapsen/nuoren osalta onnistunut:	Ei eroa	Yhdenkään perhevaltaisen sijoitushistorian lapsen jälkihuollon ei ollut arvioitu sujuneen huonosti tai erittäin huonosti. Laitostaltaisten sijoitushistorioiden lapsilla joka neljännen jälkihuollon arvioitiin sujuneen huonosti tai erittäin huonosti.

Kaikkiaan arviointikysymyksissä oli selkeästi vähemmän eroavaisuuksia sen mukaan, oliko lapsen huostassapito lakkautettu alaikäisenä vai täysi-ikäisenä. Lapsista, joiden huostassapito oli lakkautettu täysi-ikäisenä, oltiin kuitenkin hieman useammin huolissaan. Niille lapsille, joiden huostassapito oli lakkautettu alaikäisenä, ennustettiin myös parempia eväitä tulevaan elämään. Sijoitushistoria oli sen sijaan yhteydessä kaikkiin arviointikysymyksiin siten, että perhevaltaisen sijoitushistorian omaavien lasten koko lastensuojelun prosessin oli arvioitu sujuneen selkeästi muita paremmin. Perhevaltainen sijoitushistoria oli yhteydessä jopa siihen, miten onnistuneeksi jälkihuolto arvioitiin. Nämä tulokset puhuvat selkeästi perheisiin sijoittamisen puolesta, mutta voivat myös kertoa lapsista, joiden tilanteet ovat jo alkuvaiheessa heikompia eikä heitä siksi voida sijoittaa perheisiin.

Tutkittaessa lasten ja nuorten tukiverkostoja, saatiin tulokseksi, että suurin eroavaisuus lasten (alaikäisenä lakkautettu) ja nuorten (täysi-ikäisenä lakkautettu) verkostoissa oli biologisten vanhempien, opettajien ja terapeuttien hoitojen tarjoajien suurempi tuki alaikäisille lapsille sekä laitoksen henkilökunnan ja sijaisvanhempien suurempi tuki nuorille.

Jopa noin yhdeksän kymmenestä lapsesta ei pitänyt yhteyttä aiempaan sijaishuoltopaikkaan liittyvien ihmisten kanssa. Luku erosi selvästi nuorista, joiden huostassapito oli lakkautettu täysi-ikäisyyteen perustuen. Nuorten kohdalla noin puolet oli edelleen jonkinlaisessa yhteydessä sijaishuoltopaikkaan liittyviin ihmisiin.

Saatiin myös selville, että biologisille vanhemmille tärkeä tuki lapsen sijaishuollon aikana olisi kyselyyn vastanneiden työntekijöiden mielestä tiivis yhteistyö ja säännölliset tapaamiset sekä terapiapalvelut. Sijaisperheille sen sijaan nähtiin hyödyllisimpänä työntekijämäärän riittävyys, työhohaus ja erilaiset yhteistyön muodot niin sosiaalityöntekijöiden kuin lasten biologisten vanhempien kanssa. Selvityksessä kartoitettiin myös sosiaalityöntekijöiden arvioita siitä, millaisin eväin lapsi tai nuori jatkaa elämäänsä sijaishuollon jälkeen. Kaikkiaan 22 %:n lapsista (18) arvioitiin jatkavan elämäänsä heikoin eväin, 41 %:n (34) lapsista eväiden arvioitiin olevan sekä riskien että suojaavien tekijöiden sävyttämiä ja 34 %:n (28) lapsista arvioitiin jatkavan elämäänsä hyvin eväin.

Näiden "elämän eväät" -arvioiden kanssa samansuuntaiseen elämäntulon jaotteluun on päätyttyä myös Markku Jahnukainen (2007) tutkimuksessaan koulukotinuorten myöhemmästä elämästä. Toisin kuin tässä selvityksessä, Jahnukainen ei ole tutkinut arvioita, vaan toteutuneita elämäntuloja. Jahnukainen on jaotellut elämäntulot seuraavasti: 1. "making it" (10 miestä, 16 naista), 2. "mixed" (6 miestä, 5 naista) ja 3. "living on the edge" (8 miestä). Kaikkiaan Jahnukaisen tuloksissa suurin ryhmä on ollut selviytyjiä, kun taas tämän tutkimuksen aineistossa oli eniten niitä lapsia, joiden eväiden luonnehdinta on lähempänä Jahnukaisen "mixed pathway" -luokkaa (sekä riskejä että suojaavia tekijöitä). Jahnukainen toteaa tutkimuksessaan kuitenkin, että useiden nuorten elämä muuttuu vakaammaksi kahdenkymmenen ikävuoden jälkeen, jota suurin osa tämän aineiston nuorista ei ole vielä saavuttanut. Siten tulokset lasten myöhemmästä elämäntulusta voivat olla muutaman vuoden kuluttua myös tätä selvitystä valoisammat. Mielenkiintoista kuitenkin on, että myös Jahnukaisen aineistossa juuri nuoret miehet olivat niitä, joiden elämä koostui riskeistä, ja selviytyjien joukosta suurin osa oli nuoria naisia. Tämä tyttöjen selviytyminen vaikeista olosuhteista ja poikien elämää varjostavat riskit ovatkin tämän tutkimuksen kannalta merkittäviä löydöksiä. Voi siis kysyä, *mikä saa tytöt selviytymään ja mikä tekee poikien elämästä vahvemmin riskien sävyttämää*. Vastaukset näihin kysymyksiin jäivät edelleen avoimiksi.

Lopuksi "elämän eväät" -jaottelusta laadittiin vielä selventävä taulukko, joka tiivistää kysymyksen kannalta oleelliset löydökset.

Taulukko 66. Luettelo lapsen erilaisiksi arvioiduista elämän eväisiin liittyvistä kysymyksistä (luettelossa käytetään yleistystä suhteellisesti suurempien määrien mukaan)

<i>Kysymys:</i>	<i>Kun heikot eväät, useimmiten:</i>	<i>Kun sekä riskejä että suojaavia tekijöitä, useimmiten:</i>	<i>Kun hyvät eväät, useimmiten:</i>
Viimeisimmän sijaishuoltopaikan kokonaisuonnistuminen	keskimääräinen	heikko	hyvä
Kokonaisaika sijaishuollossa	ei eroa	0 - 9 vuotta sijaishuollossa	10 - 18 vuotta sijaishuollossa
Lapsen ikä ensimmäisen kerran huostaanotettaessa	16–18-vuotias	7 -12 -vuotias	0 - 6 -vuotias
Lapsen sukupuoli	poika	tyttö	tyttö
Sijoitushistoria	laitosvaltainen	sekavaltainen tai laitosvaltainen	perhevaltainen
Huostassapidon lakkauttamisperuste	täysi-ikäisenä	täysi-ikäisenä	alaikäisenä

Taulukon 66 tuloksista hyvien elämän eväiden osalta näyttää siltä, että sarakkeessa kuvaillaan pitkää perhesijoitusta. Huostassapidon lakkauttamisperuste on kuitenkin yhteydessä tähän kysymykseen toisin kuin ennalta voisi olettaa. Kokonaisen lapsen elämän kestävä onnistunut perhesijoitus ei katkea alaikäisenä. Mikä siis selittää sen, että muutoin pitkää perhesijoitusta kuvaavat tulokset poikkeavat tuon yhden kysymyksen osalta? Pelkästään aineiston jakaumiin perustuen voi olettaa, että tuo yksityiskohta johtuu siitä, että niistä huostassapidoista, jotka on lopetettu täysi-ikäisinä, valtaosa ei "sovi" muutoin tuon pitkän perhesijoituksen malliin. Suurin osa täysi-ikäisyyteen perustuen lakkautetuista huostassapidoista koskee lapsia, jotka on ensi kerran huostaanotettu murrosiässä, ja siten tilanteet ovat heidän osaltaan vaikeampia (mm. lyhyet laitossijoitukset). Todettakoon myös, etteivät keskimääräiset prosentit aina kerro koko tarinaa.

Taulukossa 66 on vielä yksi huomiota herättävä tulos. Lapset, joiden viimeisimmän sijaishuoltopaikan on arvioitu onnistuneen heikosti, omaavat usein sekä riskejä että suojaavia tekijöitä. Tämä yksityiskohta voi olla yhteydessä myös sijaishuoltopaikan ongelmille eikä siis välttämättä itse lapsen tilanteelle. Kysymys herää, olisivatko nämä sekä riskejä että suojaavia tekijöitä elämässään omaavat lapset paremmissa selviytymisen lähtökohdissa, jos sijaishuoltopaikka olisi onnistunut tehtävässään tai koko lastensuojelun prosessi olisi toiminut sujuvammin. Tähänkään kysymykseen ei voi löytää aineiston kautta vastausta, mutta se asettuu kuitenkin yhdeksi ehdottomasti tärkeäksi kysymykseksi tulevaisuuden työn kehittämisen kannalta.

Mainittakoon myös, että vaikka tutkimuskokonaisuus onnistuikin ajankäytön rajallisuudesta ja kiireisestä aikataulusta huolimatta yli odotusten, jäi lomakkeeseen kuitenkin myös muutama virhe. Suoranainen inhimillinen virhe sattui kysymyksessä, jossa kartoitettiin lapsen sijaishuollon aikana tapahtuneita aikuisten tai muiden perheen lasten tekemiä väärinkäytöksiä (ks. tulokset tästä kysymyksestä ja tarkempi selvitys virheestä, taulukossa 18). Virheen vuoksi valikosta ei voinut valita useita erilaisia väärinkäytöksiä, vaan kysymys mahdollisti vain yhden valinnan. Toinen puutteellisuus kyselyssä oli lapsen sisarusia kartoittavan kysymyksen puuttuminen. Avovastauksista oli luettavissa, että saman perheen useita sisarusten perheitä kuvattiin (luonnollisestikin) samalla tavoin. Tämä aiheutti ongelman perhetaustakysymysten raportoinnissa (ks. samainen puute myös Hiitola 2008). Kysymyksen tarpeellisuutta käsiteltiin myös työryhmässä ennen kyselyn laatimista, mutta päädyttiin jättämään se pois, sillä oltiin kiinnostuneita lapsikohtaisista tuloksista perhekohtaisten sijasta. Tämän raportin laatija suosittelee seuraavaan tämänkaltaiseen selvitykseen kysymystä sisaruksista, jonka kautta voidaan selvittää esimerkiksi tiettyjen perhemuotojen esiintymismäärä lastensuojelun asiakasperheissä. Tässä selvityksessä tietoa saatiin lasten kautta, eli sisarusten ollessa kyseessä samainen perhe näkyy tilastoissa useaan kertaan.

Lopuksi kiitoksen sana tutkimuksen työryhmälle ja kaikille tutkimukseen osallistuneille sosiaalityöntekijöille suuresta työpanoksesta!

Kirjallisuus

- Heino, Tarja 2007. *Keitä ovat uudet lastensuojelun asiakkaat?* Helsinki: Stakes työpapereita 30/2007.
- Hiitola, Johanna 2008a. *Selvitys vuonna 2006 huostaanotetuista ja sijaishuoltoon sijoitetuista lapsista.* Helsinki: Stakes työpapereita 21/2008.
- Hiitola, Johanna 2008b. *Uupuneet äidit ja näkymättömät isät. Vanhemmuuden rakentuminen sosiaalityöntekijöiden asiakaskuvauksissa.* Pro gradu -tutkielma. Tampereen yliopisto, sosiologian ja sosiaalipsykologian laitos.
- Huuskonen, Saira & Korpinen, Johanna 2009. *Runas vuosi lastensuojelun avohuollon asiakkuuden alkamisesta: mitä lapsille kuuluu nyt? Lastensuojelun tieto -hankkeen loppuraportti.* Pikassos Oy.
- Jahnukainen, Markku 2007. High-risk youth transitions to adulthood: A longitudinal view of youth leaving the residential education in Finland. *Children and Youth Services Review* 29 (2007), 637 -654.
- Kitinoja, Manu 2005. *Kujan päässä koulukoti. Tutkimus koulukoteihin sijoitettujen lasten lastensuojeluasiakkuudesta ja kouluhistoriasta.* Helsinki, Stakes
- Kouhia, Anne 2008. Muutosalttius ja pahoinvointia aiheuttavat tekijät lastensuojelun avohuollon asiakaslapsen elämässä. Perhekeskeinen näkökulma. Pro gradu -tutkielma, sosiaalityö, Tampereen yliopisto.
- Metsämuuronen, Jari 2001. *SPSS aloittelevan tutkijan käytössä.* Metodologia –sarja 5. Helsinki: Methelp Ky.
- Mäkipää, Sanna 2007. Neuvotellen rakennettu perhe. Perhe, vanhemmat ja lapsi adoptiota ohjaavassa tekstissä. Teoksessa: Vuori, Jaana & Nätkin, Ritva (toim.) 2007. *Perhetyön tieto.* Tampere: Vastapaino. 205 - 223.
- Pitkänen, Miia 2009. Yhteiseen elämään. Huostassapidon lopettaminen lastensuojelun toimenpiteenä. Lisensiaatintyö, Helsingin yliopisto.
- Ronkainen, Mertala & Karjalainen 2008. Kvalitatiivisuus, kvantitatiivisuus ja sähköinen kyselytutkimus. Teoksessa: Sähköä kyselyyn! Web-kysely tutkimuksessa ja tiedonkeruussa. Rovaniemi: Lapin yliopiston menetelmätieteiden laitoksen tutkimuksia 1. 17 - 30.
- Ronkainen, Suvi 2004. Kvantitatiivisuus, tulkinnallisuus ja feministinen tutkimus. Teoksessa: Liljeström, Marianne (toim.) 2004. *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta.* Tampere: Vastapaino. 44 – 69.
- Salmivalli, Christina 2003. Koulukiusaamiseen puuttuminen. Kohti tehokkaita toimintamalleja. Jyväskylä: PS-kustannus.
- Tuomi, Jouni & Sarajärvi, Anneli 2006. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi.* Helsinki: Tammi.

Kuviot

Kuva 1. Lapsen ikä ensimmäisen huostaanoton hetkellä.....	13
---	----

Taulukot

Taulukko 1. Lapset kunnittain ja huostassapidon lakkauttaminen alaikäisenä tai täysi-ikäisenä.....	10
Taulukko 2. Onko kyselyyn vastannut työntekijä tavannut kuvailemansa lapsen?.....	11
Taulukko 3. Lasten sukupuoli ja huostassapidon lakkauttaminen	13
Taulukko 4. Lasten ikä kyselyn toteutushetkellä (2008).....	14
Taulukko 5. Lapsen ikä ensimmäisen huostaanoton hetkellä ja huostassapidon lakkauttaminen	14
Taulukko 6. Äidin, isän ja sosiaalisen vanhemman ikä ensimmäisen huostaanoton hetkellä	15
Taulukko 7. Huostaanottotilanne	16
Taulukko 8. Lapsen sijoitushistoria alaikäisinä lakkauttamisten ja täysi-ikäisinä lakkauttamisten mukaan	17
Taulukko 9. Lapsen ikä ensimmäisen huostaanoton hetkellä sijoitushistorian mukaan.....	18
Taulukko 10. Lasten iän, vaihtuvien sosiaalityöntekijöiden määrän, sijoitusten määrän ja sijaishuollon kokonaisajan keskiarvot sijoitushistorian mukaan	18
Taulukko 11. Lasten iän, vaihtuvien sosiaalityöntekijöiden määrän, sijoitusten määrän ja sijaishuollon kokonaisajan keskiarvot huostaanoton lakkauttamisen ala- tai täysi-ikäisenä mukaan	19
Taulukko 12. Arviot viimeisimmistä sijaishuoltopaikoista sijaisperhesijoituksen ja laitossijoituksen mukaan.....	20
Taulukko 13. "Erittäin hyvät" ja "erittäin huonot" arviot viimeisimmästä sijaishuoltopaikasta sijaisperhesijoituksen ja laitossijoituksen mukaan	21
Taulukko 14. Lapsen viimeisimmän sijaishuoltopaikan kokonaisarviointi lakkauttamisperusteen mukaan.....	21
Taulukko 15. Viimeisimmän sijaishuoltopaikan kokonaisarvio lapsen sukupuolen mukaan	22
Taulukko 16. Lapsen ikä ensimmäisen huostaanoton hetkellä ja viimeisimmän sijaishuoltopaikan kokonaisarvio	22
Taulukko 17. Viimeisimmän sijaishuoltopaikan kokonaisarvio sijaishuollossa vietetyn ajan mukaan	22
Taulukko 18. Sijaishuollon aikana lapsille tapahtunut henkinen tai fyysinen väkivalta.....	23
Taulukko 19. Lapsen yhteydenpito biologisiin vanhempiin sijaishuollon aikana huostassapidon lakkauttamisperusteen mukaan	24
Taulukko 20. Onko lapsen ja biologisten vanhempien yhteydenpidon rajoittamisesta tehty päätös sijaishuollon aikana?.....	24
Taulukko 21. Perhe, johon lapsi palasi huostaanoton lakkauttamisen jälkeen.....	25
Taulukko 22. Vanhemmuuteen liittyvien tekijöiden muutos koko sijoitusaikana (vain lapset, joiden huostassapito on lakkautettu alaikäisenä, N=30)	26
Taulukko 23. Lapsen liittyvien tekijöiden muutos huostaanoton aikana	27
Taulukko 24. Perheväkivallan tai sen uhan esiintyminen aineiston lapsien biologisissa perheissä	28
Taulukko 25. Väkivallan tekijät perheväkivaltilanteessa (yhden lapsen perheessä voi olla useampi tekijä, N ei vastaa lasten määrää).....	28
Taulukko 26. Jälkihuoltosuunnitelman teko tapa huostassapidon lakkauttamisperusteen mukaan.....	29
Taulukko 27. Jälkihuoltosuunnitelmien sisällöt	29
Taulukko 28. Tavoitteiden saavuttaminen lapsen sijoitushistorian mukaan.....	30
Taulukko 29. Jälkihuollon tavoitteiden saavuttaminen ja sijaishuollon kesto	30
Taulukko 30. Jälkihuollossa olevan nuoren ajanvieto päivisin.....	31

Taulukko 31. Nuori asuu huostaanoton lakkauttamisen jälkeen.....	31
Taulukko 32. Nuorten verkostot	32
Taulukko 33. Nuoren sijoitushistoria ja sijaishuollon henkilökunnan työskentely nuoren kanssa jälkihuollossa.....	33
Taulukko 34. Nuoren sijoitushistoria ja yhteydenpito sijaishuoltoipaikkaan jälkihuollossa.....	33
Taulukko 35. Lapsi viettää päivisin aikansa.....	34
Taulukko 36. Perhemuoto siinä perheessä, johon lapsi muutti huostaanoton lakkauttamisen jälkeen.....	35
Taulukko 37. Alaikäisten lasten verkostot	35
Taulukko 38. Jatkaako sijaisperhe tai laitos lapsen kanssa työskentelyä jälkihuollossa?	36
Taulukko 39. Pitääkö lapsi edelleen yhteyttä sijaishuoltoipaikkaan?.....	36
Taulukko 40. Tarpeiden ja niihin vastanneen tuen määrät lapsilla, biologisella perheellä ja sijaisperheellä	37
Taulukko 41. Miten palvelujärjestelmää tulisi mielestäsi kehittää sijaishuollon toimivuuden parantamiseksi?.....	39
Taulukko 42. Miten lapsen biologisten vanhempien sekä sijaisperheiden tukemista lapsen huostassapidon aikana tulisi mielestäsi kehittää?	40
Taulukko 43. Työntekijän perehtyneisyys kun lakkauttaminen on perustunut joko täysi-ikäisyyteen tai tapahtunut alaikäisenä.....	41
Taulukko 44. Työntekijän perehtyneisyys lapsen sijoitushistorian mukaan.....	41
Taulukko 45. Työntekijän ja lapsen tapaamiset lapsen sijoitushistorian mukaan.....	42
Taulukko 46. Työntekijän huolestuneisuus lapsen tilanteesta huostassapidon lakkauttamisperusteen mukaan.....	42
Taulukko 47. Työntekijän huolestuneisuus lapsen tilanteesta lapsen sijoitushistorian mukaan.....	42
Taulukko 48. Tilanne verrattuna huostaanottohetken lapsen huostassapidon lakkauttamisperusteen mukaan	43
Taulukko 49. Tilanne verrattuna huostaanottohetken lapsen sijoitushistorian mukaan	43
Taulukko 50. Lapsen/nuoren tilanne verrattuna huostassapidon lakkauttamishetken lakkauttamisperusteen mukaan.....	44
Taulukko 51. Lapsen/nuoren tilanne verrattuna huostassapidon lakkauttamishetken lapsen sijoitushistorian mukaan	44
Taulukko 52. Arvio kotiutuksen oikea-aikaisuudesta lapsen huostassapidon lakkauttamisperusteen mukaan	45
Taulukko 53. Arvio kotiutuksen oikea-aikaisuudesta lapsen sijoitushistorian mukaan	45
Taulukko 54. Huostaanoton ja sijaishuollon onnistuminen lapsen huostassapidon lakkauttamisperusteen mukaan.....	46
Taulukko 55. Huostaanoton ja sijaishuollon onnistuminen lapsen sijoitushistorian mukaan.....	46
Taulukko 56. Jälkihuollon onnistuminen lapsen huostassapidon lakkauttamisperusteen mukaan.....	47
Taulukko 57. Jälkihuollon onnistuminen lapsen sijoitushistorian mukaan.....	47
Taulukko 58. Lapsen tai nuoren eväät tulevaisuuteen	49
Taulukko 59. Lapsen tulevan elämän eväät sijoitusten määrän, sijaishuollon kokonaisajan ja viimeisimmän sijaishuoltoipaikan onnistumisen suhteen.....	49
Taulukko 60. Kokonaisaika sijaishuollossa (vuotta) ja lapsen elämän eväät.....	50
Taulukko 61. Lapsen ikä ensimmäisen kerran huostaanotettaessa sekä lapsen elämän eväät huostassapidon lakattua	50
Taulukko 62. Lapsen sukupuoli ja lapsen elämän eväät huostassapidon lakattua	51
Taulukko 63. Lapsen sijoitushistoria ja lapsen elämän eväät huostassapidon lakattua.....	51
Taulukko 64. Lapsen huostassapidon lakkauttaminen ala- tai täysikäisenä ja elämän eväät huostassapidon lakattua.....	52
Taulukko 65. Yhteenveto arviointikysymyksistä	54
Taulukko 66. Luettelo lapsen erilaisiksi arvioituista elämän eväisiin liittyvistä kysymyksistä (luettelossa käytetään yleistystä suhteellisesti suurempien määrien mukaan)	56

Liitteet

Liite 1. Lasten (huostassapito lakkautettu alaikäisinä) käyttämät palvelut (N)

<i>Palvelu</i>	<i>lapsi käyttänyt</i>	<i>vanhemmat käyttäneet</i>	<i>tarvetta olisi</i>	<i>lapsi kieltäytynyt palvelusta</i>	<i>vanhemmat kieltäytyneet palvelusta</i>
tukihenkilö	2		2		2
tukiperhe	2	1			1
kotipalveluja/lastenhoitoapu		2			2
perhetyö	6	5		1	3
taloudellinen tuki	14	10			1
tuki arjen järjestelyissä (asuminen, opiskelu, tms.)	8	1			1
ammatinvalinnan ohjaus	2			2	1
työkeskus- tai työpajatoiminta					1
työhön valmentavat palvelut	1			1	1
vertaisryhmään osallistuminen		1	2		1
perheryhmään osallistuminen	1				1
tuetut tai valvotut tapaamiset biol. vanhempien kanssa					1
jälkihuollon ohjaaja	2	1	2		1
psykiatrinen hoito sairaalassa	6	3		1	1
terapeuttinen hoito	6	5		3	1
psykkisen tilan tutkimus ja arviointi	1			1	1
puheterapia	1		1		1
toimintaterapia	1				1
fysioterapia					1
pitkäaikaisen sairauden hoito	1	2			1
äitiysneuvolapalvelut					1
perheneuvolapalvelut	2			1	1
kehitysvammaneurolan palvelut	1				1
erityisopetus	4				1
oppilashuollon palvelut	5				1
päihdelaitoshoido					2
päihdehuollon avopalvelut		2			2
huumeseulät	2				1
katkaisuhoido		1	1		
kriminaalihuollon palvelut	2				1

Liite 2. Nuorten (huostassapito lakkautettu täysi-ikäisenä) käyttämät palvelut (N)

<i>Palvelu</i>	<i>käytännyt</i>	<i>tarvetta olisi</i>	<i>jonottaa palvelua</i>	<i>kieltäytynyt palvelusta</i>
tukihenkilö	15	8		1
tukiperhe	1	1		1
kotipalveluja/lastenhoitoapu	1			1
perhetyö	4	1		1
taloudellinen tuki	47			
tuki arjen järjestelyissä (asuminen, opiskelu, tms.)	40		1	1
ammatinvalinnan ohjaus	19			2
työkeskus- tai työpajatoiminta	7			3
työhön valmentavat palvelut	11	1		1
vertaisryhmään osallistuminen	1	4		1
perheryhmään osallistuminen		1		
tuetut tai valvotut tapaamiset biol. vanhempien kanssa	2			1
jälkihuollon ohjaaja	26	5		2
psykiatrinen hoito sairaalassa	5	1		1
terapeuttinen hoito	8	1		6
psykkisen tilan tutkimus ja arviointi	11			2
muut terapeuttiset palvelut				2
pitkäaikaisen sairauden hoito	7	1		
äitiysneuvolapalvelut	4			
perheneuvolapalvelut	1			
kehitysvammanneuvolan palvelut				
erityisopetus	4			1
oppilashuollon palvelut	20			
päihdelaitoshoido	2			
päihdehuollon avopalvelut	4	2		1
huumeseulat	2			1
katkaisuhoido	1			1
kriminaalihuollon palvelut	5			1

AVAUKSIA-sarjassa aiemmin ilmestyneet

Mieli 2009
Avauksia 5/2009

Marjaana Seppänen, Reija Heinola, Sirpa Andersson. Hyvinvointia ja terveyttä edistävää toimintaa käytännössä
Avauksia 6/2009

Päivi Nurmi-Koikkalainen. Vätlämätön apu elämisen mahdollistajana
Avauksia 7/2009

Kerttu Perttilä, Pia Hakamäki, Timo Hujanen, Timo Ståhl (toim.). Terveiden edistämisen taloudellinen arviointi kunnissa
Avauksia 8/2009

Pasi Moisio. Vähimmäisturva ja köyhyysraja Suomessa
Avauksia 9/2009

Hennamari Mikkola, Satu Kapiainen, Timo Seppälä, Mikko Peltola, Ulla Tuominen, Markku Pekurinen, Unto Häkkinen. Tutkimus terveydenhuollon maksukattojen yhdistämisestä
Avauksia 10/2009

Eila Laukkanen, Teija Kemppi, Jari Kylmä, Arja Airaksinen, Antti Henttonen, Kaisa Haatainen. SIHTI-interventio. Nuoren ongelmien ja elämäntilanteen kokonaisvaltainen arviointi perustason ja erikoissairaanhoidon yhteistyönä
Avauksia 11/2009

Pekka Ruotsalainen (toim.). Sosiaali- ja terveydenhuollon tietojenkäsittelyn tutkimuspäivät. Tutkimuspaperit 2009
Avauksia 12/2009

Simo Kokko, Eija Peltonen, Virpi Honkanen (toim.) Perusterveydenhuollon kehittämisen suuntaviivoja. Raportti perusterveydenhuollon vahvistamistoimien suunnittelutyöstä
Avauksia 13/2009